

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๒๐๘ ตอนที่ ๒๐๗๑ – ๒๐๘๑

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๒๐๗๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๔

ส. บางท่านฟังธรรมมาก นาน แต่ก็ยังเป็นผู้ที่พูดไม่จริง ไม่มีสัจจะ หรือว่ามีมายาหลอกหลวง แสดงให้เห็นว่า เป็นเพียงได้ยิน แต่ไม่ได้พิจารณาให้เข้าใจ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเป็นอย่างนั้นในขณะนั้นตามความเป็นจริง

ด้วยเหตุนี้การศึกษาธรรม ก็เพื่อรู้จักตัวจริงของธรรม ไม่ใช่เพียงแต่รู้เรื่องของธรรม เพราะถ้าเป็นเพียงการรู้เรื่องของธรรม ทุกคนก็กล่าวถึงลักษณะของ อกุศลจิต ๑๒ ดวงได้ว่ามีอะไรบ้าง เกิดกับเจตสิกที่เป็นอกุศลก็ดวง แต่เวลาที่ อกุศลจิตเกิดจริง ๆ ไม่รู้ตัวจริง เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมก็เพื่อให้รู้ตัวจริงของธรรม ไม่ใช่เพียงรู้เรื่องของธรรมเท่านั้น

ข้อความต่อไป ใน **เทวตาสูตร** ข้อ ๒๒๓ มีว่า

เทวดาอีกพวกหนึ่งกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรพชิตทั้งหลายเข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลาย เมื่อยังเป็นมนุษย์ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้นถูกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ แบ่งปันสิ่งของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม เจียโลตลง สดับธรรม ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ และรู้ธรรม รู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ข้าพระองค์เหล่านั้นมีการงานบริบูรณ์ ไม่มีความกินเหนงใจ ไม่มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดา ชั้นประณีต

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่ง อย่าประมาณเลย อย่ามีความเดือดร้อนใจในภายหลังเหมือนเทวดาพวกต้น ๆ เหล่านั้น

จบ เทวตาสูตรที่ ๙

ท่านผู้ฟังก็คงจะไปเป็นเทวดากันเมื่อเป็นผลของกุศล ซึ่งไม่ทราบชั้นไหน และคงจะระลึกถึงกรรมที่ทำให้ต่าง ๆ กันไปว่า เป็นเทวดาที่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่กรรม เป็นเทวดาชั้นประณีต หรือไม่ใช่เทวดาชั้นประณีต เพราะบางท่านที่กล่าวถึงมรณะสติการระลึกถึงความตาย ไม่ใช่เพียงระลึกเรื่องตาย ระลึกเรื่องตายแล้วเกิดอะไรขึ้น แต่ขณะใดก็ตามที่ระลึกถึงความตายแล้วกุศลจิตเกิด ขณะที่กำลังโกรธ ถ้าระลึกถึงความตายแล้วไม่โกรธ เพราะตายแล้วก็จะเอาความโกรธติดตัวไปมากด้วย จะมีประโยชน์อะไร หรือกำลังริษยาแล้วระลึกถึงความตายก็ไม่ริษยา เพราะรู้ว่าถ้าริษยาในขณะนั้น ตายไปก็มีริษยานั้นสะสมไปในชาติต่อ ๆ ไป

เพราะฉะนั้น การเจริญมรณะสติไม่ใช่นึกถึงเรื่องความตายเฉย ๆ เท่านั้น แต่เมื่อนึกถึงความตายแล้วกุศลจิตอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดตามขึ้นของปัญญา เช่น บางท่านเมื่อระลึกถึงความตายแล้ว สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้ ชั่วขณะหนึ่งมีสภาพธรรมหนึ่งปรากฏ ชีวิตัน เพราะขณะที่กำลังรู้ลักษณะของสภาพแจ้ง หหมดแล้ว เปลี่ยนเป็นการระลึกรู้ลักษณะสภาพเห็นที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น จะเข้าใจลักษณะของขณิกมรณะ คือ ความตายของสภาพธรรมที่เพียงเกิดขึ้นปรากฏสั้น ๆ และหมดไปแต่ละขณะ

ถ้าเข้าใจอย่างนี้จะไม่กลัวสมมติมรณะ เพราะรู้ว่าทันทีที่ตายก็เกิด และเห็นอีกได้ยिनอีก แล้วแต่ว่าขณะนั้นจะสะสมกุศลที่จะสามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรมได้ และเป็นผู้มีมรณะสติจริง ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ระลึกถึงความตายเท่านั้น แต่ขณะใดที่เป็นผู้ระลึกถึงความตาย ขณะนั้นกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดเกิด

ผู้ฟัง นึกถึงความตาย และก็นึกถึงสมบัติ แทนที่จะถอยจากอกุศลอื่น ๆ หรืออกุศลทั้งหลายที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน อาจารย์พูดว่า ถ้านึกถึงความตายแล้ว ก็ควรลดเรื่องมายาบ้าง ริษยาบ้าง มานะบ้าง นี่ตรงมากเลย เอาไปใช้ได้เลย คือ รู้ตัวจริงของธรรม ที่เราฟังกันเรื่องมรณานุสสติ เรายังไม่รู้ตัวจริงของธรรม ที่จะรู้ตัวจริงของธรรม เมื่อนึกถึงความตายปุ๊บก็ให้กุศลจิตเกิดว่า ชีวิตนี้ก็มีอยู่เท่านั้น จะอะไรกันหนักหนา จะแก่งแย่งกันไปขนาดไหน หรือจะต้องไปพูดไม่จริงเพื่อได้

ประโยชน์ต่าง ๆ ในทางทรัพย์สินหรือยศถาบรรดาศักดิ์ เมื่อนึกถึงความตายแล้ว
เอาธรรมเรื่องมรณานุสติที่อาจารย์พูดอยู่เดี๋ยวนี้ ไปใช้ได้เลยทันที

ส. มรณสติ อย่าให้เพียงระลึกถึงความตาย แต่ต้องเป็นผู้ที่ขณะนั้น
กุศลจิตประเภทหนึ่งประเภทใดเกิด ไม่ว่าจะเป็นขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นความสงบของจิต
หรือการเจริญสติปัฏฐาน

ขอกล่าวถึงข้อความใน **อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต เวลามาสูตร** เพื่อ
ท่านผู้ฟังจะได้พิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดของกุศลขั้นต่าง ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาค
ตรัสกับท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดีว่า

ดูกร คฤหบดี ทานที่บุคคลเชื่อเชิญท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาสผู้เดียวบริโภคนั้น
มีผลมากกว่าทานที่เวลามาพรหมณีให้แล้ว

ทานที่บุคคลเชื่อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาส ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น มีผล
มากกว่าทานที่บุคคลเชื่อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาสผู้เดียวบริโภคนั้น

ทานที่บุคคลเชื่อเชิญให้พระสกทาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่าทานที่บุคคล
เชื่อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาส ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น

ท่านที่ถึงพร้อมด้วยทิวาส คือ พระโสดาบัน เพราะฉะนั้น ทานที่บุคคลเชื่อเชิญ
ให้พระสกทาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื่อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อม
ด้วยทิวาส ๑๐๐ ท่าน คือ พระโสดาบัน บริโภค

ทานที่บุคคลเชื่อเชิญให้พระสกทาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น มีผลมากกว่าทานที่
บุคคลเชื่อเชิญให้พระสกทาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น

ทานที่บุคคลเชื่อเชิญให้พระอนาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่าทานที่บุคคล
เชื่อเชิญให้พระสกทาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น

ทานที่บุคคลเชื่อเชิญพระอนาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น มีผลมากกว่าทานที่
บุคคลเชื่อเชิญพระอนาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น

ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่าทานที่บุคคล
เชื่อเชิญให้พระอนาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น

ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ ๑๐๐ ทานบริโกศ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ผู้เดียวบริโกศ

ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปเดียวบริโกศ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ ๑๐๐ รูปบริโกศ

ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ รูปบริโกศ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปเดียวบริโกศ

ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าบริโกศ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ รูปบริโกศ

ทานที่บุคคลถวายให้ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขบริโกศ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าบริโกศ

การที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ผู้มาจากจาตุรทิศ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขบริโกศ

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์อันมาจากจาตุรทิศ

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท คือ งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ จากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ

การที่บุคคลเจริญเมตตาจิตโดยที่สุดแม้เพียงเวลาสูดดมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท ...

ตอนท้ายของพระสูตรนี้มีข้อความว่า

การที่บุคคลเจริญอนิจสัญญาแม้เพียงเวลาถนัดนิ้วมือ มีผลมากกว่าการที่บุคคลเจริญเมตตาจิตโดยที่สุดแม้เพียงเวลาสูดดมของหอม

เพราะฉะนั้น ท่านที่เข้าใจเรื่องสติปัฏฐานจะทราบว่า การศึกษาทั้งหมดที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นไปในเรื่องของทาน ในเรื่องศีล ในเรื่องการอบรมความสงบของจิต เป็นการเจริญสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน ทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะเป็นผู้ที่

ถึงขณะที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และอบรมเจริญปัญญาที่จะละการยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

นี่เป็นจุดประสงค์จริง ๆ ของการฟังพระธรรมเพื่อดับกิเลส มิฉะนั้นแล้วไม่มีหนทางอื่นเลย จะให้ท่านสักเท่าไร หรือจะรักษาศีลสักเท่าไร แต่ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง ก็ยังดับกิเลสไม่ได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของสติปัฏฐานเป็นเรื่องที่ควรจะได้ระลึกอยู่เสมอว่ามีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้เข้าใจ และการฟังพระธรรมเรื่องอื่นทั้งหมดเพื่อการขัดเกลา เพื่อเป็นสังฆารมณ์ที่จะให้เห็นว่า สภาพธรรมในขณะนี้ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

และสำหรับการที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท เพราะเมื่อกิเลสยังไม่ดับ เวลาที่มีเหตุปัจจัยของกิเลสประเภทใด กิเลสประเภทนั้น ๆ ก็เกิด โดยที่บุคคลนั้นไม่สามารถจะรู้ล่วงหน้าได้ว่า วันไหนกิเลสระดับใดจะเกิด เพราะถ้ายังไม่ปัจจัยกิเลสนั้นก็ยังไม่เกิด

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค มาตุสฺสตร ข้อ ๕๙๕ - ข้อ ๕๙๖ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ลมสักการะและความสรรเสริญ ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุมารดา ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมฺสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลมสักการะและความสรรเสริญครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมฺสาทั้งที่รู้ได้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ลมสักการะและความสรรเสริญ ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลมสักการะและความสรรเสริญที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลาม

สักการะและความสรรเสริญที่เกิดขึ้น ก็จักครอบงำจิตของพวกเขาตั้งอยู่ไม่ได้
ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แหละ

จบ มาตุสูตรที่ ๗

ข้อความในพระสูตรนี้แสดงว่า แม้มารดาผู้เป็นที่รักเคารพถูกจับ และพวกโจร
จะให้พูดเท็จจึงจะปล่อยมารดาที่จับไว้ไป แต่แม้กระนั้นในกาลนั้นบุคคลนั้นก็
ไม่พูดเท็จ ต่อมาภายหลังเมื่อได้ลางสักการะและสรรเสริญ บุคคลนั้นก็เปลี่ยนไป
เป็นเหตุทำให้ผู้นั้นกล่าวเท็จทั้งที่รู้ได้

แสดงให้เห็นการที่จะต้องเป็นผู้ไม่ประมาท เพราะสมัยหนึ่งเป็นบุคคลที่ดี
เนื่องจากยังไม่มีปัจจัยทำให้เป็นผู้ที่แพ้ต่อลางสักการะ แต่สมัยต่อมาเมื่อมีลาง
สักการะและสรรเสริญ ซึ่งบุคคลนั้นเป็นผู้ที่พ่ายแพ้ต่อลางสักการะและสรรเสริญ
จึงมีปัจจัยที่จะให้ทำทุจริต พุทฺธมฺสาแมฺรู้ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่ได้ดับกิเลสเป็น
สมุจเฉท ยังไม่ใช่พระโสดาบันบุคคล ก็ยังมีเหตุปัจจัยที่จะทำให้ล่วงทุจริตกรรมได้

ข้อความอื่น ๆ ในพระสูตรต่อไป เช่น **ปิตุสูตร** เรื่องของบิดา **ภาคฺคสูตร** เรื่อง
ของพี่ชายน้องชาย **ภคินิสฺสสูตร** เรื่องของพี่สาวน้องสาว **ปุตฺตสูตร** เรื่องของบุตร
ธิดุสูตร เรื่องของธิดา **ปชาปติสูตร** เรื่องของภรรยา ก็โดยนัยเดียวกัน

แสดงให้เห็นว่า ทางเดียวที่จะพ้นจากการล่วงทุจริตเมื่ออกุศลมีเหตุปัจจัย คือ
เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพื่อที่จะเป็นผู้ที่ไม่แพ้ต่อลางสักการะและสรรเสริญ

ธ. เคยฟังท่านอาจารย์กล่าวว่า ลาม ยศ สักการะเหมือนขวานฟ้า
อยากให้ท่านอาจารย์ขยายความ

ส. ก็มีคนที่ไม่แพ้ต่อลาม ยศ สรรเสริญ สักการะ

ธ. ลับขวานไม่ดีก็ ...

ส. ทำทุจริตกรรม

ธ. ขอบุญ

ส. เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ลามกัปรารถนา ยศกัปรารถนา สรรเสริญกัปรารถนา แต่ไม่รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วถ้าเป็นผู้ที่แพ้ต่อลามก ยศ สักการะ สรรเสริญ ก็จะทำให้สามารถกระทำทุจริตกรรมได้

ถ. ขอลาเรื่องอุโบสถศีล ที่ผ่านมามีอุโบสถศีลมาระยะหนึ่ง และมาเลิกระยะหลัง เพราะว่ายังไม่ได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ มาตอนนี้ก็เริ่มต้นใหม่เพราะได้ฟังธรรมที่ว่า การเจริญกุศลจะต้องละอกุศลทั้งหมด และเจริญกุศลให้มากยิ่งขึ้น คำว่า เจริญกุศลให้มากยิ่งขึ้น หมายถึงเมื่อถือศีล ๕ ได้ ก็ควรจะถือศีลให้มากกว่านั้น ผมก็คิดว่า ควรจะถือศีล ๘ ได้ ก็ลองถือใหม่อีกครั้งหนึ่งซึ่งแต่ก่อนไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร อาจจะถือตามๆ กันมา ผมถือมาทุกวันพระ ต้องสมาทานต่อหน้าพระมีอาจารย์บางท่านบอกว่า การถืออุโบสถต้องสมาทานด้วยการเปล่งวาจาออกมา หน้าพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ ข้อนี้จำเป็นไหมที่จะต้องสมาทานต่อหน้าพระสงฆ์หรือพระพุทธรูป

ส. ขอกราบเรียนถามพระคุณเจ้า เจ้าค่ะ

พระ ตามที่ท่านอาจารย์ได้อธิบายเรื่องของ การเจริญกุศลทุกชั้น โดยเฉพาะเรื่องของอุโบสถศีลจะต้องรู้จุดประสงค์ก่อนว่าเพื่ออะไร ในพระไตรปิฎกก็ทรงแสดงเรื่องการขัดเกลากิเลสอันยิ่ง แม้ทำวสัฏฐะกล่าวก็ยังไม่ใช่วิชาที่ถูกต้อง การกล่าวนั้นควรเป็นของพระอรหันต์ ซึ่งชักชวนให้บุคคลทั้งหลายรักษาศีลอุโบสถเยี่ยงกับความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ที่ถามว่า บุคคลรักษาศีลจะต้องกล่าวต่อหน้าพระพุทธรูปหรือเปล่า ก็ขึ้นอยู่กับเจตนาของบุคคลนั้นว่า ยินดีจะขัดเกลาอย่างไร และเข้าใจแค่ไหนในเรื่องการขัดเกลากิเลส ซึ่งการขัดเกลากิเลสอันยิ่งของพระอรหันต์นั้น ความเป็นอยู่ของท่านนั้นยิ่งกว่าศีล ๕ เพราะท่านเห็นโทษของกามคุณต่าง ๆ จึงออกจากเรือน ยินดีในการหาเครื่องป้องกันไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของเรือนซึ่งมีความวุ่นวายมาก เพราะฉะนั้น ถ้าถามว่า จะต้องสมาทานกับพระพุทธรูปหรือเปล่า คงตอบตนเองได้ว่า ไม่เกี่ยวเนื่องกัน ขึ้นอยู่กับการศึกษาพระธรรมจนเข้าใจจุดประสงค์ อย่างที่โยมบอกว่า จะรักษาศีล ๕ ให้ดียิ่งกว่าเก่า

ก็เป็นความคิดที่ดี ในเมื่อศีล ๕ เรายังขาดตกบกพร่องอยู่มาก สังเกตจิตว่า แม้กระทั่ง
ถือศีล ๕ เรายังมีความจริงใจแค่ไหนในการที่จะขัดเกลาจิตใจ

ส. ไม่ทราบท่านผู้ฟังเป็นห่วงกังวลเรื่องอะไรหรือเปล่า ในการที่จะต้องทำ
ให้ถูกต้องตามแบบแผน

ถ. มีความยึดติดในสิ่งสมมติ คือ กังวลว่า ในพระไตรปิฎกเขียนไว้หรือ
ไม่ว่า ต้องเปล่งวาจาต่อหน้าพระพุทธรูป

ส. ถ้าท่านผู้ฟังมีความตั้งใจที่จะสมาทาน สมาทาน คือ ถือเอาเป็น
ข้อปฏิบัติ ก็ย่อมกระทำได้ หมายความว่าท่านแสดงความประสงค์ตั้งใจที่จะรักษา
อุโบสถศีล แต่ไม่ได้หมายความว่าถ้าไม่กระทำอย่างนั้นแล้วจะผิด เพราะการรักษา
อุโบสถศีลก็เป็นไปตามเจตนา ขณะที่เจตนาที่จะรักษาอุโบสถศีลก็เป็นเจตนาแล้ว
จะกล่าวหรือไม่กล่าว ต่อหน้าหรือลับหลังอย่างไรก็เป็นเจตนา แม้ในชาติก่อน ๆ ที่
บุคคลในอดีตได้รักษาอุโบสถศีล เช่น พระเจ้าอุทัย ในสมัยที่ท่านรับจ้างทำงานที่
บ้านท่านเศรษฐีชื่อสุจิตวิวาร ท่านก็รักษาอุโบสถศีลตามบุคคลอื่น และไม่ได้กล่าวถึง
พิธีต่าง ๆ

พระคุณเจ้ามีอะไรจะเพิ่มเติมไหมเจ้าคะ

พระ อาตมาจะเสริมเรื่องพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาว่า การสมาทาน
กับพระภิกษุนั้นจำเป็นหรือไม่ ซึ่งเรื่องนี้กล่าวว่า ไม่จำเป็นก็ได้ หรือหากมีศรัทธา
ในขณะที่พระภิกษูกำลังกล่าวการสมาทานศีล ในขณะนั้น ถ้ามีศรัทธาจะเปล่งวาจา
ต่อหน้าพระภิกษุด้วยก็ได้ แต่ไม่มีกำหนดเป็นพิธีกรรมว่า อุโบสถศีลจะต้องเปล่งวาจา
ต่อหน้าพระภิกษุหรือพระพุทธรูป ไม่มีกล่าวไว้เลย

๒๐๗๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๔

ส. ขอกล่าวถึงข้อความในอรรถกถา **ปฐมราชสูตร** ซึ่งเป็นเรื่องของ
อุโปสถศีล มีข้อความว่า

การรักษาอุโปสถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุโปสถํ อุปวสนฺติ ความว่า มนุษย์ทั้งหลาย
อธิษฐานองค์อุโปสถเดือนละ ๘ ครั้ง

ใช้คำว่า อธิษฐาน

บทว่า ปฏิชาโคโรนฺติ ความว่า ทำการ (รักษา) ปฏิชาครอุโปสถ

นี่เป็นชื่อของอุโปสถ

ชนทั้งหลายเมื่อทำการ (รักษา) ปฏิชาครอุโปสถนั้น ย่อมทำด้วยการรับและ
การส่งวันอุโปสถ ๔ วันในกึ่งเดือน ๑ (คือ)

เมื่อจะรับอุโปสถวัน ๕ ค่ำ ก็ต้องเป็นผู้รักษาอุโปสถในวัน ๔ ค่ำ เมื่อจะ
ส่งอุโปสถก็ส่งในวัน ๖ ค่ำ

เมื่อจะรับอุโปสถวัน ๘ ค่ำ ก็ต้องเป็นผู้รักษาอุโปสถในวัน ๗ ค่ำ เมื่อจะ
ส่งอุโปสถก็ส่งในวัน ๙ ค่ำ

เมื่อจะรับอุโปสถวัน ๑๔ ค่ำ ก็ต้องเป็นผู้รักษาอุโปสถในวัน ๑๓ ค่ำ เมื่อจะ
ส่งอุโปสถก็ส่งในวัน ๑๕ ค่ำ

เมื่อจะรับอุโปสถวัน ๑๕ ค่ำ ก็ต้องเป็นผู้รักษาอุโปสถในวัน ๑๔ ค่ำ เมื่อจะ
ส่งอุโปสถก็ส่งในวันแรม ๑ ค่ำ

แต่ไม่ได้บอกไว้ว่า จะต้องกล่าวต่อหน้าพระภิกษุหรือพระพุทธรูป เพียงแต่
บอกว่าการรับและการส่ง ถ้าเป็นปฏิชาครอุโปสถ

ถ. การอธิษฐาน ผมก็อธิษฐานทุกวันพระ แต่ไม่มีวันรับและวันส่ง คือ จะทำไปตลอดถ้าสามารถทำได้ ก็ยังยึดติด เพราะธรรมเป็นของละเอียด ความเข้าใจ ยังน้อย การศึกษาก็ยังน้อย ก็เลยกังวลว่า อาจจะทำอะไรที่ผิดหรือบกพร่องไป ถ้าขาดสติเมื่อไร ก็เลสก็จะเกิดขึ้นทันทีในทุกขณะจิตไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม มักจะ คำนึงว่า เมื่อเราอธิษฐานไปแล้ว เราต้องทำให้ดีที่สุด แต่บางที่เมื่อเกิดมีลาภยศ สรรเสริญหรือสิ่งที่มาล่อ ทำให้จิตไขว่เขว ก็นึกขึ้นมาได้ว่า ทำไมเป็นแบบนี้ แสดงว่า เราศึกษาและเข้าใจธรรมไม่เพียงพอ

ส. ขอดถามว่า จุดประสงค์ที่ต้องการรักษาอุโบสถศีลนั้นเพื่ออะไร

ถ. จุดประสงค์ของผม คือ ต้องการทำแบบพระอรหันต์ในวันหนึ่งและ คืนหนึ่งให้ได้

ส. แต่การที่จะเป็นพระอรหันต์ ไม่ใช่ด้วยศีล นี่เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้น ที่ว่าจะกระทำแบบพระอรหันต์ในวันหนึ่งคืนหนึ่ง ต้องทราบด้วยว่า ไม่ใช่เพียงอุโบสถ แต่วันอุโบสถเป็นวันที่มีโอกาสจะได้กระทำการเจริญกุศลต่าง ๆ เช่น การฟังธรรม การพิจารณาธรรม การระลึกถึงกุศล เช่น ศีลของตน หรือการระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ หรือเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีความเข้าใจอะไรเลยและจะกระทำตามพระอรหันต์ เพราะคิดว่าพระอรหันต์ ท่านมีศีล ๘ ข้อนี้

ถ. คือ ปฏิบัติให้ได้มาก ในทำนองว่า ท่านสามารถนอนบนที่นอนที่แข็งได้ ข้าพเจ้าก็สามารถนอนได้ ท่านอดมือเย็นได้ ข้าพเจ้าก็สามารถอดมือเย็นได้ ทำนองนี้

ส. ตามพยานุชณะเป็นอย่างนั้น เพื่อจะได้อบรมอุปนิสัยเพื่อถึงความเป็น พระอรหันต์ในวันหนึ่ง แต่จบเท่านั้นไม่ได้ เพราะถ้าเพียงแต่รักษาอุโบสถศีล ไม่นอน บนที่นอนสูงใหญ่ ไม่ประดับตกแต่ง และไม่บริโภคอาหารในเวลาวิกาล เท่านั้นไม่พอ นั่นเป็นแต่เพียงหนทางที่จะมีโอกาสระลึกถึงธรรม ปฏิบัติธรรม และเจริญกุศล

ถ. แสดงว่าไม่ควรยึดติดในสิ่งที่กระทำมาแล้ว หมายความว่าควรจะทำกุศลให้มากยิ่งขึ้น ไม่ควรพะวงเมื่อทำผิดไปแล้ว ควรจะเริ่มต้นใหม่ในสิ่งที่ดีเมื่อมีสติ

สุ. ดิฉันคิดว่า ทุกคนถ้าเป็นผู้ที่มั่นคงในศีล ๕ เป็นนิจศีลแล้ว เป็นคนดีแล้วก็ต้องการที่จะเป็นคนดีขึ้น ซึ่งก็ต้องมีความมั่นใจในตัวเองว่า เป็นผู้ไม่ริษยา ไม่หลอกลวง ไม่พูดเท็จ เป็นผู้ไม่แข่งดี ไม่ได้มีอกุศลต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะฉะนั้นก็จะขัดเกลายิ่งขึ้นโดยการรักษากุโศลศีล พร้อมกับการศึกษาและปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วย

ถ้าจะดูถึงคุณธรรม ศีล ๘ เป็นคุณธรรมประจำตัวของพระอนาคามีบุคคล คือ เป็นพื้นธำมญฺญะของท่านด้วยปัญญาที่ท่านได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม เพราะฉะนั้นท่านจะไม่มีอาการถอยกลับที่จะไม่เป็นผู้รักษาศีล ๘ เพราะว่าเป็นธำมญฺญะของท่าน แต่สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ก็จะต้องรู้ว่า เพียงศีล ไม่ได้ทำให้สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ แต่เป็นเพียงอุปนิสัยของการขัดเกลากิเลส ซึ่งจะต้องศึกษาและเข้าใจธรรม และอบรมเจริญปัญญา มิฉะนั้นแล้วไม่พ้นจากโลภะ เพราะหวังในผลของอุโบสถศีล

ผู้ฟัง ผมจะมาขออภัยท่านอาจารย์ที่กล่าวไม่ดีเอาไว้หลายอย่าง ซึ่งตามทีอาจารย์บรรยายธรรมมา โดยผมฟังทางวิทยุก็รู้สึก ว่า ตัวเองพูดไม่จริงก็มีบ้าง อีกอย่างหนึ่งอาจารย์กล่าวถึงเรื่องสัจจะ หรือบารมีใด ๆ ผมฟังแล้วทวนนึกถึงตัวเองที่เคยแสดงความโง่เขลาออกมา จึงมากราบขอให้อาจารย์อโหสิกรรมที่พูดจาไม่ดีออกไปแต่ปางก่อนก็มีบ้าง เท่าที่ระลึกได้ และระลึกไม่ได้คิดว่าก็คงมี โอกาสนี้จึงขอประกาศไว้ ณ ที่นี้ เพราะผมยอมรับว่ามีโมหะเหมือนกัน ทำสิ่งใดไปก็ด้วยอำนาจกิเลสที่อยู่ในตัว ก็ขอสรรเสริญอาจารย์ที่กล่าวธรรมตรง และที่ผมเคยพูดถึงคำว่า ธาตุ ซึ่งอาจารย์ก็เคยกล่าวแล้ว แต่ผมกลับมดเท็จไปว่า อาจารย์ไม่เคยกล่าว คือ อาจารย์กล่าวขันธและอายตนะ แต่ไม่ได้กล่าวธาตุ ซึ่งจริง ๆ อาจารย์กล่าวแล้วในอดีต เทปเก่ามี ผมปัญญาไม่ถึง เมื่อได้รับฟังแล้วจึงเกิดกุศลจิตนึกคิดว่า

อาจารย์มีพระคุณทางธรรมต่อผม ที่ออกมานี้เพื่ออธิบายความในใจ ถ้าไม่ได้อธิบาย มันร้อนรุ่ม จึงขอให้อริยมรรคต่ออาจารย์ต่อหน้าพระปฎิมา

ส. ขออนุโมทนาในผลของการฟังพระธรรม เพราะว่ายิ่งฟังพระธรรม มากเท่าไรก็จะได้รับประโยชน์แก่ตนเอง คือ เมื่อได้พิจารณาแล้วรู้จักตนเองขึ้น เพราะถ้าฟังพระธรรมแล้วไม่รู้จักตัวเอง แต่รู้จักคนอื่น ก็จะไม่ได้รับประโยชน์จาก พระธรรม เพราะฉะนั้น ก็ขออนุโมทนาในการเป็นผู้ได้รู้จักตนเอง

พระ เห็นโยมท่านผู้ฟังออกมาขอขมาโทษท่านอาจารย์ อาตมาก็คิดว่า ปกติในวันหนึ่ง ๆ พระภิกษุเมื่อได้ล่วงสิ่งที่ไม่ดี ไม่สมควร จะมีการแสดงอาบัติ หรือในวันปวารณาหลังจากอยู่จำพรรษาด้วยกัน ได้มีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ที่ไม่ดี ก็ได้มีการเปิดเผยเพื่อสละความชั่วต่าง ๆ หรือความไม่ดีต่าง ๆ ออกจากใจ ซึ่งอาตมาคิดว่า ดีมาก น่านุโมทนา เพราะเป็นปกติของผู้ที่ขัดเกลากิเลสจนกว่า จะเป็นพระอริยเจ้า ควรจะเปิดเผยสิ่งที่ไม่ดีออก

ส. เจ้าคะ และเป็นทีที่อนุโมทนาในความจริงใจ ในความกล้าหาญที่จะ เปิดเผยความผิดของตนเองด้วย เพราะว่าเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายเลยที่ใครจะเปิดเผยความผิด ของตนเอง เมื่อท่านผู้ฟังพิจารณารู้จักตนเอง และกล้าเปิดเผยความผิดของตน และเป็นความจริงใจ ก็เป็นผลของการที่ได้ฟังพระธรรม ขออนุโมทนา

เรื่องของอุโบสถศีล ไม่ทราบอาจารย์สมพรจะเพิ่มเติมไหม เรื่องของการ สมาทาน

สมพร เรื่องอุโบสถนี้มีเรื่องมาก เพราะว่าในสมัยนี้กับสมัยก่อนคนละอย่าง สมัยก่อนมีเจตนางดเว้น เช่น สัตว์บางอย่างมีความโกรธ แล้วบอกว่าจะเข้าจำอุโบสถ ตราบใดยังมีความโกรธอยู่จะไม่ออกไปหาอาหารกิน อุโบสถของเขาเป็นการขัดเกลากิเลสโดยตรง สมัยนี้เมื่อมีอุโบสถ พระพุทธเจ้าประกาศว่าควรเข้าจำอุโบสถ พวกเราก็ต้องฟังพระพุทธเจ้า ในสมัยที่มีพระพุทธเจ้าก็ฟังพระพุทธเจ้า ฟังพระสงฆ์ แต่ถ้าเราไม่มีโอกาสที่จะฟังพระสงฆ์คือสมาทานจากพระจริง ๆ เจตนางดเว้นก็เป็นการ ขัดเกลากิเลสเหมือนกัน การขัดเกลากิเลสไม่จำเป็นต้องฟังพระก็ได้ ในสมัย

พระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ก็ควรฟังพระ ถ้ามีที่ฟังก็ควรฟัง เพราะเราจะได้สิ่งอื่นยิ่งกว่านี้อีก เช่น การฟังธรรม แนะนำในการปฏิบัติต่าง ๆ ก็สามารถจะได้ด้วย แต่ถ้าเรามีโอกาสน้อย อย่างเรามาวัดอาจจะเสียงานเสียการ เราก็สมาทานวิริตังคเณนของเรา เป็นการขัดเกลากิเลสได้เหมือนกัน

ส. โดยศัพท์ สมาทาน หมายถึงการถือเอาข้อปฏิบัติ ถ้าไม่มีภิกษุเลย จะไม่รักษาศีล ๕ หรือไม่รักษาอุโบสถก็คงจะขาดประโยชน์ เพราะฉะนั้น ถ้ามี และจะสมาทานกับพระภิกษุ ก็แล้วแต่อัธยาศัย ถ้าไม่มี ก็สมาทานเอง งดเว้นเอง

สมพร ในพระสูตรกล่าวไว้อย่างนี้ว่า ในเมื่อพระศาสนาเกิดขึ้นแล้ว มีที่ฟังแล้ว ส่วนมากจะมาสมาทานจากพระ แต่มีส่วนน้อยที่สมาทานด้วยตนเอง เพราะว่าไม่มีเวลา ไม่มีโอกาส

พระ แต่ข้อความของศีล ๕ ไม่ได้ระบุว่า วันหนึ่งคืนหนึ่ง แต่เป็นปกติศีล

ส. เพราะฉะนั้น อุโบสถศีลต่างจากศีล ๕ ซึ่งเป็นปกติและเป็นนิจศีล ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจละเอียดในวินัยด้วย มิฉะนั้นแล้วบางท่านอาจจะรักษาแล้วก็บริโภคนม อย่างนั้นก็ไม่ใช่อุโบสถศีล

พระ อย่างการที่อาหารจะล่องลำคอ เช่น เคี้ยวหมาก ซึ่งเป็นน้ำที่ล่องลำคอก็จริง อาตมาก็ไม่เคยฉัน อาจจะเศษต่าง ๆ กลืนลงไป มีเจตนากลืนลงไปหรือเปล่า ซึ่งเรื่องนี้ต้องศึกษาให้ละเอียดขึ้น เพราะว่าเป็นเรื่องของความเข้าใจธรรมมากกว่าที่จะหวังบุญมาก ๆ ซึ่งอาจจะแทรกความเข้าใจผิด มิฉะนั้นแล้วศีล ๕ จะเป็นปกติที่ดีกว่า เข้าใจได้ง่ายกว่า

ส. เมื่อเป็นผู้ที่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ ก็เป็นอุบาสกที่ดี เพราะสามารถมีศีล ๕ เป็นนิจศีล และถ้าสามารถขัดเกลากิเลสยิ่งขึ้นก็ยิ่งเป็นการดี เพียงแต่อาจจะไม่ต้องนับเป็นข้อ ๆ เพราะถ้ารู้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีแล้วกระทำ เช่น อาชีวัฏฐมกศีล เป็นศีล ๘ ข้อเหมือนกัน แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นในวันอุโบสถ เมื่อไรก็ได้ เพราะเป็นการละเว้นกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และอาชีวะเป็นที่ ๘ คือ เป็นผู้ที่ไม่กระทำ

กายทุจริต ๓ ไม่กระทำความทุจริต ๔ และมีอาชีพะที่บริสุทธิ์ นั้นก็สามารถเป็นศีล ๘ ที่เป็นปกติประจำวัน ชื่อว่าอาชีพะฐมกศีล ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแต่ในวันอุโบสถเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรักษาอุโบสถจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความละเอียด และมีความเข้าใจในจุดประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีลว่า ผู้ที่จะดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ต้องมีปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงด้วย ไม่ใช่คิดว่าจะรักษาอุโบสถศีลเพราะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก แล้วก็เป็นเหมือนทำวสัฏกะ

ขณะนี้ก็เป็นเรื่องของสังขขันธ์ ซึ่งสังขขันธ์คือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้ก็เป็นสิ่งที่มีจริง แต่ก็ไม่ง่ายที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น

นี่เป็นเรื่องของอริยสังขขันธ์ เป็นสังขขันธ์ที่ทำให้ผู้ที่สามารถรู้แจ้งสภาพธรรมนั้นเป็นพระอริยบุคคล แต่ต้องทราบว่าเป็นเรื่องอบรมเจริญปัญญา ฟัง พิจารณา แล้วอบรมเจริญสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตรงกับสิ่งที่ได้ยินได้ฟังจนกว่าปัญญาจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น

ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ใครจะรู้ได้อย่างรวดเร็ว เพราะว่าขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ ใครรู้ ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจที่กำลังคิดนึก ทุกวันเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น อริยสังขขันธ์เป็นสิ่งที่ยาก แต่สามารถอบรมเจริญปัญญาและบารมีทั้งหลายจนกว่าจะเพิ่มความรู้ลักษณะของสภาพธรรมขึ้น

เทียบกับในทางโลก ความจริงในทางโลกก็รู้ไม่ง่ายเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นข่าวคราวที่ได้ยินได้ฟังทางหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าจะเรื่องใกล้ เรื่องไกล จะเห็นได้ว่าเรื่องจริง ๆ รู้ยาก เพราะบางทีสิ่งที่รู้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จริง แต่เข้าใจว่าจริง เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามความคิด ความสับสนของจิต ของกิเลสของแต่ละคน ที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างยากที่จะรู้ความจริงได้

สำหรับการที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งยากกว่าความจริงทางโลก ต้องเป็นผู้ที่นิยมในสังขขันธ์ ในความจริงของตนเอง ซึ่งจะต้องอบรมทั้งกาย ทั้งวาจา และใจด้วย ทั้งในเรื่องที่อาจจะคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ เหมือนกับเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ เช่น เรื่องคำพูด หรือเรื่องการนัดหมาย เรื่องสัญญา สิ่งเหล่านี้บางท่านคิดว่า

ไม่เป็นไร เล็กน้อย แต่ความจริงแล้วจิตอะไรในขณะนั้นที่รู้สึกว่าเป็นเรื่องนั้นไม่จำเป็นจะต้องตรงหรือจริงตามที่ได้พูด หรือตามที่คิดไว้

แสดงให้เห็นว่า จิตของแต่ละคนละเอียดและลึก ถ้าไม่มีปัญญาพร้อมสติจริง ๆ ไม่สามารถรู้ได้เลยว่า แม้แต่เพียงกิเลสอย่างบางเบา เล็กน้อย นั้นก็เกิดจากการสะสม ไม่ใช่เป็นเฉพาะในชาตินี้ชาติเดียว เพราะถ้าชาตินี้เป็นอย่างนี้ ก็ย้อนไปได้เลยว่า ชาติก่อน และชาติก่อน ๆ และชาติก่อน ๆ นั้น ไม่ว่าจะเคยเกิดเป็นใคร มีชีวิตอย่างไร แต่กิเลสเหล่านี้ไม่ได้เบาบางเลย เพราะว่าแม้ในชาตินี้ก็ยังเป็นอย่างนี้

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ นอกจากจะเป็นผู้ที่รักสัจจะความจริง ต้องการที่จะรู้ความจริงแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่นิยมขัดเกลาตนเองให้เป็นผู้ที่มีกายวาจาจริง และต้องเป็นผู้ที่หนักแน่นมั่นคงในการเจริญกุศลซึ่งเป็นบารมีต่อไป คือ อธิษฐานบารมี

จิตเปลี่ยนแปลงได้ เดี่ยวเป็นกุศล เดี่ยวเป็นอกุศล บางที่ตั้งใจเหลือเกินที่จะเป็นกุศล แต่เมื่อมีอกุศลผ่านมาชักชวน คนนั้นก็ทิ้งกุศลอย่างง่าย ๆ และไปตามอกุศล แสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นว่า มีมาก หรือน้อย ในการที่จะเป็นผู้ที่ขัดเกลากิเลส หรือไม่คลอนแคลนในกุศลธรรม ซึ่งความตั้งมั่นคงไม่อ่อนไหวไปตามกิเลส ไม่คลอนแคลนในกุศลธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ทุกท่านที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรมต้องเห็นประโยชน์ เพราะถ้าขาดบารมีนี้ กุศลทั้งหลายเจริญไม่ได้

ขอกล่าวถึงพระชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์เพื่อแสดงให้เห็นว่า ในพระชาตินั้น พระองค์ทรงมีอธิษฐานปรารถนารบมียังไร

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าเรื่องพระชาติในอดีตของพระองค์ว่า

ในกาลเมื่อเราเป็นโอรสของพระเจ้ากาสี ในกาลนั้นชื่อว่ามุคคัมภะ ชนทั้งหลายเรียกเราว่า เตมิยะ ชนทั้งหลายทั้งปวงตั้งแต่พระมารดาพระบิดาเป็นต้นเรียกเราว่า มุคคัมภะ เพราะอธิษฐานเป็นคนไปและเป็นคนง่อยเปลี้ย

อนึ่ง พระโพธิสัตว์นั้น ยังพระทัยของพระราชาและใจของอำมาตย์ทั้งหลาย
เป็นต้นให้ชุ่มชื่นด้วยปิติและสิเนหาอย่างยิ่ง ฉะนั้น จึงได้นามว่า เตมียกุมาร

มี ๒ ชื่อ เพราะมีเหตุ ๒ อย่าง

ในพระชาตินั้น

ในอดีตกาลครั้งพระเจ้ากาสิครองราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระองค์มีสนม
๑๖,๐๐๐ นาง สนมเหล่านั้นไม่ได้มีบุตรหรือธิดาแม้แต่คนเดียว ชาวพระนคร
ก็เดือดร้อนว่า ไม่มีพระโอรสที่จะรักษาพระราชวงศ์ต่อไป จึงได้กราบทูลพระราชาให้
ปรารภนาพระโอรสเถิด พวกสนมเหล่านั้นก็ทำการบวงสรวงพระจันทร์เป็นต้น
แต่ก็ไม่มีบุตร ฝ่ายพระนางจันทาเทวีพระธิดาของพระเจ้ามัททราช อัครมเหสี
ของพระราชานั้น พระนางสมบุญด้วยศีล เมื่อพระราชาตรัสให้พระนางปรารภนา
โอรส ในวันเพ็ญพระนางทรงรักษาอุโบสถ ระลึกถึงศีลของตนแล้วทรงตั้ง
สัจจกิริยาว่า หากเรามีศีลไม่ขาด ด้วยสัจจะของเรา ขอให้มีพระโอรส

๒๐๗๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๔

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางจันทาเทวีนัน เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ กุมาร ๕๐๐ คนก็เกิดในเรือนของพวกอำมาตย์ทั้งหลาย พระราชาทรงให้กุมารเหล่านี้เป็นบริวารของพระโอรส ทรงส่งแม่นม ๕๐๐ คน และเครื่องประดับของกุมารให้แก่กุมาร ๕๐๐ คนนั้น

อนึ่ง พระราชาทรงให้แม่นม ๖๔ คน ประณิบัติดูแลพระกุมาร เมื่อพระกุมารทรงเจริญมีพระชนม์ได้ ๑ เดือน พวกแม่นมนำพระกุมารมาเฝ้าพระราชา พระราชาทรงให้พระกุมารประทับนั่งบนพระเพลา

ในขณะนั้นโจร ๔ คนถูกนำมาให้ทรงพิพากษาโทษ ในโจร ๔ คนนั้น คนหนึ่งพระราชาทรงตัดสินให้เสียด้วยหาวายมีหนาม ๑,๐๐๐ ครั้ง คนหนึ่งให้ใส่ตรวนส่งเข้าเรือนจำ คนหนึ่งให้เอาหอกทิ่มแทงบนร่างกาย คนหนึ่งให้เสียด้วยหลาว

พระโพธิสัตว์ได้ทรงฟังคำพิพากษาของพระบิดาก็เกิดสลดใจ กลัวการกระทำกรรมหนักอันจะนำไปสู่นรก

รุ่งขึ้นพวกแม่นมให้พระมหาสัตว์บรรทมภายใต้เศวตฉัตร พระโพธิสัตว์บรรทมหลับไปได้หน่อยหนึ่ง ทรงลืมพระเนตรแลดูเศวตฉัตร ทรงรำพึงว่า เรามาสู่พระราชวังนี้จากไหนหนอ ครั้นทรงทราบว่ามีมาจากเทวโลก ด้วยทรงจำชาติได้ จึงทรงระลึกถัดจากพระชาตินั้นไปอีก ทรงเห็นว่า พระองค์เคยหมกไหม้อยู่ในอุสสทนรก ทรงระลึกถัดจากชาตินั้นไปอีก ทรงทราบว่า พระองค์เคยเป็นพระราชาอยู่ในนครนี้เอง ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า เราไม่ต้องการราชสมบัติ เราจะพึงพ้นไปจากเรือนโจรนี้ได้อย่างไรหนอ

สำหรับคนที่สะสมกุศลมามาก ๆ แม้อยู่ในพระราชวังใต้พระเศวตฉัตร ก็เห็นว่า เป็นเรือนใจ เพราะว่าตราบใดที่ยังมีกุศลจิตก็ยังมีเหตุให้ทำอกุศลกรรม ไม่พ้นไป จากเรือนใจนั้นได้

ลำดับนั้น เทพธิดาองค์หนึ่งผู้เป็นมารดาของพระโพธิสัตว์ในอภัพหนึ่ง สิ่งสถิตอยู่ในเศวตฉัตรนั้น เป็นผู้ใคร่ประโยชน์ แสวงหาประโยชน์แก่พระโพธิสัตว์ จึงแนะนำให้ทำเป็นคนไข้ เป็นคนง่อยเปลี้ย เป็นคนหนวก เพื่อจะได้พ้นจาก ราชสมบัติ

ยากใหม่ ใครทำได้ แสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นมั่นคง เมื่อได้ตั้งใจที่จะทำ อย่างไรก็ไม่ห่อถอย ไม่คลอนแคลนที่จะทำอย่างนั้น

ตั้งแต่นั้น พระโพธิสัตว์ก็ทรงแสดงพระองค์เหมือนเป็นไข้เป็นต้น พระมารดา พระบิดาและพวกนางนมเป็นต้นคิดว่า ธรรมดาปลายคางของคนไข้ ช่องหูของ คนหนวก มือเท้าของคนง่อยเปลี้ย มิได้เป็นอย่างนี้ ในเรื่องนี้พึงมีเหตุ จึงเริ่มทดลอง พระกุมาร โดยไม่ให้ดื่มน้ำนมตลอดวัน พระกุมารนั้นหิว แต่ก็ไม่ทรงร้องเพื่อเสวยนม

พระมารดาทรงดำริว่า พระกุมารคงหิว จึงให้พวกแม่นมให้น้ำนมแก่พระกุมาร พวกแม่นมให้น้ำนมและไม่ให้น้ำนมเป็นระยะ ๆ อย่างนี้ แม้ทดลองอยู่ปีหนึ่ง ก็ยังไม่เห็นทางที่พระกุมารจะเปลี่ยนใจ

เด็กมากทีเดียว แต่ก็สามารถทำอย่างนั้นได้

แต่นั้นพวกแม่นมคิดว่า ธรรมดาเด็กย่อมชอบนมและของเคี้ยว ชอบผลไม้ ชอบของเล่น ชอบอาหาร จึงนำของเหล่านั้นเข้าไปให้เพื่อทดลองให้พระกุมาร แสดงความไม่ไข้ แต่ก็ไม่มีทางเปลี่ยนใจพระกุมารได้ตลอดเวลา ๕ ปี

ลำดับนั้น พวกแม่นมคิดว่า ธรรมดาเด็กย่อมกลัวไฟ กลัวช้างตกมัน กลัวงู กลัวคนเงี้ยว เราจักทดลองด้วยเหตุนี้ ๆ จึงได้ทดลองดังกล่าวโดยไม่ให้เป็นภัยแก่ พระกุมาร

พระโพธิสัตว์ทรงรำพึงถึงภัยในนรก จึงไม่หวั่นไหวด้วยทรงเห็นว่า นรกน่ากลัว ยิ่งกว่านี้ร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า พวกแม่นมทดลองอยู่แม้อย่างนี้ ก็ไม่เห็นทางที่จะ

เปลี่ยนใจของพระโพธิสัตว์ได้ จึงคิดว่า ธรรมดาเด็กต้องการนมหรสพ จึงให้สร้าง
โรงมหรสพ แล้วให้ประโคมด้วยเสียงสังข์และเสียงกลองให้กึกก้อง ก็ไม่มีทางที่จะ
เปลี่ยนพระหทัยพระกุมารได้ แม้จะจุดตะเกียงส่องในที่มืด หรือจุดไฟให้สว่าง

คงหมายถึงให้สว่างจ้า

เอน้ำอ้อยทาทั่วตัว และให้นอนในที่ที่มึนแสงวันชุกร และไม่ให้อาบน้ำ ให้นอน
บนอุจจาระและปัสสาวะเป็นต้น แม้เสียดสี เยาะเย้ย ดำว่า พระโพธิสัตว์ซึ่งนอนจม
มูตรและกรีส หรือแม้ทำกระเบื้องไฟไว้ได้เตี๋ยงแล้วเผาให้ร้อนบ้าง แม้ทดลองด้วย
อุบายหลาย ๆ อย่าง ก็ไม่มีช่องทางที่จะเปลี่ยนพระทัยของพระกุมารได้เลย

พวกแม่นมทดลองอย่างนี้ถึง ๑๕ ปี ครั้นพระชนม์ได้ ๑๖ พระพรรษา
พวกแม่นมคิดว่า คนง่อยเปลี้ยก็ตาม คนใบ้คนหนวกก็ตาม จะไม่พอใจในสิ่งที่
ควรพอใจ จะไม่อยากเห็นในสิ่งที่ควรเห็น ย่อมไม่มี ฉะนั้น เราจะหานาฏศิลป์
มาทดลองพระกุมาร จึงเอน้ำหอมอาบพระกุมาร ประดับประดาจุฑาเทพบุตร เชิญขึ้น
บนปราสาท อันมีความบันเทิงเบิกบานอย่างเดียว ด้วยดอกไม้ของหอมและพวงมาลัย
เป็นต้น เหมือนเทพวิมาน แล้วให้สตรีล้วนมีรูปร่างงดงามเปรียบด้วยเทพอัปสร
คอยบำเรอให้พระกุมารทรงอภิรมย์ด้วย สตรีเหล่านั้นต่างก็พยายามให้พระกุมาร
ทรงอภิรมย์ด้วย แต่เพราะพระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระปัญญาจึงทรงกลั่นลมอัสสาสะ
ปัสสาสะด้วยทรงหวังว่า สตรีเหล่านั้นอย่าได้สัมผัสร่างกายของเราเลย

ไม่ยอมหายใจ กลั่นลมหายใจให้ตัวแข็ง

สตรีเหล่านั้น เมื่อไม่ได้สัมผัสร่างกายของพระกุมารจึงคิดว่า พระกุมารนี้
มีพระวรกายกระด้าง คงไม่ใช่มนุษย์แน่ คงจักเป็นยักษ์ จึงพากันกลับไป

พระมารดาพระบิดาไม่ทรงสามารถเปลี่ยนพระทัยพระโพธิสัตว์ด้วยการ
ทดลองใหญ่ ๑๖ ครั้ง และด้วยการทดลองเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกหลายครั้งตลอด ๑๖ ปี
อย่างนี้ จึงทรงขอร้องต่าง ๆ กัน และหลายครั้งว่า

เตมียกุมารลูกรัก พ่อและแม่รู้ว่า ลูกไม่เป็นใบ้ เพราะปาก หู และทำอย่างนี้
ไม่ใช่ของคนใบ้ คนหนวก และคนง่อยเปลี้ยเลย ลูกเป็นบุตรที่พ่อและแม่ปรารถนา

จะได้มา ลูกอย่าให้พ่อแม่ต้องพินาศเสียเลย จงปลดเปลื้องข้อครหาจากราชสำนัก
ในชมพูทวีปทั้งสิ้นเถิด

พระกุมารนั้น แม้พระมารดาพระบิดาทรงขอร้องอยู่อย่างนี้ ก็บรรทมทำเป็น
ไม่ได้ยิน

ลำดับนั้นพระราชารับสั่งให้บุรุษผู้ฉลาดตรวจดูพระบาททั้งสอง ช่องพระกรรณ
ทั้งสอง พระชิวหา และพระหัตถ์ทั้งสองแล้ว ทรงสดับคำที่อำมาตย์กราบทูลว่า

บัดนี้ผู้ชำนาญการทายลักษณะกล่าวว่า ฝ่าพระบาทเป็นต้นของพระกุมารนี้
เหมือนของคนไม่ถอยเปลี่ยนเป็นต้น พระกุมารนี้ก็จะไม่เป็นคนถอยเปลี่ยน ใ้ และ
หนวกจริง เห็นจะเป็นกาลกรรณี เมื่อคนกาลกรรณีเช่นนี้อยู่ในพระราชวัง จะปรากฏ
อันตราย ๓ อย่าง คือ อันตรายของชีวิต ๑ อันตรายของเศวตฉัตร ๑ อันตรายของ
พระมเหสี ๑ แต่ในวันประสูติเพื่อมิให้พระองค์ทรงเสียพระทัยจึงทำนายว่า กุมารนี้มี
บุญลักษณะครบถ้วน

พระราชาทรงกลัวภัยจึงมีพระบัญชาว่า พวกท่านจงไป ให้กุมารนั้นบรรทม
ในรถอวมงคล นำออกทางประตูหลัง แล้วฝังเสียในป่าช้าผิ ดิบ

พระโศภิตีศรีทรงสดับดังนั้น ก็ทรงรำเริงยินดีอย่างยิ่งว่า ความปรารถนาของ
เราเป็นเวลาช้านานจักถึงความสำเร็จ

เมื่อพระนางจันทาเทวีทรงทราบว่ พระราชามีพระบัญชาให้นำพระกุมารไปฝัง
จึงเข้าไปเฝ้าพระราชา ทูลขอพรให้ทรงประทานราชสมบัติแก่โอรส พระราชาตรัสว่า
โอรสของพระนางเป็นกาลกรรณี ให้ราชสมบัติไม่ได้

พระนางทูลว่า ข้าแต่พระองค์ เมื่อพระองค์ไม่ทรงให้ตลอดชีวิต ก็ขอทรง
โปรดให้ ๗ ปีเถิด พระราชาตรัสว่า ให้ไม่ได้

พระนางทูลว่า ขอได้ทรงโปรดให้ ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี
๗ เดือน ๖ เดือน ๕ เดือน ๔ เดือน ๓ เดือน ๒ เดือน ๑ เดือน ครึ่งเดือน จนถึง
เพียง ๗ วันเถิด

พระราชาตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นก็ให้ได้

พระเทวีตกแต่งพระโอรส ทรงให้ตักลงปาวประกาศในพระนครว่า นี่เป็นราชสมบัติของเทมียกุมาร แล้วให้พระโอรสขึ้นคอช้าง ยกเศวตฉัตรให้พระโอรส ซึ่งทำประทักษิณพระนครเสด็จกลับมา แล้วบรรทม ณ สิริไสยาสน์ที่ตกแต่งแล้ว พระนางจันทาเทวีทรงขอร้องอยู่ตลอดคืนว่า พ่อเทมียะ แม่นอนไม่หลับมา ๑๖ ปีแล้ว ร้องให้เพราะลูกจนนัยน์ตาบวม หัวใจของแม่เพียงจะแตกด้วยความเศร้าโศก แม่รู้ว่าลูกไม่ยอมเปลี่ยนเป็นต้น ลูกอย่าทำให้แม่หมดที่พึ่งเลย

พระเทวีทรงขอร้องโดยทำนองนี้ล่วงไป ๖ วัน

ในวันที่ ๖ พระราชาตรัสเรียกสุนันทสารถีมาแล้วตรัสว่า พวกรุ่งนี้จงนำพระกุมาร โดยรถอวมงคลออกไปแต่เช้าตรู่ ฝั่งลงในแผ่นดินที่ป่าช้าผีดิบ กลบดินให้เรียบ แล้วจงกลับ

พระเทวีได้ฟังดังนั้นตรัสว่า ลูกเอ๋ย พระเจ้ากาสิมีพระบัญชาให้ฝั่งลูกที่ป่าช้าผีดิบในวันพวกรุ่งนี้ พวกรุ่งนี้ลูกก็จักถึงความตาย

พระโพธิสัตว์ทรงสดับดังนั้น จึ่งว่าเรงยินดียิ่งยิ่งที่การทรงกระทำความเพียรถึง ๑๖ ปีนี้ ไกลจะถึงที่สุดแล้ว แต่พระหทัยของพระมารดาของพระโพธิสัตว์ได้เป็นดุจมีอาการแตกสลายไป

เมื่อราตรีนั้นผ่านไป สารถีนารถมาแต่เช้าตรู่ จอดไว้ที่ประตู เข้าไปทูลพระนางจันทาเทวีว่า ข้าแต่พระเทวี พระองค์อย่าทรงพิโรธหม่อมฉันเลย หม่อมฉันทำตามพระราชบัญชา แล้วอุ้มพระกุมารลงจากปราสาท

พระเทวีทรงพระกันแสงด้วยพระสุรเสียงดัง แล้วทรงล้มลง

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ทรงมองดูพระมารดา ทรงดำริว่า เมื่อเราไม่พุดพระมารดาจักเศร้าโศกสุดกำลัง แม้อยากจะพุดแต่ก็อดกลั้นไว้ด้วยพระดำริว่า หากเราจักพุด ความพยายามที่เราทำมาตลอด ๑๖ ปีก็จะไร้ผล แต่เมื่อเราไม่พุดจักเป็นปัจจัยแก่ตัวเรา แก่พระมารดา และพระบิดา

สารถีนำพระโพธิสัตว์ขึ้นรถ แล่นไปยังที่ประมาณ ๓ โยชน์ แนวป่า ณ ที่นั้นได้ปรากฏแก่สารถีดุจป่าช้าผีดิบ สารถีคิดว่า ที่นี่ดีแล้ว จึ่งหยุดรถจอดไว้ข้างทาง

แล้วลงจากรถ เปลี่ยนเครื่องประดับของพระโพธิสัตว์ออกห่อ วางไว้ ถือเอาขอบ
เริ่มชุดหุ้มไม้ไผ่หนัก

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ เมื่อสูนันทสารถีกำลังชุดหุ้ม คิดว่า นี่เป็นความ
พยายามของเรา จึงลุกขึ้น แล้วปีนพระหัตถ์และพระบาทของพระองค์ ทรงทราบว่า
เรามีกำลังอยู่ จึงทรงดำริจะเสด็จลงจากรถ

พระโพธิสัตว์เสด็จลงจากรถ ทรงดำเนินไป ๆ มา ๆ เล็กน้อย ทรงทราบว่า
มีกำลังพอที่จะไปได้แม้ตั้ง ๑๐๐ โยชน์ จึงทรงจับรถข้างท้ายแล้วยกขึ้นดูยานน้อย
สำหรับเด็กเล่น ทรงสังเกตว่า หากสารถิจะพึงทำร้ายพระองค์ พระองค์ก็มีกำลัง
พอที่จะป้องกันการทำร้ายได้

ซึ่งข้อความละเอียดตอนนี้ ท่านผู้ฟังจะอ่านได้จาก **อรรถกถา ขุททกนิกาย
จริยาปิฎก**

พระโพธิสัตว์ทรงแสดงธรรมแก่นายสารถิว่า

ท่านอาศัยเราผู้เป็นโอรสของพระราชาพระองค์นั้นเป็นอยู่ ดูกร สารถิ
หากท่านฝังเราในป่า ท่านพึงทำสิ่งที่ไม่ชอบธรรม บุคคลพึงนั่งหรือพืงนอนได้ร่มไม้ใด
ไม่พืงหักกิ่งไม้นั้น เพราะผู้ทำลายมิตรเป็นคนลามก พระราชาเหมือนต้นไม้
เราเหมือนกิ่งไม้ ดูกร สารถิ ท่านเหมือนบุรุษที่เข้าไปอาศัยร่มเงา หากท่านฝังเรา
ในป่า ท่านพึงทำสิ่งที่ไม่ชอบธรรม

สารถิได้ฟังก็ทูลอ้อนวอนให้พระโพธิสัตว์เสด็จกลับ

เพราะรู้แล้วว่า ไม่ได้เป็นไปเลย

พระองค์จึงตรัสถึงเหตุที่ไม่เสด็จกลับ และความพอใจในบรรพชา ตลอดถึง
เรื่องราวของพระองค์ในภพที่ล่วงไปแล้วมีภัยในนรกเป็นต้น

แม้เมื่อสารถินั้นประสงค์จะบวชเพราะธรรมกถานั้น และเพื่อการปฏิบัตินั้น
พระองค์จึงตรัสคาถานี้ว่า

ดูกร สารถิ ท่านจงนำรถกลับไป แล้วเป็นคนไม่มีหนี้กลับมา เพราะบรรพชา
เป็นของคนไม่มีหนี้ ข้อนี้ฤๅษีทั้งหลายสรรเสริญแล้ว

แล้วทรงส่งสารก็กลับไปทูลแด่พระราชา

สารก็นำรถและเครื่องอาภรณ์ไปเฝ้าพระราชา ทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระราชาเสด็จออกจากพระนครพร้อมด้วยจตุรงคเสนา นางสนม ชาวพระนคร และชาวชนบท เพื่อไปหาพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ถือเพศเป็นดาบส นั่งบนเครื่องลาดทำด้วยไม้ ยังสมาบัติ ๘ และอภิฌญาณ ๕ ให้เกิด ประทับนั่งในอาศรมด้วยความสุขในการบรรพชา

แม้พระเจ้ากาสิเสด็จไปหาพระโพธิสัตว์ แล้วทรงเชื้อเชิญพระโพธิสัตว์ให้ครองราชสมบัติ เติมยบันทิตทรงปฏิเสธ ทรงแสดงธรรมให้พระราชาเกิดสังเวช ในความเป็นของไม่เที่ยง ในโทษของกามอันเป็นของต่ำซ้ำด้วยอาการหลายอย่าง

พระราชาทรงสลดพระทัย และทรงผนวช พร้อมด้วยพระนางจันทาเทวี และอำมาตย์บริวารเป็นอันมาก บุคคลทั้งหมดนั้นเมื่อสิ้นชีวิตก็เกิดในพรหมโลก

ข้อความตอนท้ายมีว่า

เทพธิดาผู้สิงสถิต ณ เศวตฉัตรในครั้งนั้น ได้เป็นนางอุบลวรรณาในครั้งนี้ สารถี คือ พระสารีบุตรเถระ พระมารดาและพระบิดา คือ ตระกูลมหाराชบริษัททั้งหลาย คือ พุทธบริษัท เติมยบันทิต คือ พระโลกนาถ

อธิษฐานบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ถึงที่สุด在今ริยานี้

คือ เป็นอธิษฐานปรมัตถบารมี

แสดงให้เห็นว่า ในแต่ละชาติ ชาติไหนใครจะสะสมบารมีไหนอย่างอุกฤษฏ์ แม้อธิษฐานบารมี ความตั้งใจมั่นในกุศล ก็เป็นไปในชาติหนึ่ง ๆ ตามกรรมที่ได้สะสม ให้เกิดเป็นบุคคลนั้น ๆ ในชาตินั้น ซึ่งท่านผู้ฟังก็เป็นผู้ที่กำลังเจริญบารมีแน่นอน แต่บารมีไหน ก็จะต้องตรวจสอบว่า มีความมั่นคงในบารมีใด หรือยังขาดการเห็นประโยชน์ในบารมีใดบ้าง

ถ. เมื่อก็นั่งฟังเรื่องพระเตมียที่ท่านอาจารย์อ่านด้วยความซาบซึ้งอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันก็เจริญสติปัฏฐานไปด้วย แต่ปัญหาที่เกิดเมื่อสักครู่นี้คือ ขณะที่นั่งฟังอยู่นั้น ถ้าฟังโดยจับเอาเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว ธรรมารมณ์ก็เกิดขึ้น

ในขณะที่อัมมมารมณเกิดขึ้นนั้น อย่างเช่น รู้ว่าเป็นเรื่องพระเตมียไ้ ฟังเรื่องราวแล้ว มีความยินดีพอใจ มีความซาบซึ้งใจ รู้ว่าเวทนาเกิดขึ้นและขณะเดียวกันก็รู้ว่าการรู้เรื่องราวนั้นเป็นสัญญา คือ ภาษาที่ท่านอาจารย์พูดนั้นรู้ว่าเป็นเพียงสัญญาชั้นหนึ่ง อย่างหนึ่ง ในขณะเดียวกันเรื่องราวต่าง ๆ ที่คิดเรื่องพระเตมียไ้นั้นก็รู้ว่าเป็นสังขารชั้นหนึ่งเกิดขึ้น เมื่อคิดอย่างนี้ขึ้นมาก็คือ นี่เป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ก็เลยไม่คิดเมื่อไม่คิดก็เอาแต่เสียงเป็นอารมณ์ คือ ตัดเรื่องราวออกไป ตัดความยินดีพอใจออกไป ตัดสัญญาออกไป ความรู้สึกที่เกิดขึ้นก็คือเฉย ในขณะที่เฉยนั้นก็คิดว่า อันนี้หรือเปล่า ที่เรียกว่าเป็นปรมัตถธรรม มีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ ซึ่งกำลังปรากฏในสภาวะรูปที่เรารู้ได้ยินทางหูในขณะนั้น และขณะที่เราเลิกคำนึงถึงว่าปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์นั้น ความรู้สึกทางมโนวิญญาณก็รู้ที่อัมมมารมณเกิด รู้อีกว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เหมือนกับที่ท่านอาจารย์พูด

ด้วยความรู้สึกเช่นนี้ จึงใคร่กราบเรียนขอความกระจ่างจากท่านอาจารย์ด้วยการที่เรานั่งฟังและพิจารณาพิจารณาในลักษณะเช่นนี้ จะถูกต้องตามแนวทางที่ท่านอาจารย์สอนหรือไม่อย่างไร ช่วยกรุณาสอนและอธิบายด้วย ขอขอบพระคุณ

๒๐๗๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๓๕

ส. ธรรมเป็นเรื่องละเอียดมาก คนที่ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคในครั้งนั้น เมื่อจบพระธรรมเทศนา บางท่านเป็นพระโสดาบัน บางท่านเป็นพระสกทาคามี บางท่านเป็นพระอนาคามี บางท่านถึงความเป็นพระอรหันต์ แต่ไม่ได้หมายความว่า ในขณะที่ฟังนั้นไม่เข้าใจพระธรรมที่ทรงแสดง

แสดงให้เห็นว่า กว่าปัญญาจะรู้ชัดตามความเป็นจริงในสภาพธรรมแต่ละอย่าง ที่เกิดสืบต่อกัน เช่น หลังจากที่ได้ยินเสียงแล้ว ก็ยังมีการเข้าใจความหมายของเสียง และเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งจิตที่กำลังรู้เรื่องไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น กว่าที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั่วทั้ง ๖ ทาง ก็ต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะไม่ฝัน หรือไม่คิดว่าจะตัด ไม่ให้คิดถึงเรื่องราว ให้ได้ยินแต่เพียงเสียง ซึ่งนั่นแสดงว่า ยังมีความเป็นตัวตนที่ต้องการ และมีความเป็นตัวตนที่กำลังทำอย่างนั้นด้วย

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความละเอียดจริง ๆ ที่จะต้องเตือนตนเอง เสมอว่า ไม่ต้องทำอะไร

ทันทีที่เริ่มจะทำ เพียงนิดเดียวก็ผิดแล้ว ผิดทันที เพราะว่าไม่เข้าใจลักษณะของสติซึ่งเป็นสภาพที่ระลึกรู้ ขณะใดที่สติเกิด ลักษณะของสติปรากฏ อารมณ์ที่ สติระลึกรู้ก็ปรากฏด้วย เป็นธรรมดา เป็นปกติจริง ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องห่วงไหว ไม่ว่าจะเป็นนามธรรมใด รูปธรรมใด เวลาที่สติเกิดขณะนั้นเห็นความเป็นอนัตตา ไม่ใช่เราจะกัน หรือไม่ใช่เราจะเปลี่ยน แต่เพราะสติเกิดจึงระลึกถึงลักษณะของ สภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ในขณะนี้โดยวิจิตรทราบดีว่า สภาพธรรมเกิดสืบต่อกันทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยมีโนทวารวิธีกั้นทุกวาระของการรู้อารมณ์ทางตาวาระหนึ่ง

การรู้อารมณ์ทางหுவาระหนึ่ง เป็นความรวดเร็วมากจนกระทั่งถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่มีทางที่จะรู้ว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างไม่ใช่ตัวตน และไม่ต้องทำอะไร เพียงแต่ค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างเพิ่มขึ้น

ขณะที่กำลังฟังและรู้เรื่อง ให้ทราบว่า ขณะนั้นชั่วขณะหนึ่งที่อยู่รู้เรื่องก็เป็นสิ่งที่มีจริง เป็นนามธรรม แล้วก็เปลี่ยนเป็นสภาพธรรมอย่างอื่นปรากฏ โดยไม่ต้องทำอะไร คือ ไม่ต้องมีการเปลี่ยน ได้ยินเกิดแล้ว ไม่ต้องเปลี่ยนจากเรื่องให้เป็นแค่ได้ยิน เพราะว่าสภาพที่อยู่รู้เรื่องก็ชั่วขณะหนึ่ง ต่อจากนั้นก็จะมีเหตุมีปัจจัยให้ได้ยินเกิดขึ้นตามปกติ เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ด้วยว่า เวลาที่สติเกิดระลึกได้จะรู้ความต่างกันของสภาพที่คิดกับสภาพที่เห็น หรือสภาพที่คิดกับสภาพที่ได้ยิน หรือสภาพที่คิดกับสภาพที่กำลังลิ้มรส คือ ล้วนเป็นสภาพธรรมตลอด ตั้งแต่เกิดจนตายไม่ปราศจากจิตเจตสิกแต่ละชนิด และรูป แล้วแต่ว่าขณะนั้นสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมใดให้เป็นปกติ และให้เป็นสติที่ระลึก อย่าให้มีเราที่กำลังพยายามจะตัด จะไม่คิด หรือจะทำอย่างนั้นอย่างนี้

แม้จะได้ฟังพระธรรมว่า สิ่งปรากฏทางตาไม่ใช่คน ได้ยินได้ฟังอย่างนี้ แต่เวลาเห็นก็เป็นคน เพราะฉะนั้น ที่จะรู้ว่า เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเพียงเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ท่านผู้ฟังที่อบรมเจริญสติปัฏฐานเห็นชัดอย่างนี้หรือยัง

ถ้าเห็นชัดจริง ๆ จะถอยถอนการที่เคยยึดถือสิ่งที่ปรากฏทางตาว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่จะเป็นไปอย่างละเอียด ค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไปช้า ๆ จนกระทั่งเมื่อมีกำลังขึ้นทันทีที่เห็นก็จะระลึก เวลาที่สติเกิดก็รู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น กำลังพูดกับสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น ก็จะเข้าใจชัดถึงสภาพรู้ ซึ่งกำลังเห็นในขณะที่มีสิ่งที่ปรากฏทางตา และรู้ในสภาพที่กำลังคิดว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่กำลังรู้ค่า

เพราะฉะนั้น ก็มีสภาพธรรมต่าง ๆ กัน แล้วแต่ว่าสติสามารถที่จะยิ่งไฉ คือ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งปรากฏสั้นมาก ตามความเป็นจริง หรือเปล่า

ทางตาในขณะนี้กำลังเห็น ต้องสั้นที่สุด เพราะว่ามีธรรมชาติที่รู้เสียง มีจิตที่ได้ยินเสียงเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ทางตาที่เหมือนเห็นติดต่อกันตลอด ความจริงแล้ว ต้องสั้น เพราะขณะที่จิตได้ยินเสียงเกิดขึ้น ขณะนั้นไม่ใช่จิตที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

ปัญญาจะต้องรู้จริง ๆ ตามปกติ และรู้ทั่ว รู้ละเอียด มีกำลัง ไม่หวั่นไหว แล้วแต่ว่าสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมใดในขณะนี้ทั้งเห็น ได้ยิน และคิดนึก และกระทบสัมผัสในขณะนี้ แล้วแต่สติจะเกิดระลึกทางไหน สภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็เป็นสิ่งที่มีจริง ก็รู้ลักษณะที่มีจริงของสภาพธรรมนั้นด้วยว่า เป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง นี่เป็นเหตุที่จะทำให้คลายความยึดมั่นในสัตว์ ในบุคคล ในตัวตน

เป็นญาติพี่น้องกับสิ่งที่กำลังปรากฏหรือเปล่า

เป็นเพื่อนกับสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือเปล่า

แสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องของความคิดนึกหลังเห็น และก็มีเห็นอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเติบโตมาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ เพราะฉะนั้น ก็ต้องมีจิตซึ่งหลังเห็นแล้ว ก็คิดถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของสิ่งที่เห็น ทำให้มีสัญญา ความจำ ในความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ของสิ่งที่ปรากฏทางตา และของปรมาตถธรรมอื่น ๆ

นี่เป็นทางที่จะถ่วงถอนความเห็นผิดที่เคยยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน โดยไม่ใช่ไปทำอะไร แต่ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ๆ อย่างในขณะนี้ ถ้าเข้าใจว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เป็นปกติชั่วขณะสั้น ๆ และสติก็ระลึกลักษณะของสภาพธรรมอื่นที่ปรากฏ จะไม่มีเยื่อใยในสิ่งซึ่งหมดแล้ว ผ่านไปแล้ว เพราะว่าขณะใดที่สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม สภาพธรรมนั้นสั้นมากแล้วก็หมดไป และก็มีสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมอื่นซึ่งปรากฏ ซึ่งสั้นมาก แล้วก็หมดไป เพราะฉะนั้น โลกนี้จะมีอะไร นอกจากสภาพธรรมที่เกิดและก็ดับ เกิดและก็ดับ

ฟังดูแล้วเหมือนกับเข้าใจ เรื่องจริงต้องเป็นอย่างนี้แน่ ๆ คือ สภาพธรรมเกิดปรากฏสั้นมากและดับไป นี่เป็นเรื่องจริง ๆ ฟังดู พิจารณา เข้าใจ เพราะฉะนั้นเวลาที่วิปัสสนาญาณเกิด มีการแทงตลอดจริง ๆ ประจักษ์ความสั้นแสนสั้นของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับ ซึ่งขณะนั้นความจริงต้องตรงกับขณะที่กำลังฟังแล้วเข้าใจ

เพราะฉะนั้น ก็เข้าใจปัญญาที่ต่างกันว่า ปัญญาขั้นฟัง เริ่มฟัง เริ่มคิด เริ่มเข้าใจ เริ่มเห็นความไม่เที่ยงโดยพระธรรมที่ทรงแสดง แต่ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตรงตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ เป็นปกติ ก็ไม่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมทั่วทั้ง ๖ ทวาร และไม่มีตัวตนที่จะทำอะไร ยิ่งเข้าใจก็ยิ่งรู้ว่า จะทำอะไรได้ ในเมื่อเห็นยังไม่ทันไรเลยได้ยินแล้วยังไม่ทันไรคิดอีก และความคิดของแต่ละคนก็บังคับบัญชาไม่ได้เลยที่จะให้คิดอย่างนั้นไม่ให้คิดอย่างนั้น

นี่ยังเห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมที่เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง มีความยึดมั่นในอกุศลใดมาก หรือมีการเจริญกุศลประเภทใดเพิ่มขึ้น ก็เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงละเอียดขึ้น คลายความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ก็จะทำให้เพิ่มความรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมขึ้น แต่ถ้ามีตัวตนที่จะทำไม่มีทางเลยที่จะเห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมทุก ๆ อย่างที่กำลังเป็นอนัตตา

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจึงเป็นผู้มีปกติ ต้องปกติจริง ๆ เพราะปกติอย่างนี้แหละ เมื่อมีเหตุปัจจัยสติก็เกิด สติก็ระลึก ไม่ใช่มีใครเตรียมจะทำหรือตั้งใจไว้มาก ๆ ว่า จะให้ระลึกลักษณะของนามนั้น รูปนี้ ตั้งอกตั้งใจไว้ นั่นคือผู้ที่ไม่รู้ความเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ก็มีโลภะ มีความต้องการเป็นเครื่องเน้นซ้ำ และจะเข้าใจความหมายของพระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงว่า เครื่องเน้นซ้ำไม่ได้อยู่ที่อื่น แต่อยู่ในขณะที่มีความจงใจ มีความต้องการ มีความตั้งใจที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดจะมีการระลึกได้และรู้ว่า มัชฌิมาปฏิบัติไม่ใช่อย่างนี้ ไม่ใช่ขณะที่จงใจ ไม่ใช่ขณะที่ต้องการ แต่เป็นขณะที่ปล่อยวาง เพราะรู้ว่าเป็นอนัตตา และสติก็เกิดตามปกติ แม้ว่าจะไม่มาก แต่ก็ถูกต้อง

ด้วยเหตุนี้จะหลงลืมสติสักเท่าไรก็เป็นเรื่องธรรมดา สังสารวัฏฏ์แสนโกฏิกัปมาแล้วก็หลงลืมสติ วันนี้มีอกุศลเกิดมากเท่าไรก็แสดงว่าหลงลืมสติมากเท่านั้นทั้งวัน บางคนอาจจะเป็นอย่างนั้น และขณะใดที่สติปัฏฐานเกิดผู้นั้นก็รู้ว่า ไม่ใช่เรา แต่เป็นสติปัฏฐานที่มีเหตุปัจจัยเกิด

นี่คือการอบรมเจริญสติปัฏฐานที่เป็นจรรยาลาวนา เป็นปกติ และรู้ความเป็นอนัตตาเพิ่มขึ้น

ธ. เรื่องมัชฌิมาปฏิปทา เมื่อก่อนผมไม่คิดว่าที่ท่านอาจารย์บรรยายให้ปฏิบัตินั้นจะเป็นสภาวะแห่งมรรคได้ แต่เมื่อมาพิจารณาตามแนวทางที่ท่านอาจารย์สุจินต์สอน และเปรียบเทียบกับสภาวะที่ว่ามรรคนั้นคืออะไร ซึ่งสภาวะมรรครวมกันแล้วก็เป็นศีล สมาธิ ปัญญา ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ...

สุ. ขอบพระทานโทษ ศีลอะไร

ธ. ศีลในขณะนั้น ศีลจะเกิดขึ้นได้ การที่จะเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้นั้น ขณะนั้นสมาธิต้องตั้งมั่นแน่นอน

สุ. ศีลอะไร

ธ. ศีลนี้ ก็เป็นศีลละเอียดมาก เมื่อเห็นสภาวะรูปธรรมนามธรรมแล้ว

สุ. ยัง สติ กำลังจะระลึก

ธ. ระลึกแล้ว

สุ. ยังไม่ระลึก เพราะก่อนที่จะระลึกจะต้องมีการฟังและรู้ความต่างกันของลักษณะของสติ ลักษณะของสมาธิ ลักษณะของปัญญา และรู้ว่าขณะที่หลงลืมสติต่างกับขณะที่มีสติ

ธ. อันนั้นทราบ ทราบชัดเจนเลย

สุ. แล้วศีลอะไร

ธ. ศีลก็คือขณะที่เราพิจารณาสภาวะธรรมนั้น ถ้าจิตใจฟุ้งซ่านไม่มีทางเลยที่จะเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้

สุ. ขอประทานโทษ สภาพธรรมทุกอย่างที่มีจริงเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ขณะที่โลภะเกิด บางท่านกระสับกระส่าย กระวนกระวาย และบางท่าน อาจจะไม่ชอบชื่อของโลภะ ทั้ง ๆ ที่ทุกท่านอยู่โดยไม่มีโลภะไม่ได้ ถ้าไม่ใช่พระอรหันต์ ตั้งแต่ศักราชตลอดเท่า ทุกวัน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย แม้แต่ลมหายใจเข้ามา ถ้า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง บุคคลนั้น ๆ จะไม่รู้เลยว่า หลังจากเห็นแล้ว ถ้าไม่เป็น อกุศลที่เป็นโทสะ โมหะ และไม่เป็นกุศล ขณะนั้นต้องเป็นโลภะ

บางคนก็เห็นแต่โลภะชั้นหยาบ เวลาที่มีความต้องการมาก ๆ ก็บอกว่า โลภะ แต่เวลาที่เห็นแล้วโลภะเกิดไม่เคยรู้เลย เวลาที่ได้ยินเสียงหนึ่งเสียงใดแล้วโลภะเกิด ก็ไม่เคยรู้เลย เวลาได้กลิ่นก็ไม่เคยรู้อีก เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า จะต้องรู้ลักษณะ สภาพของโลภะ จึงจะละโลภะได้

ถ้าโลภะเกิดแล้วจะไปทำให้จิตสงบ โดยปัญญาไม่รู้ความจริงว่า โลภะมีจริง ลักษณะของโลภะตามที่ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาทุกคนก็รู้ว่า โลภะ มีลักษณะอย่างไร มีกิจอย่างไร มีอาการปรากฏอย่างไร มีเหตุใกล้ให้เกิดอย่างไร ล้วนแต่ในหนังสือทั้งนั้น แต่เวลาที่โลภะเกิดจริง ๆ ลักษณะของโลภะเป็นอย่างนี้จริง ๆ ไม่ต้องไปเอามาจากหนังสือ เพราะว่าตัวจริงกำลังแสดงอาการของโลภะให้เห็น เพราะฉะนั้น ปัญญาก็ต้องรู้ตามความเป็นจริงในขณะนั้นว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เวลาที่โลภะเกิดก็จะไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม สติปัฏฐานเกิดไม่ได้

โลภะเกิดเพราะเหตุปัจจัยอันใด สติปัฏฐานก็เกิดเพราะเหตุปัจจัยที่จะระลึกรู้ ลักษณะของโลภะในขณะนั้น ถ้าไม่รู้ตราบใด ยังมีความเป็นตัวตนอยู่ตราบนั่น ละโลภะไม่ได้เลย

ด้วยเหตุนี้จึงต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานตามเพศของคฤหัสถ์ และบรรพชิต แม้บรรพชิตก็ยังมีโลภะ ไม่ต้องกล่าวถึงคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น คฤหัสถ์ ก็ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของโลภะซึ่งเกิดกับตน ตามความเป็นจริงด้วย

ถ. ขณะนี้ผมได้ความเข้าใจจากท่านอาจารย์หลายอย่าง แต่เกิดความรู้สึกสงสัยว่า ที่ท่านอาจารย์แนะนำทั้งหมดนั้น ผมเข้าใจ เป็นสภาวะที่จะต้องปฏิบัติ อย่างนั้นจริง ๆ ในขณะเดียวกันผมก็รู้สึกว่า ผมปฏิบัติเช่นนั้นจริง ๆ ด้วย ... ที่อาจารย์พูดทั้งหมดนั้น หมายความว่า จะต้องปฏิบัติอย่างนั้น ซึ่งผมก็เห็นว่า จะต้องปฏิบัติเช่นนั้น

ส. ปฏิบัติเช่นนั้นคืออะไร

ถ. ปฏิบัติตามที่ท่านอาจารย์อธิบาย

ส. คืออย่างไร

ถ. คือ ไม่ใช่เอาตัวตนเข้าไปแทรก หรือต้องไปนั่งทำท่าทำทาง ไม่ต้องไปทำอะไร คือ ถ้าทำแล้วก็หมายความว่า มีเจตนาเกิดขึ้นทั้งนั้น ผมเองก็รู้สภาวะ เจตนาว่า สภาวะเจตนาและไม่เจตนาเป็นอย่างไร ก็ระวังอยู่ และกลัวเหลือเกิน เรื่องโลภะ เพราะผมรู้สึกว่าโลภะมากมาย มีอยู่ ตัวเองก็ต้องการกำจัดให้หมดไป

ส. โดยวิธีไหน

ถ. โดยวิธีรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ให้รู้ว่าเป็นเพียงสภาวะธรรม ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นแล้วดับไป

ส. มีวิธีใหม่

ถ. ไม่มีวิธี นอกจากปัญญา

ส. มัชฌิมาปฏิปทา

ถ. มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึงมรรคใหม่

ส. หมายความว่าไม่เป็นไปกับโลภะว่าเป็นเรา เพราะว่าโลภะเป็นโลภะ ไม่ใช่เรา แต่ถ้าเดือดร้อนใจอยากจะเป็นอย่างอื่น โลภะนั้นเป็นเราแล้วจึงได้เดือดร้อนใจอยากจะเป็นอย่างอื่น แต่ถ้าเป็นผู้ที่รู้มัชฌิมาปฏิปทาจริง ๆ โลภะเป็นโลภะ เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่เป็นไปกับโลภะด้วยความเป็นตัวตน

ถ. ท่านอาจารย์ช่วยกรุณาสรุปว่า ผมยังมีจุดบกพร่องตรงไหน อย่างไร เท่าที่ผมเรียนท่านอาจารย์ ผมเรียนด้วยความสัตย์จริงว่า ความรู้สึกผมเป็นเช่นนั้น

แต่ถ้าความรู้สึกของผมเช่นนี้ อาจารย์ยังรู้สึกที่ผมเข้าข้างตัวตนอยู่ คือ ผมพูดในสภาวะธรรม ผมไม่ได้คิดว่าตัวผมเองจะเป็นพระอรหันต์ หรือพระโสดาบัน ผมไม่สนทั้งนั้น ผมถือว่า สภาวะธรรมที่อาจารย์สอนนั้น ปัญญาเท่านั้นจึงจะละได้ ผมเข้าใจอย่างยิ่ง ... ถ้าไม่เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงแล้ว จะปฏิบัติอย่างไรก็มีแต่วิจิกิจฉาตลอด วนไปวนมาอยู่เช่นนั้น ไม่มีทางมั่นใจในตัวเองได้ และผมมั่นใจว่าผมเห็นสภาวะธรรม แต่ความมั่นใจนั้นเป็นแนวทางที่ผมไม่เคยปฏิบัติ เมื่อผมได้ฟังอาจารย์ปฏิบัติมา ผมก็พยายามติดตามหนทาง แม้กระทั่งในเรื่องของมรรคผมเชื่อว่าจะต้องมีมรรคเท่านั้น จึงจะบรรลุธรรมได้

ส. แล้วมรรคนี้จะถึงง่ายหรือถึงยาก

ถ. อย่างที่ท่านอาจารย์ได้อธิบายแล้วว่า ถ้าหากเราเข้าใจ เรามีปัญญาเรื่องถึงยากหรือง่ายนั้นไม่มีใครสามารถรู้ได้ เพียงแต่ควรรู้ว่า เราปฏิบัติผิดหรือถูก

ส. ก่อนที่มรรคจิตจะเกิด ขณะที่กำลังเห็น มีสภาพธรรมใดเกิดดับบ้าง

ถ. อาจารย์สอนผมว่า ให้พิจารณาสภาวะธรรมที่เผชิญหน้าอยู่ในขณะนั้นว่าเป็นสภาวะรูปธรรมหรือนามธรรม รู้หรือเปล่า และเมื่อรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมแล้ว เห็นหรือเปล่าที่ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ...

ส. ถ้าท่านผู้ฟังตอบว่า เห็นแล้ว ง่าย ๆ อย่างนี้ จะเป็นการรู้ลักษณะของสภาวะธรรมไหม

ถ. ไม่ง่ายเลย ผมนี้เรียกว่า ทุกเวลา ทุกนาที จิตใจจดจ่ออยู่กับคำพูด คำสอน หรือแม้กระทั่งหนังสือ และผมเอาจริงเอาจังมากเรื่องสภาวะธรรม เพราะฉะนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายเลย แต่เรื่องความเข้าใจนี้ ผมไม่ได้มายกย่องตนเองว่า เข้าใจแค่ไหน อย่างไร เพียงแต่เมื่อมีความสงสัยก็ต้องถาม

ส. ยังสงสัยอยู่หรือเปล่า

ถ. ผมไม่สงสัย

ส. ไม่สงสัยในอะไร

ถ. ผมไม่สงสัยในแง่ที่อาจารย์พูด ...

ส. ไม่สงสัยในคำพูด

ถ. ไม่สงสัยที่ท่านอาจารย์บอกให้ไปพิจารณา

ส. ไม่สงสัยในคำที่บอก

ถ. ผมรู้สึกว่าจะไม่สงสัย

ส. แล้วในลักษณะของสภาพธรรมล่ะ ไม่เหมือนกัน

ถ. ไม่เหมือนกัน ในขณะที่ตาเห็น สติผมเกิดขึ้นที่ ผมรู้สึกว่าจะขณะนั้น
สมาธิเกิด ถ้าจิตไม่ตั้งมั่นไม่มีทางเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริงได้ รู้เลยว่า
สภาวะคิดกับสภาวะที่เห็นจริง ๆ นั้นต่างกันอย่างไร

ส. แม้ว่าขณะนั้นมีสมาธิเกิดร่วมด้วยจริง แต่สภาพธรรมจะปรากฏ
ทีละอย่าง ขณะที่สติเกิด ลักษณะของสติปรากฏ ไม่ใช่ลักษณะของสมาธิปรากฏ

ถ. ผมเข้าใจที่ท่านอาจารย์เน้นว่า ต้องเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง
ก่อน ผมก็ไปพินิจพิจารณาตลอดเวลา ก็รู้สึกว่าจะรู้ชัด ผมขอพูดอย่างนี้ว่า เมื่อใด
ก็ตามที่จิตฟุ้งซ่าน ไม่มีทางที่จะเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง

ส. พูดคำนี้อีกแล้ว

ถ. โลกะอีกแล้ว ไซ้ไหม

ส. อบรมเจริญสติปัฏฐาน หมายความว่า แม้ขณะที่จิตฟุ้งซ่าน ก็เป็น
สภาพธรรมที่มีจริง ลักษณะที่ฟุ้งซ่านนั้นไม่ใช่เรา สติปัฏฐานเกิดจึงรู้ว่าเป็นสภาพธรรม
อย่างหนึ่ง ไม่เป็นไปกับความฟุ้งซ่านว่า เป็นเราฟุ้งซ่าน นี่คือการที่จะถ้อยถอนความ
เป็นตัวตนออกจากสภาพธรรม

๒๐๗๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๓๕

ถ. พุทธวงจะท่านบอกว่า สมาหิโต ยถาภูตัง ปชานาติ แปลว่า เมื่อมีจิตตั้งมั่นจะเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง ผมก็มีแนวโน้มอย่างนี้ และพิจารณาแล้วรู้สึกว่ ถ้าเราไม่มีสมาธิคือจิตไม่ตั้งมั่นแล้ว ความฟุ้งซ่านย่อมเข้ามา เมื่อความฟุ้งซ่านเข้ามาจะเห็นรูปนามได้อย่างไร เป็นไปไม่ได้ ผมพูดถึงเห็นรูปนามเลย

ส. ก็เลยเป็นเราคิด แต่ตามความจริงแล้วมรรคมีองค์ ๕ เว้นวิริตีเจตสิก ๓ มีสัมมาสมาธิเกิดร่วมด้วย แต่ต้องเกิดร่วมกับสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ จะเกิดลำพังเพียงสมาธิ ยกสมาธิมาเฉยๆ และบอกว่า เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วปัญญาจะรู้ลักษณะของสภาวธรรม นั้นไม่ใช่ ต้องประกอบด้วยองค์อื่น คือ สัมมาทิฏฐิ ...

ถ. ผมลืมเรียนท่านอาจารย์ไป คือ พื้นฐานผม ก่อนนี้ผมไม่ได้ศึกษาแนวทางอาจารย์ ถ้าท่านอาจารย์สงสัย ผมก็อยากให้ท่านอาจารย์ช่วยพิสูจน์ ผมเองก็จะได้ว่าผมไม่รู้ตรงไหนบ้าง ผมไม่อยากจะอดความรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น ผมสนใจธรรมที่ท่านอาจารย์สอนมาก เพราะว่าป็นสภาวะที่เรารู้ด้วยตัวเองจริง ๆ โดยไม่ต้องงม ไม่ต้องคิด ไม่ต้องพิจารณาอะไร ขอให้เห็นสภาวธรรมเกิดดับ

ส. เมื่อก็บอกว่าขอคำแนะนำ ดิฉันขอเรียนให้ทราบว่ ปัญญามี ๓ ขั้น ขั้นฟัง ขั้นพิจารณา ขั้นประจักษ์แจ้ง ท่านผู้ฟังกำลังอยู่ในขั้นฟัง เข้าใจ ถ้าพิจารณา คือ รู้ว่าสภาวธรรมมีจริง ๆ กำลังปรากฏ และจะต้องมีสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาวธรรมโดยที่ไม่ใช่เรา แต่ขณะที่สติเกิด ขณะนั้นสภาวธรรมนั้นปรากฏลักษณะของสภาวธรรมนั้น ขอยกตัวอย่าง ทุกท่านรู้ว่ามิโลกะ ถามว่า ขณะไหน

พูดเรื่องโลกะเวลาที่โลกะดับไป ๆ แต่ไม่ได้รู้ลักษณะจริง ๆ ของโลกะ รู้ซื่อบอกได้ว่า ทุกคนมีโลกะ เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่ ฟังเรื่องโลกะ พิจารณา

รู้ว่าโลกะมี มีความต้องการ มีความอยากได้ เช่น ถ้าเห็นดอกไม้สวยแล้วอยากดู
อยากถ่ายรูป หรืออยากได้ รู้ลักษณะของโลกะจริง ๆ หรือว่ารู้เห็นที่กำลังเห็น
สิ่งที่ปรากฏทางตา และเวลาที่มีการพูดคุยเรื่องดอกไม้สวย ๆ ขณะนั้นรู้เสียง รู้ได้ยิน
หรือรู้ลักษณะของโลกะจริง ๆ

เพียงแต่รู้ตัวเท่านั้นเองว่า มีโลกะ แต่โลกะเกิดเมื่อไหร่ โลกะดับเมื่อไหร่
ไม่ได้รู้ตามความเป็นจริง

ด้วยเหตุนี้ปัญญาจึงมี ๓ ชั้น ชั้นฟังเข้าใจ พิจารณา แต่ชั้นประจักษ์แจ้ง
ต้องรู้ว่าไม่ใช่เพียงฟังว่า โลกะเกิดดับ สิ่งทีปรากฏทางตาเกิดดับ เสียงเกิดดับ
นามขันธ์รูปขันธ์เกิดดับ และก็เข้าใจว่าขณะนี้กำลังเกิดดับ นั่นคือคิดว่าเข้าใจ
แต่จริง ๆ แล้วจะเห็นความต่างกันขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ

ขณะที่หลงลืมสติ มีทุกอย่าง โลกะมี เห็นมี ได้ยินมี คิดนึกมี แต่ไม่ได้รู้
ลักษณะแท้ ๆ ของสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดจริง ๆ ทีละอย่าง นั่นคือขณะที่
สติปฏิฐานไม่เกิด เพราะฉะนั้น ขณะที่สติปฏิฐานเกิด เป็นปกติทุกอย่าง เห็นก็เหมือน
เห็นเดี๋ยวนี้ ได้ยินก็คือได้ยินเดี๋ยวนี้ กระทบสัมผัสสิ่งที่แข็งก็คือแข็งเดี๋ยวนี้ แต่เวลาที่
สติปฏิฐานไม่เกิด ทุกอย่างผ่านไปโดยไม่มีลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใด
ปรากฏจริง ๆ

แต่เวลาที่สติปฏิฐานเกิด เมื่อก็แข็ง กระทบสัมผัสเกือบจะรู้สึกตัวว่า
มีแข็งปรากฏ แต่พอสติระลึก ลักษณะแข็งปรากฏจริง ๆ ในขณะนั้น คือ ขณะที่
สติระลึกที่แข็ง และปัญญาก็จะต้องเริ่มพิจารณารู้ความจริงว่า ไม่มีอะไรอื่นใดเลย
นอกจากแข็งที่สติกำลังระลึกและสภาพที่กำลังรู้แข็งเท่านั้น ตัวตนไม่มีจริง ๆ นี่คือ
ขั้นที่จะอบรมจนกว่าตัวตนจะไม่ปรากฏทางมโนทวาร มีแต่สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
ทีละลักษณะ และเป็นเพียงลักษณะเท่านั้นจริง ๆ ไม่ใช่คิดรวม ๆ ไปว่า มีโลกะ และ
ก็โลกะเกิด แต่ไม่รู้จริง ๆ ว่าโลกะตอนไหน

ตอนเห็นไม่ใช่โลกะ ตอนได้ยินก็ไม่ใช่โลกะ แต่หลังเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว
คิดนึกแล้วก็เห็นโลกะ หรือยิ่งกว่านั้น สามารถรู้ได้ว่า หลังเห็นขณะนี้เห็นโลกะ

นี่คือการที่จะรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงขั้นเข้าใจ แต่เป็นขั้นที่จะรู้ว่า ขณะใดสติปัฏฐานเกิด ต่างกับขณะที่หลงลืมสติอย่างไร เพราะบางคนเคยทำสมาธิแล้วก็เข้าใจว่า สมาธินั้นคือสติ เพราะฉะนั้น ก็พยายามจ้องอยู่ที่ลักษณะของธรรมอะไรก็ตามอย่างหนึ่งอย่างใด โดยที่ปัญญาไม่ได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น ไม่รู้ความต่างกันของสติกับสมาธิ เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่การอบรมเจริญสติปัฏฐานซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทาและมรรคมรรค ๘

แสดงให้เห็นว่า ต้องอาศัยความเข้าใจตั้งแต่ต้นเพื่อละความเห็นผิด แม้แต่ขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ ผู้ที่สติเกิดจริง ๆ จะเริ่มเข้าใจว่าทำไมข้อความในพระไตรปิฎกจึงกล่าวว่า สติปราภาว และถ้าเป็นการระลึกที่กาย กายก็ปราภาว ถ้าเป็นการระลึกที่เวทนา สติปราภาว เวทนาปราภาว

เวลานี้เวทนามี อุเบกขาเวทนาเกิดกับจักขุวิญญาณ อุเบกขาเวทนาเกิดกับโสตวิญญาณ เวทนาอื่นก็มีทางกายที่กระทบสัมผัส แต่เหมือนไม่ปราภาวเลย เพราะว่าสติไม่ได้ระลึกที่ลักษณะของเวทนาหนึ่งเวทนาใด เพียงแต่รู้รวม ๆ ว่า เวทนาเป็นความรู้สึก แต่ความรู้สึกแท้ ๆ จริง ๆ เป็นนามธรรม เป็นเพียงความรู้สึก

ถ. อาจารย์ช่วยขยายความหน่อยได้ไหม สมมติว่าเรามาเริ่มต้นใหม่ เริ่มตั้งแต่การเจริญสติปัฏฐาน คือ ผมเชื่อว่าท่านอาจารย์ต้องทราบทันที คนที่รู้จริงกับคนที่บอกว่ารู้หรืออาจจะรู้ไม่จริงแล้วบอกว่ารู้ แต่ต้องมีผู้รู้จริงอยู่คนหนึ่ง โดยเฉพาะท่านอาจารย์ผมเชื่อว่าต้องรู้จริงจึงอธิบายออกมาได้อย่างชัดเจน ในเมื่อรู้จริงแล้วผู้รู้จริงจะให้ผู้ไม่รู้จริงตอบได้ทุกอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้อย่างแน่นอน ต้องไม่ตรงกับความเป็นจริง คือ ความรู้ขั้นอ่านอย่างหนึ่ง อ่านนี้ผมก็เข้าใจ ถ้าไม่แปลออกมาตามสถานะที่เป็นจริงแล้ว ก็แค่จำ แค่ว่าท่อง ไม่มีประโยชน์ ข้อนี้ผมก็เข้าใจ เพราะที่ผมปฏิบัติมาผมก็รู้ว่าไม่ได้ผล เมื่อท่านอาจารย์เอาแนวทางสถานะความเป็นจริงขึ้นมา ผมก็เอาแนวทางนี้ ผมเห็นด้วยว่า แนวทางนี้เป็นแนวทางที่ถูกต้อง

ส. เพราะฉะนั้น ค่อย ๆ ฟัง ใจเย็น ๆ

ขอต่อবারมีที่เหลือ สำหรับอธิษฐานบารมี ความมั่นคงในการเจริญกุศล เพื่ออบรมเจริญปัญญาขัดเกลาละคลายกิเลส นั้น บางท่านก็น้อยมาก จะเห็นได้ว่า ไม่มั่นคงพอ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ากุศลเป็นสิ่งที่ดี ควรจะมีมาก ๆ ควรจะเจริญ ควรจะสะสม และควรมีความมั่นคงขึ้นด้วย แต่แม้กระนั้นก็จะเห็นได้ว่า ยากที่จะมั่นคง เพราะว่า ทุกคนมีอกุศลมากมายพร้อมที่จะทำให้อกุศลรวนเร กลับกลอก ไม่มั่นคง เพราะว่า จิตใจเปลี่ยนแปลง เกิดดับรวดเร็ว ถ้าอกุศลน้อยลง ความมั่นคงของอธิษฐานบารมี ก็จะมากขึ้น

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งเคยปรารภว่า ท่านเห็นการเกิด การตาย การเวียนว่ายตายเกิด การเปลี่ยนแปลง การที่จะต้องมีชีวิตที่เพียงเล็กน้อยและก็มากด้วยอกุศล และจะต้องเกิดอีกไม่รู้จบ ท่านก็มีความรู้สึกไม่อยากเกิดอีกต่อไป อยากพ้นจากสังสารวัฏฏ์ นี่คือกาลครั้งหนึ่ง ซึ่งมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนี้ได้

ทุกท่านก็อาจจะพิจารณา แม้ว่าบางท่านอายุยังน้อย แต่ก็คงมีบางครั้งที่มีความคิดอย่างนี้เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของการสะสมที่จะทำให้รู้สึกได้ว่า ชีวิตจริง ๆ น่าเบื่อ น่าหน่าย เพราะว่าซ้ำแล้วซ้ำเล่าเหมือนกันทุกวัน เห็นแล้วก็คิดนึก แล้วก็ชอบ ไม่ชอบ ผูกพัน ติดข้อง โกรธเคือง เปลี่ยนไปทุกวัน ทุกเรื่อง และเมื่อจากโลกนี้ไปแล้วก็จบ ไม่มีอะไรเหลือ

นั่นก็เป็นการสะสม ซึ่งบางครั้งบางขณะก็มีความรู้สึกอย่างนี้ แต่ไม่นานและไม่บ่อย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า วันหนึ่ง ๆ อะไรปรากฏให้เห็นมาก กุศล หรืออกุศล ไม่มั่นคงในการฟังพระธรรม ทั้ง ๆ ที่ท่านฟังแล้วท่านก็เห็นประโยชน์ แต่บางวันก็เหมือนกับว่าท่านรู้แล้ว ท่านเคยฟังแล้ว ท่านเข้าใจแล้ว เพราะฉะนั้น วันนี้ท่านก็จะตื่นสาย หรือท่านจะทำธุระอื่น แสดงให้เห็นว่า ประมาทไม่ได้ แม้แต่การอบรมเจริญปัญญาเพื่อให้เป็นอธิษฐานบารมี มีความมั่นคงในการเจริญกุศล เพราะว่า ทุกคนคิดทุกวันตามสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แล้วแต่ว่า จะเป็นเรื่องอะไร เพราะฉะนั้น ในขณะที่ฟังพระธรรม ก็จะคิดเรื่องธรรม จะพิจารณา จะเพิ่มความเข้าใจขึ้น และถ้าฟังบ่อย ๆ ฟังเป็นประจำ วันหนึ่ง ๆ ก็มีโอกาสดูที่คิดถึง

เรื่องธรรม ซึ่งปกติแล้วนอกจากเวลาฟังธรรมก็มักจะคิดเรื่องอื่น แต่ถ้าวันหนึ่ง ๗ มีโอกาสฟังมาก ก็จะทำให้คิดถึงเรื่องของธรรมมาก และถ้าฟังจนกระทั่งเป็นอุปนิสัย เวลาที่ไม่ได้ฟังธรรม ก็อาจจะคิดเรื่องธรรมแทนที่จะคิดเรื่องอื่นก็ได้ แสดงให้เห็นถึง กำลังของการสะสม ซึ่งไม่ควรประมาทเลย แม้แต่ในเรื่องของความมั่นคงซึ่งเป็น อธิษฐานบารมี

และสำหรับอธิษฐานบารมีนั้น ควรรู้ให้ละเอียดขึ้น แทนที่จะรู้กว้าง ๆ ว่า ควรที่จะมีอธิษฐานบารมี มีความมั่นคงในการเจริญกุศล แต่กุศลอะไร มั่นคงในอะไร มิฉะนั้นแล้วยังผิวนิเวศ ยังไม่ทราบว่า จะมั่นคงตรงไหนดี

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา
แสดงอธิษฐานธรรม ๔ อย่าง คือ

สัจจาทิษฐาน ๑ จาคาทิษฐาน ๑ อุปสมาทิษฐาน ๑ ปัญญาธิษฐาน ๑

ซึ่งอธิษฐานธรรมทั้ง ๔ นี้ รวมบารมีอื่น ๆ ไว้ทั้งหมด คือ

อธิษฐานธรรมที่ ๑ สัจจาทิษฐาน

เป็นความจริง ความมั่นคงในสัจจะ ในความจริง ซึ่งทุกท่านพิสูจน์สำรวจ ตัวเองได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่ผู้มั่นคงในความจริงแค่ไหน เป็นผู้ที่ซื่อตรงและมั่นคงต่อ ความจริงและความตรงมากหรือน้อย เพราะบางท่านอาจจะรู้ตัวเองเลยว่า ไม่ค่อยจะ มั่นคงนักในเรื่องของสัจจะ ซึ่งก็ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดและเห็นโทษของกายวาจา ที่ไม่จริง แม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็จะต้องรู้ว่า ขณะใดที่ผิดพลาดไปจากความจริง ขณะนั้นเป็นไปตามกำลังของกิเลสที่สะสมมา

ถ้าสังเกตตัวเอง พิจารณาตัวเอง เห็นโทษของอกุศลซึ่งสะสมมาที่จะทำให้ ขณะนั้นเกิดขึ้นเป็นไปในอกุศลอย่างนั้นๆ ก็เป็นทางที่จะทำให้เห็นโทษของความ ไม่จริง และจะเป็นผู้ที่มีความมั่นคงในความจริงขึ้น เพราะสำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส นั้น จะไม่พูดเท็จ หรือเมื่อคิดแล้ว พูดแล้วว่าจะทำ ผู้ที่มีความมั่นคงในสัจจะก็จะทำตาม ที่พูด แต่ผู้ที่ไม่มั่นคง แม้คิดแล้ว พูดแล้ว แต่ก็ไม่ได้ทำตามที่ได้พูดไว้ เพราะกำลังของ กิเลสอกุศลเกิดขึ้น ทำให้จิตใจไม่ตรง และไม่มั่นคงในขณะนั้น

ท่านผู้หนึ่งท่านก็คิดถึงทหารชายแดนที่ต้องตรากตรำลำบาก และมีมิตรสหายที่ช่วยกันถักผ้าพันคอไหมพรมให้พวกทหารชายแดน ท่านก็คิดที่จะช่วย และก็พูดว่าจะช่วยถักด้วย แต่ใคร ๆ ก็ถักกันไปหมดแล้ว ส่งไปให้ทหารชายแดนแล้ว แต่ท่านก็ยังไม่ได้อีกเลย แสดงให้เห็นว่า แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่าคิดว่าเรื่องเล็ก เพราะว่าเรื่องเล็ก ๆ รวมกันก็ต้องเป็นเรื่องใหญ่ แล้ววันไหนจะเป็นผู้ที่ตรงต่อความคิด คำพูด และมีความมั่นคงในกุศลเพิ่มขึ้น

เช่น ในเรื่องของการนัดหมาย บางท่านอาจจะคิดว่าไม่สำคัญเลย ผิดนัดก็ได้ไม่เป็นไร นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการสะสมทางฝ่ายอกุศลซึ่งทำให้เป็นผู้ที่ไม่ตรงต่อวาจาหรือคำสัญญา ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้ทุกชาติ และก็ไม่ว่าจะเพราะอะไร ซึ่งก็เพราะว่าไม่เห็นความสำคัญของความจริงหรือสัจจวาจา และจะทำให้เป็นผู้ที่ไม่ตรงต่อการแสวงหาความจริงซึ่งเป็นอริยสัจธรรมด้วย

สำหรับผู้รักษาสัจจวาจา แม้เป็นเด็กเล็ก ๆ ก็เห็นได้ว่า บางคนทำตามทีพูดจริง ๆ เมื่อพูดแล้วก็ทำ และเมื่อโตขึ้นก็จะเป็นผู้รังเกียจโวหารคือคำพูดที่ไม่เป็นอริยะ คือ คำพูดที่ไม่จริง

สำหรับผู้รักษาสัจจวาจา แม้เวลาที่มีอันตรายถึงชีวิต ก็คงรักษาไว้ คือ รักษาคำพูดที่ไม่ผิดความจริงโดยประการทั้งปวง

นี่คือสัจจาธิษฐาน ซึ่งถ้าจะรู้ว่า จะมั่นคงในกุศลธรรมอะไรบ้างที่จะทำให้ถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน ก็จะขาดสัจจาธิษฐาน ความมั่นคงในสัจจะ ในความจริงไม่ได้

อธิษฐานธรรมที่ ๒ จาคาธิษฐาน

การสละกิเลส ซึ่งไม่ใช่เพียงสละวัตถุเป็นทานเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น เพราะนั่นเป็นประโยชน์บุคคลอื่น แต่เป็นจาคะ เป็นการสละ เป็นประโยชน์ตน เพราะว่าเมื่อสละวัตถุเพื่อบุคคลอื่นแล้ว ก็ยังจะต้องพิจารณาถึงกายวาจาของตน ซึ่งควรจะเป็นกุศลด้วย มิฉะนั้นก็เพียงแต่สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น แต่ไม่ได้พิจารณาที่จะสละกิเลสของตนเพื่อขัดเกลากายวาจาของตน เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง

สำหรับทานบารมี ก็คงไม่มีกันทุกวัน ซึ่งทำให้บางท่านวิตกกังวลและก็นึกเรื่องทานบารมีว่า เมื่อไม่มีทานบารมีทุกวัน ก็ควรจะมีความกังวล หรือว่าอย่างไร

คือ คนที่ช่างคิด ช่างกังวล ก็อดไม่ได้ แม้แต่ในเรื่องของทานบารมีรู้ว่าเป็นประโยชน์ แต่เมื่อเห็นว่าไม่สามารถมีทานบารมีได้ทุกวัน ก็เกิดความกังวลเป็นห่วงขึ้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องนั่งคิดหรือมัวห่วงกังวลเรื่องไม่มีทานกุศล เพราะว่าในขณะนั้นเป็นอกุศลแล้วที่ห่วง ที่ต้องการ ไม่ใช่เป็นเรื่องการสละ ไม่ใช่เป็นเรื่องการละความติดข้องในทาน ซึ่งเป็นการขัดเกลากิเลส

เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่เหตุการณ์ แล้วแต่โอกาส เมื่อมีเหตุการณ์ใดที่ควรจะให้ ก็ให้ เพื่อให้เป็นอุปนิสัย แต่ไม่ใช่ไปกังวลเรื่องอยากจะมีทานกุศลทุก ๆ วัน

และสำหรับในเรื่องของจาคะ การสละกิเลส ควรพิจารณาแม้ในเรื่องการให้ คือ ไม่ให้เพื่อหวังผลตอบแทน เพราะว่าบารมีทุกบารมี มีโลภะเป็นปฏิปักษ์ มีโลภะเป็นข้าศึก ถ้ามีโลภะ มีความผูกพัน หรือมีการหวังผลใด ๆ ตอบแทน ขณะนั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อการเจริญบารมี

เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาว่า เมื่อให้ควรจะให้อย่างไรที่จะเป็นการขัดเกลากิเลส คือ เป็นจาคาธิษฐานด้วย นอกจากจะไม่หวังผลตอบแทนแล้ว ก็ควรจะไม่ได้ด้วยความเบื่อหน่าย เพราะบางคนให้จริง แต่สังเกตพิจารณาชีวิตประจำวันที่ให้ บางกาลก็ให้ด้วยความเบื่อหน่าย ไม่ใช่ให้ด้วยความเบิกบานใจ หรือไม่ใช่ให้ด้วยความเอื้อเฟื้อหรือมีความสนใจที่จะให้ แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของการที่จะต้องขัดเกลากิเลส หรือเมื่อเห็นคนอื่นให้ก็พอใจ มีความเบิกบานปีติในการให้ของคนอื่นด้วย และให้อย่างแก่คนอื่นในฐานะที่ไม่ควรจะเป็นโทษภัยกับบุคคลนั้น

แสดงให้เห็นว่า เรื่องของการให้ไม่ควรจะคิดแต่เฉพาะเรื่องของวัตถุ แต่ควรจะพิจารณาให้ละเอียดว่า เมื่อเป็นผู้ให้ทานวัตถุแล้ว ก็ควรเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ในขณะที่ให้ ให้ความอนุเคราะห์ และไม่เบียดเบียนด้วย

นี่เป็นเรื่องของการสละกิเลสในขณะที่ให้ทาน บางคนให้ แต่ให้อย่างไม่สุขนัก ก็จะได้มีความรู้สึกตัวว่า ควรจะให้ด้วยความสุขหรือเบิกบาน ดีกว่าให้ด้วยความ

ไม่สุขนัก เพราะเมื่อจะให้ ก็ให้ด้วยความสุขดีกว่า ซึ่งในขณะนั้นจะทำให้ขัดเกลากิจใจ
ของตนเองด้วย

๒๐๗๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๓๕

ถ. เรื่องอธิษฐานบารมี ท่านอาจารย์อธิบายเรื่องความมั่นคงก็เข้าใจ แต่ภาษาชาวบ้าน อธิษฐานตัวนี้ ผิดจากนี้ไปโดยสิ้นเชิง หรือว่าโยงใยกันอยู่

ส. อย่างบางท่านที่ให้ท่านแล้วอธิษฐานขอผลของท่านให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ก็หมายความว่าผู้ที่มีความต้องการอย่างมั่นคงจึงขอให้เป็นอย่างนั้น ทำไมไม่ขออย่างอื่น ทำไมอธิษฐานเฉพาะอย่าง ก็หมายความว่าต้องการสิ่งนั้น อย่างมั่นคง

ถ. แล้วดีหรือไม่ดี

ส. ถ้าเป็นไปในกุศล เป็นสิ่งที่ควร

ถ. ถ้าอธิษฐานขอให้พระราชา

ส. โลกะหรือเปล่า

ถ. แม้ไม่รู้ ก็ได้

ส. ได้ แล้วเป็นโลกะหรือเปล่า

ถ. ได้ก็ดี

ส. ถ้าให้หมดกิเลส

ถ. ไม่หมดแน่

ส. เพื่อวันหนึ่งจะได้มีโอกาสบรรลุถึงการดับกิเลส ให้มีโอกาสเกิดปัญญา ให้มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ให้มีโอกาสละคลายกิเลสได้มาก ๆ ถ้าอธิษฐานบารมีแล้ว ต้องเป็นไปในกุศลซึ่งจะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

ถ. ขอถามตรง ๆ เลย เพราะผมยังไม่ถึงกับจะตัดกิเลส ทำบุญอย่างดีเลย และอธิษฐานให้ได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น ถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าที่ ออกจากนิเวศมาบิณฑิ ก็อธิษฐานให้เป็นพระราชา และกุศลอันนี้ก็ให้เป็น

ส. ใคร
 ถ. ผมก็จำไม่ได้ ... ที่ถวายน้าผิ้งแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วอธิษฐาน
 ส. แล้วตอนไหนเป็นกุศล
 ถ. กุศลตอนถวายน้า
 ส. ตอนไหนเป็นอกุศล
 ถ. อกุศลอย่างละเอียด ก็ตอนอธิษฐานจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 ส. กุศลต้องเป็นกุศล อกุศลต้องเป็นอกุศล
 ถ. สรุปลงกับชาวบ้าน จะสอนเขาอย่างไรดี หรือให้หลุดพ้นอย่างเดียวดี
 ส. เวลาที่พระผู้มีพระภาคได้รับนิมนต์ไปเสวยภัตตาหาร หรือพระภิกษุทั้งหลาย พระสาวกทั้งหลาย เมื่อฉันภัตตาหารแล้ว ท่านอนุโมทนาโดยการแสดงเหตุและผล เมื่อเหตุเป็นกุศล ผลที่ได้รับก็ต้องเป็นกุศลวิบาก แสดงสั้นๆ คือ ความจริงโดยเหตุและโดยผล

เพราะฉะนั้น เมื่อแสดงธรรมกับใคร ไม่ว่าจะ เป็นชาวบ้านหรือใครก็ตาม ก็ให้เขาเข้าใจให้ถูกในเรื่องของเหตุที่เป็นกุศลว่า จะต้องนำมาซึ่งผลคือกุศลวิบากแน่นอน และถ้าเขาทำอกุศล แม้ว่าเขาจะขอร้องหรืออธิษฐานสักเท่าไร ย่อมไม่ได้ตามความปรารถนา แต่เมื่อกุศลเป็นเหตุมี ผลคือกุศลวิบากย่อมมี แม้ไม่ขอก็ต้องมีแล้วทำไมต้องขออีก ในเมื่อมีเหตุ ผลก็ต้องมี จะเอาผลไปทิ้งไว้ที่ไหน

ถ. ผลมี แต่ไม่ตรงกับที่ต้องการ
 ส. บางคนอาจจะคิดว่า น้อยไป ไซ้ไหม
 ถ. ไม่ใช่ น้อย แต่ไม่ตรง
 ส. ตรงอย่างไร
 ถ. ตรง คือ อยากให้เป็นอย่างนี้ แต่เป็นอย่างโน้น
 ส. น้อยไปหรือเปล่า
 ถ. ถ้าไม่ตรงก็น้อย
 ส. ผลที่ต้องการนั้นใหญ่ไหม

ถ. ใหญ่ เป็นพระราชาขึ้นใหญ่มา

ส. และเหตุใหญ่ใหม่ ต้องทำเหตุให้เสมอกับผลที่จะได้รับด้วย และในขณะที่เดียวกันต้องรู้ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล สัจจธรรมจริง ๆ คือเมื่อกุศลซึ่งเป็นเหตุมี ผลคือกุศลวิบากต้องมีแน่นอน จะขอหรือไม่ขอก็ตามแต่ เพราะฉะนั้น ทำไมจะต้องมีอกุศลด้วยในเมื่อจะได้รับกุศลวิบากนั้นอยู่แล้ว เพราะว่า มีเหตุคืออกุศลแล้ว

ถ. ก็จะได้ไม่ตรงกับที่ต้องการ

ส. นั่นแหละ คืออะไร

ถ. โลภะ เป็นอกุศล

ส. เพราะฉะนั้น ก็ไม่ถึงฝั่ง ก็เวียนวายเป็น

ถ. สรุปแล้ว ผมฟังอาจารย์ จะให้ถึงฝั่ง ทั้งหมดเป็นกุศลได้อย่างเดียว คือตั้งใจอธิษฐานด้วยความมั่นคงเพื่อความหลุดพ้นเท่านั้น นอกเหนือจากนี้เป็นโลภะ เป็นอกุศล ใช่มั้ย

ส. และต้องทราบด้วยว่า บารมีทุกบารมี มีโลภะเป็นปฏิปักษ์

ถ. อย่างให้เจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข แบบนี้คงโลภะแน่

ส. ไม่ใช่ให้เจริญด้วย เจริญอยู่แล้ว เพราะเหตุมีแล้ว ไม่ต้องไปให้ได้อย่างไร คุณชินนุสสิจะให้คนอื่นได้ไหม

ถ. ตรงนี้เข้าใจ

ส. เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นไม่ได้ให้ เพียงแต่แสดงเหตุและผลเท่านั้นเองว่า เมื่อเหตุที่ดีมี ผลที่ดีก็มี และผลที่ดีก็คืออย่างนั้น ๆ

ถ. ตอนท้ายที่พระอวยพร ให้ผลแห่งกุศลนั้นเป็นไปตามที่ปรารถนา เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ตอนจบนี้เป็นอกุศลหรือกุศล

ส. แสดงผลของกุศลว่า ผลของกุศลย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ

ถ. ตามที่อธิษฐานหรือเปล่า

ส. ทุกคนก็ต้องการสิ่งที่ดีทั้งนั้น ไม่เห็นมีใครต้องการสิ่งที่ไม่ดี

ถ. เป็นอกุศล ไซ้ใหม่

สุ. ทุกคนยังมี จนกว่าจะถึงฝั่ง

ถ. สรุปรวมความว่า การอธิษฐานของชาวบ้าน ถ้าจะเป็นกุศลต้องถึงฝั่ง
อย่างเดียว ไซ้ใหม่

สุ. เรื่องที่เป็นไปในกุศลทั้งหมด ขอให้เกิดปัญญา ขอให้มีความเห็นถูก
ขอให้ได้ฟังพระสัทธรรม ขอให้เกิดในประเทศที่มีพระสัทธรรม หรือแม้แต่ขอให้
พระสัทธรรมจรุงเรื่อง ความคิดอย่างนั้นก็เป็นกุศล มีทางใดที่จะช่วยกันทำให้
พระสัทธรรมจรุงเรื่อง นั่นคือเจตนาของผู้ที่ทำกุศลก็ได้

ถ. อย่างท่านสุเมธดาบสท่านคิดว่า ถ้าจะเป็นพระอรหันต์สาวกก็
กระทำได้ แต่ก็ได้ขอเป็นพระพุทธเจ้า ขอยกอย่างนี้เป็นกุศลหรืออกุศล

สุ. เป็นพระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็นโดยง่าย ต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน มีบารมี
ที่ยิ่งใหญ่จริง ๆ มิฉะนั้นเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ ต้องเป็นผู้ที่เสียสละ
อย่างมาก สำหรับผู้ที่เป็นสาวก อย่างบำเพ็ญบารมีเป็นมหาสาวกก็หนึ่งแสนกับ
แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างน้อยที่สุดต้อง ๔ อสงไขยแสนกัป

เพราะฉะนั้น ใครจะเป็นเพียงสาวกซึ่งน้อยกว่าแสนกัปก็ได้ ถ้าไม่ถึงมหาสาวก
หรือใครพร้อมที่จะเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะต้องบำเพ็ญบารมี
อย่างละเอียด อย่างมาก อย่างพิเศษ อย่างเกินกว่าบุคคลทั้งหลายแล้ว ก็ต้องบำเพ็ญ
ถึง ๔ อสงไขยแสนกัป

ถ. ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล

สุ. คิดดู ถ้าจะช่วยคนอื่น เป็นกุศลหรืออกุศล

ถ้าเป็นผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยที่ไม่ถึงความเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
อย่างพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็สามารถดับกิเลสได้ แต่ไม่สามารถพร้อมด้วย
พระญาณต่าง ๆ ซึ่งในกาลสมบัตินี้บุคคลอีกมากมายหลายแสนหลายโกฏิ
นับไม่ถ้วนที่พระองค์สามารถให้พ้นจากสังสารวัฏได้ และแม้ว่าพระผู้มีพระภาค
ได้ทรงตรัสรู้ถึง ๒,๕๐๐ กว่าปีมาแล้ว ซึ่งเป็นเวลานานมากแล้วก็ตาม แต่ตราบไถ่ที่

พระธรรมคือคำสอนของพระองค์ยังดำรงอยู่ ก็ยังมีผู้ที่สามารถศึกษา สามารถเข้าใจ สามารถที่จะไม่หลงผิด สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติอบรมเจริญปัญญา รู้แจ้ง อริยสัจจธรรมได้ ตราบใดที่พระสัทธรรมยังไม่อันตรธาน

แสดงให้เห็นถึงพระมหากุณา ซึ่งบุคคลที่ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่สามารถกระทำได้ เพราะฉะนั้น จะเป็นกุศล หรือไม่ใช่กุศล ถ้ามีความกรุณา ถึงอย่างนี้ก็จะช่วยคนอื่น

ถ. ไม่สามารถจะเดา

สุ. ไม่ต้องเดา เพียงเท่านี้ก็เห็นพระมหากุณาแล้วว่า ต้องเป็น พระมหากุณามากจริง ๆ เวลานี้บางคนอาจจะกรุณาเพียงท่านที่กำลังลำบาก เจ็บไข้ ได้ป่วย ทุกข์ยาก แต่แม้ผู้ที่ไม่ลำบาก ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ทุกข์ยาก สำหรับ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงมีพระมหากุณาที่จะให้บุคคลนั้น พ้นจากการเกิด พ้นจากการติด พ้นจากความทุกข์ใจที่เราร้อน

ถ. ตอนนั้นท่านสุเมธดาบสยังไม่เป็นพระพุทธรเจ้า

สุ. แต่ทราบว่ามีกตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และมี พระพุทธรเจ้า คือ พระที่บังกรพุทธรเจ้าด้วย

ถ. ถ้าเป็นไปในกุศลก็หมายความว่า ที่อาจารย์เดิมประโยคขึ้นมาว่า เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น แต่ที่ผมถามนั้น อยากเป็นพระพุทธรเจ้า ท่านปรารถนาที่จะเป็น พระพุทธรเจ้า ก็เป็นสัตว์ เป็นบุคคล คิดว่าในขณะนั้นท่านสุเมธดาบสยังไม่ถึงขั้น ปหานสังกายทิฏฐิได้ ผมคิดว่าเป็นเช่นนั้น

สุ. แต่ต้องเป็นความละเอียด เพราะว่าความอยากของคนมีมาก คนที่ไม่มีปัญญาอยากง่ายมาก เห็นอะไรก็อยาก เพียงได้ยินคำว่า นิพพาน ก็อยาก ได้ยินว่า ปฏิบัติ ก็อยาก แต่คนที่มีปัญญาแล้วมีฉันทะ ต้องมีการไตร่ตรอง ต้องมีการเห็นประโยชน์ ต้องมีการเสียสละ ต้องเป็นผู้ที่มีฉันทะยิ่งใหญ่จริง ๆ จึงสามารถปรารถนาเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าปรารถนาที่

สูงยิ่งกว่าความปรารถนาอื่นใดทั้งสิ้น และกว่าจะถึงได้ ไม่ใช่ถึงได้ด้วยความอยาก แต่จะต้องถึงได้ด้วยการบำเพ็ญบารมีทุกประการ

ถ. อย่างผมอยากจะเป็น เป็นอกุศล และผมก็ไปทำตามที่ท่านอาจารย์พูด คือ เจริญกุศลทุกประการ มีความมั่นคงอยากจะเป็น สมมติขณะนั้นเป็นอกุศล ถ้าอย่างนั้นอกุศลก็ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าได้หรือ

ส. ไม่ได้ เพราะถ้าเพียงอยาก ไม่พอ เพราะผู้ที่เพียงคิดว่า อยากจะเป็น พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า โดยที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีทางสำเร็จเป็น พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

การปรารถนาเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติประการใดบ้าง มีข้อความโดยละเอียดใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก** ซึ่งเริ่มตั้งแต่การตั้งความปรารถนา และขณะที่ปรารถนานั้น จะต้องพร้อมด้วยอะไรบ้าง ไม่ใช่ว่าใครก็อยากได้ หรือในขณะนี้ ถ้าใครจะอยาก ก็ไม่สำเร็จ ยังไม่เชื่อว่าจะตั้งปณิธานหรือมีมหาอกนิหารที่จะทำให้สำเร็จได้

ถ. ถ้าผมเป็นท่านสุเมธดาบส ผมคิดว่า เป็นพระอรหันต์สาวกก็ช่วยเหลือคนอื่นได้ แล้วก็ปรินิพพาน และถึงแม้จะเป็นพระพุทธเจ้าในกาลข้างหน้า ก็ปรินิพพานเหมือนกัน ถ้าคิดจะช่วยเหลือก็น่าจะเป็นพระอรหันต์แล้วก็ช่วยเหลือ ช่วยพระที่บังกรพุทธเจ้าไปก็ได้

ส. อีกนานแสนนานกว่าความคิดนี้จะค่อย ๆ ประกอบด้วยปัญญา ทีละเล็กทีละน้อย ทีละชาติ จนกระทั่งถึงความสมบูรณ์ถึงกาลที่จะตั้งปณิธานได้ พร้อมด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ และกว่าจะบำเพ็ญบารมีต่อไปอีก เพราะฉะนั้น ความคิด เล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ยังไม่พร้อม ยังจะต้องสะสมประกอบด้วยปัญญาอีกมาก ในแต่ละชาติ

ถ. อย่างที่ฝรั่งบอกว่า ไม่มีปุณฺชนคนใดที่มาหาพระเจ้าโดยไม่ขอ

ส. ที่นี่ไม่มีพระเจ้า

ขอกล่าวถึงข้อความใน **ปรหมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก** เพื่อแสดงให้เห็นบุคคลผู้มีฉันทะใหญ่ยิ่ง ใหญ่หลวง ในการที่จะปรารถนาความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้อความมีว่า

พึงทราบความที่ฉันทะเป็นความใหญ่หลวง ในบทว่า **ฉนฺตฺตา** นี้ โดยนัยมีอาทิตดังต่อไปนี้

บุคคลได้ฟังมาว่า ผู้ใดสามารถข้ามท้องจักรวาลนี้ทั้งสิ้น อันมีน้ำท่วมนองเป็นอันเดียวกัน ด้วยกำลังแขนของตนเท่านั้นแล้วจะถึงฝั่งได้ ผู้นั้นยอมถึงความเป็นพระพุทธเจ้า แล้วไม่ย่อท้อเพราะทำได้ยาก กลับพอใจว่า เราจักข้ามถึงฝั่งได้ ไม่แสดงอาการสยิวหน้าในการนั้นเลย

อนึ่ง บุคคลได้ฟังมาว่า ผู้ใดเหยียบจักรวาลนี้ทั้งสิ้น อันเต็มไปด้วยถ่านเพลิงปราศจากเปลวไฟ ปราศจากควันไฟ ด้วยเท้าทั้งสองสามารถก้าวเลยไปถึงฝั่งได้ ผู้นั้นยอมถึงความเป็นพระพุทธเจ้า แล้วไม่ย่อท้อเพราะทำได้ยาก กลับพอใจว่า เราจักก้าวเลยไปถึงฝั่งได้ เขาไม่แสดงอาการสยิวหน้าในการนั้นเลย

ไม่ทอดอัย ไม่แสดงความไม่พอใจแม้เล็กน้อย แม้จะได้ฟังมาว่า การที่จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะต้องข้ามท้องจักรวาลทั้งสิ้นที่มีน้ำท่วมนองเป็นอันเดียวกันด้วยกำลังแขนของตนแล้วจะถึงฝั่งได้ เท่านั้นก็เป็นทีพอใจแล้วที่จะมีความเพียรถึงความเป็นพระพุทธเจ้า หรือผู้นั้นจะต้องเหยียบจักรวาลทั้งสิ้นไม่ใช่โลกนี้โลกเดียว จักรวาลทั้งสิ้น อันเต็มไปด้วยถ่านเพลิงปราศจากเปลวไฟ ด้วยเท้าทั้งสองสามารถก้าวเลยไปถึงฝั่งได้ ผู้นั้นยอมถึงความเป็นพระพุทธเจ้า แล้วไม่ย่อท้อเพราะทำได้ยาก กลับพอใจว่า เราจักก้าวเลยไปถึงฝั่งได้

ข้อความต่อไป

อนึ่ง บุคคลได้ฟังมาว่า ผู้ใดทะลุจักรวาลนี้ทั้งสิ้นปกคลุมด้วยพุ่มไม้ไผ่นาที่ปกรุ้งรังไปด้วยป่าหนามและเถาวัลย์ แล้วก้าวเลยไปถึงฝั่งได้ ผู้นั้นยอมถึงความเป็น

พระพุทธเจ้า แล้วไม่ย่อท้อเพราะทำได้ยาก กลับพอใจว่า เราจักถึงฝั่งได้ เขาไม่แสดงอาการสยิวหน้าในการนั้นเลย

อนึ่ง บุคคลได้ฟังมาว่า ผู้ใดที่หมกไหม้ในนรกตลอดสงขัยแสนกัป จะพึงบรรลุดุคความเป็นพระพุทธเจ้า แล้วไม่ย่อท้อเพราะทำได้ยาก กลับพอใจว่า เราจักหมกไหม้ในนรกนั้นแล้วบรรลุดุคความเป็นพระพุทธเจ้า เขาไม่แสดงอาการสยิวหน้าในการนั้นเลย

พร้อมไหม และถึงแม้จะคิดว่าทำได้ แต่ยังไม่มั่นคง ยังจะต้องสะสมด้วย ปัญญาอย่างละเอียดต่อไปจนกว่าจะถึงคุณสมบัติที่พร้อม ซึ่งเมื่อได้เฝ้า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยคุณสมบัติครบที่จะตั้งปณิธานได้ จึงจะเริ่มตั้งปณิธานที่จะบำเพ็ญบารมี

ถ. หมายความว่า แม้จะตกนรกก็ยอม

สุ. แสดงให้เห็นถึงความยาวนานที่กว่าจะได้บำเพ็ญบารมีพร้อม แสดงถึงความไม่ท้อถอย

พระ คุณสมบัติของผู้ที่ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ตามข้อความที่ว่า แม้ตกนรกหมกไหม้ตลอดเวลายาวนานก็ไม่หวั่นไหว แสดงว่าท่านจะต้องมีปัญญา ท่านย่อมรู้ผลของกรรมว่า นรกนั้นร้อนขนาดไหน มีกำลังมากขนาดไหน ท่านรู้ ยิ่งกว่าเรารู้ว่านรกนั้นจะร้อนขนาดไหน และท่านยังเข้าใจว่า หลีกเลียงไม่ได้เมื่อได้ ทำกรรมที่จะไปนรกแล้ว เพราะฉะนั้น ในระยะเวลาก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งปรารถนาอยู่ ก็ต้องเป็นเวลานานแสนยาวนาน และท่านรู้ตามความเป็นจริงด้วย เพราะฉะนั้น ท่านย่อมไม่หวั่นไหวในขณะที่จะต้องไปนรกแน่ ๆ แล้ว ซึ่งเป็นเวลา อันยาวนาน ถ้าเป็นเราเจอไฟร้อน ๆ ในเตา แค่มือถือใส่ลงไป ก็คงจะไม่ยอมเป็นแล้ว อาตมาคิดว่า ประกอบด้วยเหตุและผลจริง ๆ ตามที่ได้แสดงคุณสมบัติมา

สุ. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เป็นการคิดชั่วครั้งชั่วคราว หรือคิดเล่น ๆ หรือคิดว่าการเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นไปได้โดยไม่ยาก แต่จะต้องเห็นจริง ๆ ว่า ยากแสนยากกว่าจะได้บำเพ็ญบารมีที่จะได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ประจักษ์แจ้งความจริงของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ตามปกติ สามารถที่จะ
ละคลายดับอกุศลได้หมดเป็นสมุจเฉทถึงความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

และสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็น
อภินิหารใหญ่ สำเร็จเพราะ ธรรมสมุธาน ๘ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์ ๑
สังคัมปัตติ ๑ เหตุ ๑ เห็นพระศาสดา ๑ บรรพชา ๑ คุณสมบัติ ๑ อธิการ ๑
ความพอใจ ๑

ความเป็นมนุษย์ ถ้าไม่ใช่ผู้ที่เป็นมนุษย์ ปรารถนาไม่สำเร็จ

สังคัมปัตติ ต้องไม่เป็นสตรีในชาติที่ปรารถนาเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุ คือ ต้องถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย ไม่ใช่เพียงแต่อยากนิด ๆ หน่อย ๆ แต่ต้อง
ถึงพร้อมจริง ๆ

เห็นพระศาสดา คือ มีพระศาสดา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่เฉพาะหน้า
และความปรารถนาย่อมสำเร็จแก่ผู้ปรารถนาในสำนักของพระพุทธรเจ้าซึ่งยังทรง
พระชนม์อยู่ ไม่ใช่เมื่อปรินิพพานแล้ว ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

เมื่อพระพุทธรเจ้าปรินิพพานแล้ว ความปรารถนาย่อมไม่สำเร็จในสำนักของ
พระเจดีย์ ที่โคนโพธิ์ ที่พระปฏิมา หรือที่สำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้าและสาวก
ของพระพุทธรเจ้า เพราะเหตุไร เพราะไม่มีอธิการ คือ วิสัยที่ทำยัง มีกำลัง
ความปรารถนาจะสำเร็จในสำนักของพระพุทธรเจ้าเท่านั้น เพราะอธิการนั้นยังไม่ถึง
ความมีกำลังโดยความเป็นอหยาตัยอันยัง

แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่ได้พบพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
แม้ความคิด ความปรารถนาก็ยังไม่มีกำลังพอ

ประการต่อไป บรรพชา คือ ต้องเป็น ผู้บวชในสำนักของดาบสหรือ
ในสำนักของภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นกรรมวิริยวาที คือ ผู้เชื่อกรรมและผลของกรรม
ไม่สำเร็จแก่ผู้ตั้งอยู่ในเพศคฤหัสถ์

แม้แต่ในเวลาที่ตั้งปณิธานเพื่อจะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ระหว่าง
เพศคฤหัสถ์กับบรรพชิต เพศบรรพชิตต้องมีความมั่นคงมากกว่า ด้วยเหตุนี้ถ้าไม่เป็น
ผู้ที่บรรพชา ความปรารถนานั้นก็ไม่สำเร็จ

ประการต่อไป คุณสมบัติ

บทว่า คุณสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยคุณ มีอภิญญาเป็นต้น

ไม่ใช่อยากเท่านั้น

เพราะความปรารถนาย่อมสำเร็จแก่บรรพชิตผู้ได้สมบัติ ๔ มีอภิญญา ๕
เท่านั้น ไม่สำเร็จแก่ผู้ปราศจากคุณสมบัติตามที่กล่าวแล้ว เพราะเหตุไร เพราะ
สามารถค้นคว้าบารมีได้ พระมหาบุรุษบำเพ็ญอภินิหาร เป็นผู้สามารถค้นคว้าบารมี
ได้ด้วยตนเอง เพราะประกอบด้วยอุปนิสัยสมบัติและอภิญญาสมบัติ

ประการต่อไป อธิการ

บทว่า อธิการ คือ มีอุปการะยิ่ง ผู้ใดแม้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติตามที่
กล่าวแล้ว แม้ชีวิตของตนก็สละแด่พระพุทธเจ้าได้ ย่อมทำอุปการะอันยิ่งในกาลนั้น
อภินิหารย่อมสำเร็จแก่ผู้นั้น ไม่สำเร็จแก่คนนอกนี้

อย่างตอนที่ท่านสุเมธดาบสได้ทอดกายลงระหว่างทางที่พระพุทธเจ้าจะ
เสด็จผ่านซึ่งยังทำไม่เสร็จ

๒๐๗๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๕

ประการต่อไป ความพอใจ

บทว่า อนุตตะ คือ พอใจในกุศลด้วยความใคร่ที่จะทำ

ต้องมีความปรารถนามาก พอใจมากในธรรมทั้งหลายที่จะทำให้ถึงความเป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น จะเห็นพระมหากุณาคุณที่พวกเรา
ได้มีโอกาสฟังพระธรรม

ข้อความต่อไปมีว่า

พึงเห็นว่า บุญวิเศษอันเป็นมูลแห่งธรรมอันทำให้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งปวง
เป็นความเจริญอย่างยิ่ง เป็นความงามอย่างยิ่ง เป็นความสง่าหาประมาณมิได้
โดยความเป็นไปปรากฏพุทธภูมิอันเป็นอจินไตย และประโยชน์ของสัตว์โลก
อันหาประมาณไม่ได้

อนึ่ง พระมหาบุรุษพร้อมด้วยการบรรลุนั้นแล เป็นผู้ชื่อว่ายังลงสู่การปฏิบัติ
เพื่อบรรลุมหาโพธิญาณ ย่อมได้สมัญญาว่า พระโพธิสัตว์ เพราะมีสภาพไม่กลับ
จากนั้น เพราะบรรลุความเป็นของแน่นอน

เพราะฉะนั้น ท่านที่เป็นสาวกก็จะเห็นพระมหากุณาของพระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ท่านไม่ต้องไปเหยียบย่ำจักรวาลที่ร้อนแรง หรือ
ฝ่าขวากหนามรุงรังของจักรวาลที่เต็มไปด้วยไม้ไผ่หนาทึบ หรือจะต้องบำเพ็ญบารมี
นานแสนนานถึงสี่อสงไขยแสนกัป แต่เป็นผู้ที่ได้รับพระมหากุณาจากบุคคลผู้เลิศ
ผู้ประเสริฐ ซึ่งไม่มีผู้ใดเปรียบปาน เพียงแต่ท่านผู้ฟังจะเห็นประโยชน์ของพระธรรมที่
พระองค์ทรงแสดงไว้เพื่อประโยชน์แก่ทุกคนที่จะให้พิจารณาเกิดปัญญาละคลาย
ขัดเกลาอกุศลของตนเอง เพียงเพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นสาวก

แต่บางท่านก็ไม่ค่อยจะยอมที่จะขจัดกิเลส หรือละคลายกิเลส

ถ้าเห็นประโยชน์จริง ๆ และรู้ว่าพระธรรมที่ทรงพระมหากรุณาแสดงเพื่อให้แต่ละบุคคลที่ได้ฟังพิจารณาเห็นประโยชน์เพื่อประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะทำให้จิตใจอ่อนโยน เป็นผู้ว่าง่ายที่จะประพฤติตามพระธรรมเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเองยิ่งขึ้น แม้ในจาคาธิฐานซึ่งเป็นเรื่องของการสละกิเลส ในเรื่องของศีล คือ ความประพฤติทางกาย ทางวาจา ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันที่น่าสังเกตและน่าที่จะขัดเกลา เพราะว่าทุกคนก็มีกาย มีวาจา แต่อาจจะไม่ได้พิจารณากายวาจาของตนเองในวันหนึ่ง ๆ ว่า ขัดเกลาหรือเปล่า หรือยังเหมือนเดิม แม้ว่าจะได้ฟังพระธรรมแล้ว

สำหรับผู้ขัดเกลาสละกิเลสทางกาย ทางวาจา ซึ่งเป็นไปในเรื่องของศีลนั้น ก็เป็นเหตุแห่งภวสมบัติ ซึ่งเป็นความดีงามของตนเอง คือ เป็นผู้ที่สำรวมกาย สำรวมวาจา การสำรวมกายจะสังเกตได้จากผู้ที่มีมารยาทงาม เป็นผู้ที่อ่อนน้อม ไม่แสดงความโกรธ ซึ่งจะสังเกตได้ คือ ไม่ทำให้คนอื่นไม่สบายใจโดยหน้าบึ้ง หรือ ดูร้ายถ่มมึงทิ้ง แสดงกิริยาอาการหยาบกระด้าง นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ถ้าเกิดกุศลจิตขณะใด สภาพของกิริยาการกระทำทางกายก็เปลี่ยนด้วย

สำหรับการสำรวมวาจา ก็จะต้องสละวาจาที่ไม่ดี เพราะว่าบางคนเป็นคนตรง ก็จริง แต่ตรงโดยที่ไม่พูดคำที่ไม่น่าฟังก็ได้ คือ ทั้ง ๆ ที่ตรง แต่ก็พูดคำที่น่าฟัง แทนที่จะพูดคำที่ไม่น่าฟังก็ได้ แต่บางคนก็ลืม สะสมมาที่จะเป็นคนตรงจนพูดคำที่ไม่น่าฟังเพราะเผลอ และลืมที่จะสำรวมวาจา ลืมที่จะขัดเกลากิเลส ซึ่งถ้าขณะใดที่มีทิวชุกรรม มีความเห็นถูกต้อง ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศลที่ควรละ ก็จะทำให้สะสมเป็นอุปนิสัยเพิ่มขึ้น

ขอเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยสำหรับเรื่องของการสละกิเลส ในเรื่องของจาคาธิฐาน ในเรื่องของศีล คือ กาย วาจา แล้วยังต้องเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

แม้เป็นชีวิตประจำวันและคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ให้เห็นว่า ขณะใดที่กุศลจิตเกิด จะต่างกับขณะที่อกุศลจิตเกิด ถ้าอกุศลจิตเกิด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ไม่น่าดู เป็นไปในอกุศล แต่เวลาที่กุศลจิตเกิด จะสำรวจ เรียบร้อย น่าดู
ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

อย่างตาก็จะรู้ได้ว่า เวลาที่อกุศลจิตเกิด ลอกแล่ง หลุกหลิก สอดส่าย
หรือไม่ก็หาเรื่อง เป็นได้จริง ๆ ตามองเห็นทุกอย่าง ถ้าเป็นผู้สำรวจตาก็จะรู้ได้ว่า
ขณะนั้นแม้แต่การดู ก็ดูอย่างไม่ลอกแล่ง ไม่หลุกหลิก ไม่สอดส่าย และไม่หาเรื่อง
เรื่องที่จะเกิดนี้ก็เพราะตาเห็น และเมื่อไม่สำรวจก็เห็นผิด เข้าใจผิด และเรื่องทั้งหมด
ก็เลยผิด ทำให้เป็นเรื่องที่ใหญ่โตขึ้น นี่ก็แสดงให้เห็นถึงการไม่สำรวจตา

สำรวจหู ก็จะได้สังเกตได้อีก ในชีวิตประจำวันมีเรื่องที่ต้องได้ยินบ่อย ได้ยิน
ได้ฟัง หลีกเลียงไม่ได้เลย แต่ถ้าเป็นผู้สำรวจหูก็ไม่สนใจชอกแซกฟังเรื่องไร้สาระ
นี่ก็สังเกตได้ในชีวิตประจำวัน แต่ละคนต้องรู้จักตนเอง และเกิดสติสัมปชัญญะ
ที่จะรู้ว่าขณะนั้นสำรวจหรือเปล่า ถ้าไม่สำรวจ ชอกแซกแน่นอน สนใจที่จะฟังเรื่อง
ไร้สาระ

สำหรับจมูก ก็มีการสำรวจได้เช่นเดียวกัน คือ เป็นผู้ที่ไม่หมกมุ่น ไม่ติดข้อง
ไม่แสวงหากลิ่นที่เฝ้าชวน หรือทำให้เดือดร้อนใจ บางคนติดกลิ่น และชอบกลิ่นมาก
แม้แต่กลิ่นดอกไม้ จะต้องชวนขายเดือดร้อน ทุกอย่างจะสังเกตได้ว่า ถ้ามีความ
สำรวจเพิ่มขึ้น ความเดือดร้อนทั้งหมดก็จะค่อย ๆ เบาบางลง

สำรวจกาย ก็ไม่จู้จี้จ้าน ไม่ตลกคะนอง ไม่รังแก ไม่เบียดเบียน ซึ่งทั้งหมด
เหล่านี้จะเห็นได้ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ใจที่สำรวจ คือ ใจที่ไม่กังวลหมกมุ่นคิดเรื่องที่ทำให้ใจไม่สบาย เพราะหลาย
คนเหลือเกินอยากจะเรียนให้ทราบว่า น่าจะมีความสุขมาก ๆ ไม่ควรที่จะมีอะไรที่
ไม่สบายใจเลย ดูเหมือนเป็นผู้ที่สบายพร้อม แต่กลับคิดถึงเรื่องที่ทำให้ใจไม่สบาย
อยู่เรื่อย ๆ ซึ่งถ้าขณะนั้นมีการรู้สึกว่าเป็นอกุศล ก็จะทำให้ไม่คิดในเรื่องที่ทำให้
ใจไม่สบาย คือ ไม่คิดเรื่องที่จะทำให้โกรธคนอื่น ไม่คิดที่จะริษยา ไม่คิดที่จะมานะ
พร้อมที่จะเป็นผ้าเช็ดธุลี ถ้าเป็นอย่างนี้ได้ วันหนึ่ง ๆ ก็เป็นผู้ที่สำรวจตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ และเป็นการสละกิเลส เป็นจาคาธิษฐาน

ถ้าไม่มีความมั่นคงในการสละกิเลส เพียงแต่จะให้ทานวัตถุเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น แต่ลืมคิดถึงตัวเองที่จะต้องขัดเกลา ก็ยากแก่การที่จะถึงฝั่งได้ เพราะว่าเป็นผู้ที่ยังไม่มั่นคงในอธิษฐานธรรม ๔

และถ้าเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของจาคาธิษฐาน มีความมั่นคงในการระงับขัดเกลาภิเลสแล้ว ผู้นั้นยังต้องมีความมั่นคงในความสงบจากกิเลสซึ่งเป็นอุปสมาคิเลสด้วย

อธิษฐานธรรมที่ ๓ อุปสมาคิเลส

อุปสมาคิเลส คือ ความพอใจในความสงบ โกรธกับไม่โกรธอย่างไรเห็นโทษหรือยังว่าโกรธไม่ดีแน่ ไม่โกรธดีกว่า ถ้าเห็นประโยชน์จริง ๆ ด้วยปัญญาผู้นั้นจะค่อย ๆ ละคลายความโกรธ และเห็นประโยชน์ของความสงบ มั่นคงในความสงบ เป็นอุปสมาคิเลส

ความสงบจิตใจจากกิเลส ต้องเป็นความสงบจากการเกี่ยวข้อวุ่นวายกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเกื้อกูลต่อเนกขัมมบารมี สำหรับเนกขัมมบารมีซึ่งเป็นการออกจากกามนั้น ถึงแม้ว่ายังไม่ใช่เพศบรรพชิต แต่ผู้ที่เป็นคฤหัสถ์นั้นก็ค่อย ๆ ปลีกออกจากการติดข้องในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือการครองเรือน โดยเป็นคฤหัสถ์ที่ไม่ครองเรือนได้ เพราะเห็นโทษของภาวะผูกพันเหนียวแน่นในชีวิตของครอบครัวแต่ละภพแต่ละชาติ

ถ้าเป็นอย่างนี้จริง ๆ จะทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ในความสงบ และมีความมั่นคงในการเป็นผู้ที่พอใจในความสงบซึ่งเป็นอุปสมาคิเลส และจะมีความมั่นคงพอใจในความสงบเช่นนี้ได้ ก็ต้องเป็นด้วยปัญญาธิษฐาน ซึ่งเป็นอธิษฐานธรรมที่ ๔

อธิษฐานธรรมเป็นไป ๔ อย่าง ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ เป็นสัจจาธิษฐาน ๑ เป็นจาคาธิษฐาน ๑ เป็นอุปสมาคิเลส ๑ และเป็นปัญญาธิษฐาน ๑

สำหรับการที่จะสะสมปัญญานั้น ก็ต้องฟังพระธรรม พิจารณา สอบถาม อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ จำแนกกรรม ผลของกรรม

เมื่อฟังพระธรรมแล้วก็พิจารณาในเหตุผล ในสภาพธรรม ตรงตามความเป็นจริง ตามแต่โอกาสที่สามารถรับฟังพระธรรมได้ในชาติหนึ่ง ๆ

ถ้าเป็นผู้ประมาทในการฟังธรรม ถึงแม้ว่ากาลครั้งหนึ่งคิดที่จะออกจากสังสารวัฏฏ์ ก็เป็นเพียงกาลครั้งหนึ่ง ครั้งเดียว หรือสองครั้ง สามครั้งเท่านั้น ยังไม่มั่นคงพอ ต้องเพิ่มปัญญาธิฐานด้วย จึงสามารถมีความมั่นคงขึ้น

บารมี ๑๐ ต่อจากอธิฐานบารมีที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ เมตตาบารมี ซึ่งก็ได้กล่าวถึงแล้วมากทีเดียว และเมื่อได้พูดถึงอธิฐานบารมี ก็จะเห็นได้ว่า ผู้ที่ดำรงมั่นในการเจริญกุศลเพื่อขัดเกลากิเลสเป็นผู้ที่มีอธิฐานบารมีนั้น เป็นผู้ที่มีปกติอยู่ด้วยเมตตา นี่คือข้อความในอรรถกถา ซึ่งเป็นเครื่องตรวจสอบความมั่นคงในการเจริญกุศลของตนเองจริง ๆ ที่ว่า ผู้ที่มีอธิฐานบารมี มีความมั่นคงที่จะขัดเกลากิเลส เป็นผู้ที่มีปกติอยู่ด้วยเมตตา

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามเป็นผู้ไม่โกรธ และมีปกติอยู่ด้วยเมตตา ก็แสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของการไม่โกรธ เห็นประโยชน์ของการเจริญบารมีเพื่อที่จะขัดเกลากิเลสด้วย

สำหรับเมตตาที่จะต้องเข้าใจให้ถูก คือ เป็นสภาพของจิตที่มีความเป็นมิตร เพราะฉะนั้น ไม่เกี่ยวกับการทอ้ง ไม่เกี่ยวกับการแผ่เมตตา แต่เป็นขณะที่มีสัตว์มีบุคคล ไม่ว่าจะเป็น ณ สถานที่ใดก็ตาม และบุคคลนั้นจะเป็นใครก็ตาม ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอยู่ด้วยเมตตา ก็เป็นผู้ที่พร้อมจะเกื้อกูลบุคคลนั้น

ด้วยเหตุนี้เมตตาจึงเป็นพรหมวิหาร หมายความว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่ที่ประเสริฐ และสำหรับจิตของผู้ที่มีเมตตาที่จะตรวจสอบว่ามีความมั่นคงเพียงใดนั้น ใกล้เคียงที่จะมีความประพฤติตามพระโพธิสัตว์หรือไม่ ข้อความใน **ขุททกนิกาย จริยาปิฎก** มีว่า

อนึ่ง จิตของมหาบุรุษนั้นถึงความสงบตั้งมั่นโดยไม่ยาก ความเป็นผู้มีจิตเมตตาย่อมตั้งอยู่แม้ในฝ่ายที่เป็นศัตรูอย่างรวดเร็ว

แสดงว่าไม่มีใครที่จะเป็นศัตรูได้ ท่านอาจจะคิดขุ่นเคืองใจ และคิดว่าบุคคลนั้นบุคคลนี้เป็นผู้ที่ตัดรอนประโยชน์ของท่านด้วยประการใด ๆ ก็ตาม แต่ถ้าเป็นผู้ที่สะสมกุศลและมีความตั้งมั่นในการขัดเกลากิเลสแล้ว จิตของบุคคลนั้นจะสงบตั้งมั่นได้ไม่ยาก และจะเป็นผู้ที่มีจิตเมตตาแม้ในฝ่ายที่เป็นศัตรูอย่างเร็ว

ถ้าเกิดโกรธใครหนึ่งขึ้นมาแล้ว สักครู่หนึ่งก็หมดแล้ว หายแล้ว เปลี่ยนเป็นความเมตตา นั่นคือผู้ที่สะสมบารมีเหมือนกับจิตของพระโพธิสัตว์ ซึ่งตั้งมั่นโดยไม่ยาก และมีจิตเมตตาตั้งอยู่แม้ในฝ่ายที่เป็นศัตรูอย่างเร็ว

ต่อไปนี่ก็สังเกตได้ โกรธใครนานหรือเปล่า ถ้าเปลี่ยนเป็นเมตตาได้เร็ว ก็แสดงว่าเป็นผู้ที่สะสมการขัดเกลากิเลส

สำหรับเมตตาที่เป็นพรหมวิหาร เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ซึ่งพรหมวิหารมี ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เมตตา ได้แก่ อโหสเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ระงับสงปโทสะ

กรุณา ได้แก่ กรุณาเจตสิก เป็นขณะที่มีเมตตา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ระงับความเบียดเบียน

มุทิตา ได้แก่ มุทิตาเจตสิก เป็นสภาพที่พลอยยินดีกับความสุขของคนอื่น

อุเบกขา ได้แก่ ตตรมัชฌัตตตา เป็นสภาพธรรมที่ระงับโลภะและโทสะ

ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนใด ๆ ทั้งสิ้นตั้งแต่เกิดจนตาย แม้ขณะที่มีเมตตาก็เป็นอโหสเจตสิก ขณะที่มีความกรุณา มีความอาทรห่วงใยใคร่เกื้อกูลผู้ที่กำลังเป็นทุกข์ ขณะนั้นก็เป็นกรุณาเจตสิก ขณะที่บุคคลอื่นมีความสุข ได้ลาภ ได้ยศ สรรเสริญ เป็นต้น ขณะนั้นมีความยินดีด้วย ก็เป็นมุทิตาเจตสิก และขณะที่ระงับโลภะ โทสะ มีความเป็นกลาง เสมอในสัตว์ทั้งปวง ขณะนั้นก็เป็นตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ซึ่งเป็นอุเบกขาพรหมวิหาร

นอกจากอโหสเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่ไม่โกรธแล้ว ก็ยังเป็นเบื้องต้นสำหรับผู้ที่จะเมตตาต่อบุคคลที่ทำการที่ขุ่นเคืองใจได้

ความหมายของเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่เป็นพรหมวิหาร ข้อความในอรรถกถามีว่า

เพราะเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ และเพราะอรรถว่า ประเสริฐ

คนที่มีเมตตาจะไม่มีโทษใด ๆ ทั้งสิ้น และเป็นผู้ประเสริฐด้วยในขณะที่มีเมตตาต่อคนอื่น รวมทั้งกรุณา มุทิตา และอุเบกขาด้วย

เพราะเป็นการปฏิบัติชอบในสัตว์ทั้งหลาย พวกพรหมทั้งหลายมีจิตปราศจากโทษอยู่ฉันใด ผู้ประกอบด้วยพรหมวิหารเหล่านี้ ย่อมเป็นผู้เสมอกันกับพรหม ดังนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่า พรหมวิหาร

มีเครื่องอยู่ ๔ อย่างนี้ เป็นความสงบเย็นจริง ๆ ไม่มีความเดือดร้อนและปราศจากโทษ พรหมวิหารมี ๔ เพราะเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์เป็นต้น คือตั้งแต่เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

อนึ่ง ลำดับของพรหมวิหารเหล่านั้นย่อมมีเพราะอาการมีความเกื้อกูลเป็นต้น และพรหมวิหารเหล่านั้น ย่อมเป็นไปในอารมณ์อันหาประมาณมิได้ จึงเรียกว่า อัปมัญญา

แสดงให้เห็นว่า เพียงความไม่โกรธนิดหน่อยอย่าพึงพอใจ หรือเพียงความเมตตาต่อบางบุคคลได้ก็อย่าพึงพอใจ เพราะว่ายังไม่พอ ยังมีคนอื่นมากที่เมื่อประสบพบเห็นแล้ว บางกาลก็ควรจะมีเมตตา บางกาลก็ควรจะมีกรุณา บางกาลก็ควรจะมีมุทิตา และบางกาลก็ควรจะมีอุเบกขา โดยหาประมาณมิได้ ไม่จำกัดเฉพาะบางบุคคล ซึ่งแต่ละท่านสามารถพิสูจน์จิตใจของตนเองได้ว่า ท่านพร้อมที่จะมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขากับบุคคลอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ๆ ได้ไหม ถ้าเพิ่มขึ้นได้ก็เป็นทางที่จะทำให้มีความเป็นอยู่อย่างพรหม

สำหรับพรหมวิหาร ๔ มีข้ออุปมาว่า เมตตาอุปมาเหมือนลูกที่ยังเล็ก กรุณาอุปมาเหมือนลูกที่ป่วยไข้ มุทิตาอุปมาเหมือนลูกที่กำลังเป็นหนุ่มสาว อุเบกขาอุปมาเหมือนลูกที่กำลังประกอบกิจการงาน

ลูกที่ยังเล็ก เด็กเล็ก ๆ ทุกคนก็มีความหวังดีต่อเด็กที่จะให้เจริญเติบโตขึ้นในทางที่ดี เพราะฉะนั้น ความเมตตาต่อเด็ก ไม่ควรมีเฉพาะกับเด็กเท่านั้น ทุกคนก็เหมือนเด็กที่ควรจะถูกดูแล จึงจะเป็นความรู้สึกที่มีเมตตาจริง ๆ กับบุคคลนั้น

นี่เป็นเพียงการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของเมตตาว่า เหมือนกับผู้ที่มีความรู้สึกต่อบุตรคนเล็กที่ต้องการให้เจริญเติบโตขึ้น คือ เกื้อกูลต่อบุตรคนเล็กฉันใด ก็เกื้อกูลต่อบุคคลอื่นฉันนั้น

สำหรับกรุณา อุปมาเหมือนกับบุตรที่ป่วยไข้ ผู้ที่มีบุตร และบุตรป่วยไ้ คงจะทราบว่า ต้องพยายามบำบัดให้บุตรหายป่วยจากความทรมาน จากโรคภัยต่าง ๆ ฉันใด เวลาที่เห็นคนอื่นทั่วไปหมดแม้ไม่ใช่บุตร ก็มีความหวังดีที่จะให้บุคคลนั้นพ้นจากทุกข์ นั่นคือกรุณา ซึ่งควรจะหาประมาณมิได้ คือ ไม่ได้จำกัดแต่เฉพาะบางบุคคลเท่านั้น

สำหรับมุทิตา คือ ความพลอยยินดีด้วย อุปมาเหมือนมารดาบิดาที่มีบุตร กำลังเป็นหนุ่มสาว ก็หวังที่จะให้บุตรที่เป็นหนุ่มสาวนั้นมีความสมบูรณ์ เป็นหนุ่มเป็นสาวนาน ๆ เป็นที่ชื่นชมยินดีในความเจริญเต็มที่ของบุตรนั้น

สำหรับอุเบกขา อุปมาเหมือนบุตรที่กำลังประกอบกิจการงาน ซึ่งมารดาบิดาก็หมดธุระ ไม่ต้องชวนช่วยในกิจการทุกอย่างให้แก่ลูกที่ประกอบกิจการงานแล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าทุกคนมีจิตอย่างนี้ แสดงว่าได้ขัดเกลากิเลสและได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ว่า สิ่งใดมีประโยชน์ และสิ่งใดมีโทษ เพราะบางคนแม้ได้ยินคำว่าพรหมวิหาร รู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่มีเมตตาได้ไหม มีกรุณาได้ไหม มีมุทิตาได้ไหม มีอุเบกขาได้ไหม นี่ก็แสดงให้เห็นถึงจรัลภาวนาว่า ต้องเป็นเรื่องของการขัดเกลา ต้องเป็นเรื่องของการอบรม ด้วยเหตุนี้เมตตาจึงเป็นบารมี ซึ่งควรจะได้พิจารณาว่า เพราะเหตุใดเมตตาและอุเบกขาจึงเป็นบารมี แต่กรุณาและมุทิตาไม่เป็นบารมีด้วย

๒๐๗๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๕

เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่จะคิดพิจารณาได้ เพราะว่าในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่เห็นสัตว์ที่มีทุกข์น้อยกว่าสัตว์ที่ไม่มีทุกข์ ที่ห้องนี้ วันนี้ มีบุคคลที่มีทุกข์หรือเปล่า หรือไม่ใช่บุคคลที่กำลังมีทุกข์ เพราะสำหรับคนที่ปัญญายังไม่สมบูรณ์ถึงขั้นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมไม่เห็นว่สัตว์ทั้งหลายเป็นทุกข์เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่เพียง เกิดขึ้นและดับไป เป็นสภาพที่เป็นทุกข์ขอรียสัจจ เป็นทุกข์จริง ๆ แต่ทุกข์ขั้นนี้ยังไม่มีใครเห็น เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่เห็นสัตว์บุคคล ซึ่งไม่ได้เป็นทุกข์ ก็ควรจะมีเมตตา ด้วยเหตุนี้เมตตาและอุเบกขาจึงเป็นบารมี

สำหรับกรุณาและมุทิตาไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ เวลาที่เห็นสัตว์บุคคลส่วนใหญ่ก็ควรจะมีเมตตา และสำหรับผู้ที่ยอบรมเจริญปัญญา มา ซึ่งไม่สามารถช่วยเหลือบุคคลอื่นได้ ขณะนั้นก็เป็นผู้ที่มีความเสมอทั้งบุคคลที่เป็นคนดี และบุคคลที่มีความประพฤติที่ไม่ดีก็ตาม บุคคลนั้นก็สามารถเป็นกลาง สม่่าเสมอได้ นั่นก็เป็นอุเบกขาบารมี

อภฺรฺสุสาลินี จิตตฺปปาทกัณฺท์ แสดงลักษณะของพรหมวิหาร ๔ ว่า

เมตตา

มีความเป็นไปโดยอาการเกื้อกูลเป็นลักษณะ

มีการนำเข้าไปซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูลเป็นรส คือ เป็นกิจ

มีการกำจัดความโกรธ ความอาฆาตเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ

มีการเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นที่น่ายินดีคือไม่เป็นศัตรูเป็นปทัฏฐาน

เมตตามีการสงบระงับความพยาบาทเป็นสมบัติ มีการเกิดสเนหาเป็นวิบัติ

นี่เป็นสิ่งที่เราจะพิจารณาได้ว่า กุศลและอกุศลใกล้เคียงกันมาก เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีปกติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมจึงจะสามารถรู้ได้ว่า เจริญกุศลหรือมีอกุศลเกิดขึ้น

กรุณา

มีความเป็นไปโดยอาการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เป็นลักษณะ

มีความกำจัดทุกข์ของบุคคลอื่นเป็นรส คือ เป็นกิจ

มีความไม่เบียดเบียนเป็นปัจจุบันฐาน คือ อาการปรากฏ

มีความเห็นสัตว์ที่ถูกครอบงำเป็นผู้นำสงสารเป็นปทัฏฐาน

กรุณามีความสงบระงับวิหิงสาเป็นสมบัติ มีการเกิดความโศกเป็นวิบัติ

มุทิตา

มีความพลอยยินดีเป็นลักษณะ

มีความไม่ริษยาเป็นรส

มีการกำจัดความไม่ยินดีเป็นปัจจุบันฐาน

มีการเห็นสมบัติของสัตว์ทั้งหลายเป็นปทัฏฐาน

มุทิตามีการไม่สงบระงับความไม่ยินดีเป็นสมบัติ มีการเกิดความร่าเริงเป็นวิบัติ

ใกล้เคียงกันมาก เวลาที่ยินดีกับลาภ ยศ สรรเสริญสุขของคนอื่น ถ้าเกิดรื่นเริงมาก ยินดีมาก ขณะนั้นก็เป็นโลภะ ไม่ใช่มุทิตา

อุเบกขา

มีความเป็นไปโดยอาการเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ

มีการเห็นความเสมอกันในสัตว์ทั้งหลายเป็นรส

มีการเข้าไปสงบระงับความยินร้ายและความยินดีเป็นปัจจุบันฐาน

มีการเห็นความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตนเป็นปทัฏฐาน

คือ มีความเห็นว่า สัตว์เหล่านี้จะมีความสุข หรือจะพ้นจากความทุกข์ หรือจะไม่เสื่อมจากสมบัติตามความพอใจของใคร ๆ ไม่ได้เลย นอกจากเป็นไปตามกรรมของตนเองทั้งสิ้น

อุเบกขามีความสงบความยินดีและยินร้ายเป็นสมบัติ ความเกิดขึ้นแห่ง
อัญญาอุเบกขาซึ่งอาศัยเรือนเป็นวิบัติ

อัญญาอุเบกขา คือ ความไม่รู้ ได้แก่ โมหะ เพราะไม่ได้พิจารณาสภาพธรรม
ตามความเป็นจริง จึงไม่สามารถรู้ในเรื่องของกรรม ในเรื่องเหตุที่จะทำให้สภาพธรรม
เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น

สำหรับอุเบกขาอาศัยเรือน เรือนก็ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
ทุกคนเวลาที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาแล้วเฉย ๆ ไม่มีความรู้สึกยินดียินร้าย ก็อย่าเข้าใจ
ว่า ในขณะนั้นเป็นกุศล เพราะเป็นอุเบกขาอาศัยเรือน ในขณะนั้นไม่รู้ความจริงว่า
แท้ที่จริงแล้วขณะนั้นไม่ได้ชนะกิเลสอะไรเลย เพราะไม่ได้เป็นผู้ฟัง ไม่ได้เป็นผู้เข้าใจ
ไม่ได้เป็นผู้รู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริง ไม่เกิดปัญญา
เพราะฉะนั้น ขณะนั้นเป็นข้าศึกใกล้ของอุเบกขาพรหมวิหาร เพราะไม่ได้พิจารณา
ในคุณและโทษ หรือในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

นี่ก็เป็นเรื่องของพรหมวิหารในชีวิตประจำวัน

ถ. ธรรมดาพรหมวิหารต้องมีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์ แต่จะมั่นคงได้
ต้องเห็นให้ลึกซึ้งกว่านั้น เช่น เห็นถึงการเกิดดับ ซึ่งเป็นสภาพของความทุกข์จริง ๆ
จึงจะสามารถเป็นปัจจัยให้กับเมตตาซึ่งมีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์ได้อย่างมั่นคง ถูกไหม

สุ. ตามปกติของคนที่ไม่มีความรู้ถึงระดับนั้น เวลาที่เห็นสัตว์บุคคล
ทั้งหลาย ส่วนใหญ่จะมีความรัก หรือมีความชัง หรือมีความรังเกียจ หรือมีความ
ชื่นชม แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีความเป็นมิตร เพราะว่าเมตตาหมายถึงสภาพที่เป็นมิตร
จะไม่มี ความรังเกียจ ไม่มีช่องว่าง มีตนเสมอกับบุคคลนั้น ซึ่งในขณะนั้นเป็นปัญญา
ระดับที่เห็นประโยชน์ของการเกื้อกูลต่อสัตว์ ต่อบุคคลนั้น โดยที่ขณะนั้นไม่ได้พิจารณา
ว่า แท้ที่จริงแล้วทุกคนเกิดมามีแต่ความทุกข์ จะมีความสุขก็เพียงชั่วครั้งชั่วคราว
ที่สั้นมาก เพราะว่าความสุขนั้นก็ไม่ยั่งยืน เพราะฉะนั้น คนที่หลงทางหรือไม่รู้เลยว่า
เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรม เมื่อไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดง ก็จะอยู่ในโลกของสมมติบัญญัติ อยู่ในโลกของการติดข้องในความ

เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ไม่มีโอกาสที่จะรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เพราะไม่เคยแม้แต่จะได้ยินได้ฟังเรื่องของปรมัตถธรรม

กาลใดที่มีการสนทนาธรรมกันอย่างนี้ บรรดาผู้ที่สนทนาธรรมกันจะเกิดความรู้สึกสงสารบุคคลอื่นจริง ๆ ที่เกิดมาแล้วก็มองเห็นอยู่ทุกวัน แต่คนหนึ่งสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ ส่วนอีกคนหนึ่งไม่แม้แต่จะฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น ตลอดชีวิตซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่มีความสุขสมบูรณ์ในทางวัตถุ แต่ก็ต้องจากโลกนี้ไป และสังสารวัฏฏ์ที่ผ่านมายาวนานแสนโกฏิกัปก็หมดไปที่ละขณะ ๆ จนกว่าจะถึงอีกแสนโกฏิกัปด้วยความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

คนที่เข้าใจธรรมและมีศรัทธาที่จะอบรมเจริญปัญญา ในระหว่างที่สนทนาธรรมเรื่องของธรรม ก็อาจจะมีความรู้สึกกรุณาในบุคคลอื่น แต่ถ้าในโอกาสอื่น ทัว ๆ ไป เครื่องที่จะกันโทษ คือ ความผูกโกรธ หรือความพยาบาท หรือความไม่พอใจ ก็คือมีความเป็นมิตรกับบุคคลนั้น ในขณะที่ไม่คิดถึงเรื่องสภาพนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดดับ

ถ. การศึกษาเรื่องนามธรรมและรูปธรรมจนค่อย ๆ รู้ลักษณะ จะเป็นปัจจัยอย่างดีในการที่ชีวิตดำเนินไป แม้กระทั่งเมตตาก็จะมีกำลัง เนื่องจากไม่ยึดถือในสัตว์บุคคล ตัวตนว่ามีจริง เพียงแต่แน่นอน ซึ่งความใกล้เคียงกันระหว่างกุศลกับอกุศลขณะที่เจริญเมตตาใกล้เคียงกันมากในการที่จะเกิดความติดหรือพอใจ แทนที่จะเป็นมิตรจริง ๆ ก็เพราะคิดว่ามีสัตว์ มีบุคคล มีตัวตน ตามที่สะสมมา ถูกไหม

ส. ขณะนั้นต้องเป็นผู้ที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม จึงจะเข้าใจอย่างนี้แต่วันหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่จะเห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล หลังจากที่มีสิ่งที่ปรากฏทางตาก็นึกถึงเรื่องราวที่เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เป็นกุศล คือ มีความเป็นมิตรแทนอกุศล แล้วแต่ว่าจะ เป็นพรหมวิหารใดใน ๔ พรหมวิหาร ถ้าคนนั้นปกติแข็งแรงดี ก็ไม่ควรที่จะชิงชัง

โกรธเคือง หรืออาจจะมีความผูกพัน ซึ่งถ้าเข้าใจว่าขณะนั้นเป็นอกุศล และกุศลจริง ๆ คือ เมตตา ความเป็นเพื่อนที่จะเกื้อกูล ก็จะเปลี่ยนสภาพของอกุศลเป็นกุศลได้

ถ้าบุคคลนั้นอยู่ในฐานะที่กำลังเป็นทุกข์เดือดร้อน ก็มีความเห็นใจ มีความต้องการที่จะให้บุคคลนั้นพ้นจากความทุกข์ ขณะนั้นก็เป็นกรุณา

ถ. และรู้ยิ่งกว่านั้นอีก คือ รู้ว่าทุกขณะมีทุกข์ เนื่องจากสภาพของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังเป็นทุกข์อยู่

ส. แต่ไม่รู้ และคนนั้นเองก็ไม่ได้คิดถึงอย่างนั้นด้วยตลอดเวลา ถ้าขณะใดที่ไม่ได้สนทนาธรรม ขณะใดที่ไม่ได้พูดถึงเรื่องนามธรรมและรูปธรรม ขณะนั้นก็เป็นการนึกถึงสัตว์บุคคลหลังจากที่มีการเห็น เพราะฉะนั้น พรหมวิหารก็เป็นความสงบในชีวิตประจำวัน

มีบางท่านเห็นบุคคลบางคนทำสิ่งที่ไม่ดีต่อโลก ก็มีความเดือดร้อนใจว่า เมื่อให้บุคคลนั้นจะได้รับผลของกรรม เมื่อมีผู้ทักท้วงว่า เมตตาหรือเปล่าในขณะนั้น ท่านก็บอกว่า อยากเห็นผลของกรรม เพราะรู้ว่าเมื่อมีการกระทำแล้วต้องให้ผล เพราะฉะนั้น เมื่อให้จะให้เห็นผลของกรรม แต่ผู้ให้ควรจะพิจารณาจิตว่า ขณะใดที่คิดอย่างนั้นจิตเป็นอะไร เป็นเมตตาหรือเปล่า เป็นกรุณาหรือเปล่า เป็นมุทิตาหรือเปล่า เป็นอุเบกขาหรือเปล่า

ถ้าไม่พิจารณาและคิดว่า อยากเห็นผลของกรรมที่คนนั้นจะต้องได้รับ และเวลาที่คนนั้นได้รับผลของกรรม ทุกคนก็สงสัยว่า เท่าที่ฟังมา ไม่ว่าใครที่ได้รับความเดือดร้อน มีความเป็นอยู่ที่คับแค้น หรือมีความทุกข์ยากในชีวิต คนอื่นก็สงสัยทั้งนั้น แต่เวลาที่เขากำลังทำอกุศลกรรม ลืมคิดว่า ต้องเกิดความเห็นใจ และมีความเมตตาด้วย ถ้าไม่เป็นเพื่อนกับคนนั้น ใครจะเป็นเพื่อนกับเขา มีทางใดที่จะทำให้คนนั้นพ้นจากการกระทำหรือความคิดที่เป็นอกุศล

ถ้าเป็นเพื่อนจริง ๆ สำหรับคนนั้น ก็มีทางที่จะช่วยจากอกุศลให้เป็นกุศลได้ ซึ่งควรจะทำอย่างนี้ ไม่ใช่ปล่อยให้เมื่อไรจะเห็นผลของกรรม คือ คอยที่จะดูผลของกรรมและอ้างว่า เพราะรู้ว่ากรรมนั้นจะให้ผล แต่เมื่อกรรมนั้นให้ผลจริง ๆ คนนั้นก็

สงสาร แต่สงสารเข้าไป คือ ควรจะมีจิตเมตตาตั้งแต่ขณะที่บุคคลหนึ่งบุคคลใด ทำอกุศลกรรม

นี่เป็นเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลเลย มีสภาพธรรมที่เกิดขึ้นคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยกุศลจิต หรืออกุศลจิต เพราะฉะนั้น กุศลต้องเป็นกุศล และอกุศลต้องเป็นอกุศล ซึ่งผู้ที่ตรงต่อธรรมจะเป็นผู้ที่อบรมเจริญ ปัญญาและเจริญกุศลยิ่งขึ้นได้ เพราะรู้ทันอย่างรวดเร็วว่า ขณะนั้นไม่ใช่เมตตา ขณะนั้นเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ก็สามารถมีความเมตตาต่อบุคคลที่เป็นฝ่ายศัตรู ได้อย่างเร็ว

ท่านผู้ฟังเห็นด้วยไหม หรือมีใครที่จะคอยดูผลของอกุศลกรรมของใครอีก

สำหรับเมตตาก็ได้กล่าวถึงมากแล้ว ขอบรรยายไปถึงบารมีสุดท้าย ซึ่งเป็นสุดยอด ของบารมีทั้งหลาย คือ อุเบกขาบารมี ความเป็นผู้วางเฉย ไม่หวั่นไหวในสัตว์ ในสังขารทั้งหลาย และในโลกธรรมทั้งหลาย ทั้งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ซึ่งถ้าเป็นได้ สบายจริง ๆ สงบจริง ๆ ไม่หวั่นไหวเลย เนื่องจากปัจจุบันที่มีความทุกข์ ก็เพราะหวั่นไหว แต่ถ้ามีใจที่มั่นคงในเรื่องของกรรมจะเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวได้ และ สำหรับผู้ที่เจริญอุเบกขาบารมีนั้น ไม่สนใจในโทษผิดของผู้นั้น

อรรถกถาใช้คำว่า ในโทษผิดของผู้นั้น หมายความว่าผู้ที่เจริญอุเบกขาบารมี ไม่สนใจในโทษผิดของผู้นั้น เป็นผู้วางเฉย ไม่เดือดร้อน เพราะรู้ว่าทุกคนมีกรรม เป็นของของตน ซึ่งบางท่านอาจจะคิดสมน้ำหน้า แต่ผู้ที่มีอุเบกขาบารมีจะไม่เป็น อย่างนั้นเลย และสามารถเข้าใจรู้ในความเป็นปรมาัตถธรรม สภาพธรรมที่เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้

ขอกล่าวถึงอุเบกขาปรมาตถบารมีในพระชาติที่พระโพธิสัตว์ทรงเป็น โลมหังสบัณฑิต ซึ่งใน **อรรถกถา จริยาปิฎก อรรถกถา महाโลมहंसजिरियाที ๑๕** มีข้อความว่า

ได้ยินว่า ในครั้งนั้นพระมหาสัตว์บังเกิดในตระกูลมีโกะใหญ่ สำเร็จศิลปะ ทุกแขนงในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์

เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว แม้พวกญาติขอร้องให้ครอบครัวทรัพย์สมบัติเป็นผู้เกิดความสังเวชในภาวะทั้งปวงด้วยมนสิการถึงความเป็นของไม่เที่ยง ได้อุสภสัญญาในกาย ไม่ยึดถือกิเลสอันทำให้มีความกังวลในการครองเรือน ... ประสงค์ละกองโกศใหญ่ออกบวช จึงคิดต่อไปว่า หากเราบวชจักเป็นผู้ไม่ปรากฏด้วยการยกย่องทางคุณธรรม

นี่เป็นสิ่งที่น่าคิด

พระมหาสัตว์รังเกียจลามและสักการะ ไม่เข้าไปบวช ตรึกถึงตนว่า เราเพียงพอเพื่อไม่เป็นผู้ผิดปกติในลามและเสื่อมลามเป็นต้น

คือ ผู้ที่บวชเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องทางคุณธรรม แต่พระมหาสัตว์รังเกียจลามและสักการะที่จะเกิดจากการบวช เพราะฉะนั้น ท่านก็มีความคิดว่า แม้ไม่บวช ท่านก็สามารถมีความประพฤติที่ทำให้บุคคลอื่นยกย่องได้ โดยเป็นผู้ที่ไม่ผิดปกติในลามและเสื่อมลามเป็นต้น

นี่เป็นความคิดซึ่งเป็นความไม่หวั่นไหวจริง ๆ เพราะแต่ละท่านก็ยังเป็นผู้ที่ติดในลาม ในยศ ในสรรเสริญ ในสักการะ เพราะฉะนั้น สำหรับเพศที่ต่างกัน คือ บรรพชิตกับคฤหัสถ์ เพศบรรพชิตย่อมได้ลามสักการะมากกว่าผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ โดยคุณธรรมของการเป็นบรรพชิต แต่ผู้ที่รังเกียจลามสักการะ ไม่ต้องการติดในลามสักการะ ท่านก็มีความเห็นว่า ท่านสามารถดำรงชีวิตอยู่โดยเป็นผู้ที่ไม่ผิดปกติในลามสักการะในเพศคฤหัสถ์ได้

ข้อความต่อไปมีว่า

จึงคิดว่า เราบำเพ็ญปฏิบัติตามมีความอดทนคำเย้ยหยันของผู้อื่นเป็นต้น อย่างวิเศษ จักยังอุเบกขาบารมีให้ถึงที่สุดได้ จึงออกจากเรือนด้วยผ้าผืนที่นุ่งอยู่นั้นแหละ เป็นผู้ประพฤติขัดเขลาภิเลสอย่างยิ่ง หมดกำลังก็ทำเป็นมีกำลัง ไม่ไ่ก็ทำเป็นไ่ ถูกคนอื่นเยาะเย้ย เย้ยหยันด้วยรูปร่างอันไร้จิตใจ เทียวไปในหมู่บ้าน นิคม และราชธานีโดยอยู่เพียงคนเดียวเท่านั้น ในที่ใดได้รับการเย้ยหยันมาก

ก็อยู่ในที่นั้นนาน เมื่อผ้าที่นุ่งเก่า แม้วานั้นจะเก่าจนเป็นผ้าขี้ริ้วก็ไม่รับผ้าที่ใคร ๆ ให้
เที่ยวไปเพียงปกปิดอวัยวะอันยังหิริให้กำเริบเท่านั้น

นี่คืออุเบกขาปรมัตถบารมี ซึ่งทำได้ยาก เป็นผู้มีทรัพย์สมบัติมากแต่ก็
ไม่ติดในทรัพย์สมบัติ และต้องการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี อดทนต่อคำเย้ยหยันของ
คนอื่น โดยออกจากเรือนด้วยผ้าถุงผืนที่นุ่งอยู่ หมดกำลังก็ทำเป็นมีกำลัง คือ เป็นผู้ที่
ไม่ทอดถอย มีความอดทน ไม่โง่งก็ทำเป็นโง่ ไม่เดือดร้อน ใครจะว่าอะไรก็ไม่แปลก
มีความไม่หวั่นไหว

ถูกคนอื่นเยาะเย้ย เย้ยหยันด้วยรูปร่างอันไร้จิตใจ

ทุกคนเป็นผู้ที่มีความพอใจในรูปร่าง ในการแต่งกาย ในการได้รับคำนิยมหรือ
คำชมจากคนอื่น มีการแต่งตัวสวยงามดู แต่สำหรับพระโพธิสัตว์ในพระชาตินั้น ไม่ว่า
ใครจะเย้ยหยันด้วยการแต่งกายของท่าน ก็สามารถอดทนได้ ไม่หวั่นไหว

เมื่อกาลผ่านไปอย่างนี้ เขาได้ไปถึงบ้านและนิคมแห่งหนึ่ง

ณ ที่นั้น เด็กชาวบ้าน นิสัยเกเรชอบตีรันฟันแทง บางคนก็เป็นบุตรหลาน
และทาสเป็นต้นของพวกราชวัลลภ ... เป็นคนนิสัยร้ายกาจ ปากจัด พุดจาสามหา
เที่ยวเล่นตลอดเวลา ...

เด็กชาวบ้านเหล่านั้น เห็นชายและหญิงที่เป็นคนแก่เชื่องช้า ก็เอาฝุ่นละออง
โปรยไปบนหลัง และทำกิริยาอาการที่ไม่เหมาะสมน่าติเตียน หรือหัวเราะใส่คนที่
กำลังดู

๒๐๗๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๕

พระมหาบุรุษเห็นพวกเด็กเกเรเหล่านั้นเที่ยวไปในนิคมนั้น จึงคิดว่า บัดนี้ เราได้อุบายเครื่องบำเพ็ญอุเบกขาบารมีแล้ว จึงอยู่ ณ ที่นั้น พวกเด็กเกเรเห็น พระมหาบุรุษนั้น จึงเริ่มที่จะทำความไม่เหมาะสม

พระมหาสัตว์ลุกขึ้นเดินไปทำคล้ายกับทนไม่ได้ และทำคล้ายกลัวเด็กพวกนั้น พวกเด็กเหล่านั้นก็ตามพระโพธิสัตว์ไป พระโพธิสัตว์เมื่อถูกพวกเด็กตามไป จึงไปป่าช้าด้วยเห็นว่า ที่ในป่าช้านี้คงไม่มีใครขัดขวางการกระทำของพวกเด็ก ๆ เหล่านั้น ท่านเอาโครงกระดูกทำเป็นหมอนหนุนแล้วนอน พวกเด็กเหล่านั้นก็ทำความ ไม่เหมาะสมหลายอย่าง มีการถ่มน้ำลายเป็นต้น แล้วก็กลับไป ทำอย่างนี้ทุกวัน

พวกที่เป็นวิญญูชน (คือ คนที่มีปัญญา) เห็นเด็ก ๆ ทำอย่างนั้นก็ห้าม แล้วบอกว่า ท่านผู้นี้มีอำนาจมาก มีตบะเป็นมหาโยคี พวกที่มีปัญญาเหล่านั้น จึงพากันกระทำสักการะสมมานะอย่างมากมาย

ฝ่ายพระมหาสัตว์เป็นเช่นเดียวเสมอกัน คือ เป็นกลางในทุกอย่าง ดังที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

สุสาเน เสยฺยํ กปฺเปมิ ฯลฯ ทยา โกโป น วิชฺชติ

ซึ่งมีคำแปลว่า

เรานอนอยู่ในป่าช้า เอาซากศพอันมีแต่โครงกระดูกทำเป็นหมอนหนุน เรามี จิตเสมอกันในสิ่งที่สะอาดและไม่สะอาด เด็กชาวบ้านเหล่านั้นกระทำความ ไม่เหมาะสมความหยาบช้าหลายอย่าง ด้วยการถ่มน้ำลาย หัวเราะเยาะ และ ถ่ายปัสสาวะเป็นต้น และด้วยการแย่งเส้นหญ้าเป็นต้นเข้าไปในช่องหู เพราะเล่นได้ ตามความพอใจ

เด็กชาวบ้านพวกได้นำทุกขในร่างกายมาให้เรา มนุษย์ที่เป็นวิญญูชนพวกใดให้ความสุขแก่เรา นำความสุขมาให้เราด้วยเครื่องบำรุงความสุข มีดอกไม้ของหอมและอาหารเป็นต้น เราเป็นผู้มีจิตเสมอ คือ เป็นเช่นเดียวกันแก่ชนเหล่านั้น เพราะเรามีจิตเสมอโดยไม่เกิดความผิดปกติในที่ไหน ๆ เพราะความเอ็นดู กล่าวคือความมีจิตเมตตาในผู้ทำอุปัฏฐากไม่มีแก่เรา แม้ความโกรธ กล่าวคือความประทุษร้ายทางใจในผู้ไม่ทำอุปัฏฐากก็ไม่มี ฉะนั้น เราจึงเป็นผู้มีจิตเสมอแก่ชนทั้งปวง

คือ ไม่ว่าใครจะนำดอกไม้ของหอมหรืออาหารเครื่องบำรุงความสุขมาให้ หรือใครจะแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมไม่ควร จิตของพระโพธิสัตว์ก็ไม่หวั่นไหว คือ ไม่เอนเอียงไปในทางรักผู้ให้นำเครื่องบำรุงความสุขมาให้ และไม่มี ความชังในบุคคลที่นำความเดือดร้อนหรือความทุกข์มาให้

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าในกาลนั้น เพื่อทรงแสดงถึงความไม่ผิดปกติและความไม่ติดอยู่ในโลกธรรมทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงสะสมญาณสัมภารไว้ จึงมีพระทัยเสมอในสัตว์ทั้งหลายทั้งผู้มีอุปัฏฐากและไม่มีอุปัฏฐาก จึงตรัสคาถาสุดท้ายว่า

เราเป็นผู้วางเฉยในสุขและทุกข์ ในยศและความเสื่อมยศ เป็นผู้ที่มีใจเสมอในสิ่งทั้งปวง นี่เป็นอุเบกขาบารมีของเรา

อุเบกขาบารมี คือ

เป็นผู้วางตนเป็นกลาง เว้นการยินดียินร้าย คือ ไม่ยินดียินร้าย ดูจตาซึ่งที่จับไว้เสมอกัน

พระผู้มีพระภาค ครั้นแสดงธรรมที่พระองค์เป็นกลางในสรรพสัตว์และในโลกธรรมทั้งปวง ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น

ข้อความในอรรถกถาแสดงว่า

พระโพธิสัตว์ยอมได้บารมี ๑๐ ครบ โดยเฉพาะทานบารมีก่อน (คือ) การบริจาคสมบัติทั้งปวงและการบริจาคอวัยวะของตนโดยไม่คำนึงว่าใคร ๆ ถือเอา สรีระนี้ แล้วจึงทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนปรารถนา เป็นทานบารมี

การไม่ทำสิ่งไม่ควรทำทั้งปวง มีความเลวเป็นต้น เป็นศีลบารมี

การเพิ่มพูนอสุภสัญญาในกายของพระโพธิสัตว์ผู้หันหลังให้ความยินดีในกาม ออกจากเรือน เป็นเนกขัมมบารมี

ความเป็นผู้ฉลาดในการกำหนดธรรมเป็นอุปการะแก่สัมโพธิสมภาร และในการ ละธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่ออุปการะธรรมนั้น และการคิดถึงสภาวะธรรมจากธรรม อันไม่วิปริต เป็นปัญญาบารมี

การบรรเทาความวิตกเป็นต้น และการพยายามอดกลั้นความทุกข์ เป็น วิริยบารมี

ความอดทนด้วยความอดกลั้น เป็นขันติบารมี

จริงวาจา และจริงด้วยการเว้นโดยไม่ผิดสมათาน เป็นสัจจบารมี

การตั้งใจสมათานไม่หวั่นไหวในธรรมอันไม่มีโทษ เป็นอธิษฐานบารมี

ความเป็นผู้มีเมตตาและความเอ็นดูในสรรพสัตว์โดยไม่เจาะจง เป็น เมตตาบารมี

ส่วนอุเบกขาบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น พึงทราบตามที่กล่าวแล้วนั้นแล

อนึ่ง ในจริยานี้ ท่านทำอุเบกขาบารมีให้เป็นบารมียอดเยี่ยมอย่างยิ่ง จึงยกอุเบกขาบารมีนั้นขึ้นสู่เทศนา

อนึ่ง ในจริยานี้ พึงประกาศคุณานุภาพของพระโพธิสัตว์ มีอาทิอย่างนี้ คือ การละกองโรคสมบัติใหญ่และวงศ์ญาติใหญ่ แล้วออกจากเรือนเช่นกับการออกบวช

แสดงว่า แม้ไม่ต้องบวช ก็มีความเป็นอยู่อย่างผู้บวชได้

การไม่ถือเพศบรรพชิตของพระมหาสัตว์ผู้ออกไปอย่างนั้น แล้วรังเกียจลาภ และสักการะประสงค์จะรักษาความนับถือของผู้อื่น แล้วอธิษฐานคุณของบรรพชา ไม่ให้มีเหลือด้วยจิตเท่านั้น แล้วอยู่เป็นสุขอย่างยิ่ง

นี่คือการบวชใจ คือ แม้ไม่อุปสมบท เพราะรังเกียจลาภและสักการะ เห็นว่า
เพศบรรพชิตนั้นย่อมนำมาซึ่งลาภสักการะ เพราะฉะนั้น เมื่อไม่ประสงค์ลาภ
และสักการะจึงไม่บวช แต่บวชใจโดยทำความดีให้คนอื่นนับถือได้จริง ๆ แม้ไม่ใช่
เพศบรรพชิต

ความเป็นผู้มักน้อยอย่างยิ่ง ความยินดีในความสงัด การไม่คำนึงถึงกาย
และชีวิตของตนด้วยประสงค์จะวางเฉย การประพฤติดุชฎีเกลือกเลิกละถึงขั้นอุกฤษฏ์
อดกลั้นความน่าเกลียดที่ผู้อื่นทำแก่ตน การยังตนให้ตั้งมั่นด้วยความที่เกลียดอันเป็น
ปฏิภาณต่อโพธิสมภารมีน้อย ด้วยความเป็นกลางในที่ทั้งปวง อันเป็นเหตุแห่งความ
ไม่ผิดปกติในผู้มีอุปการะและไม่มีอุปการะของคนอื่น ดุจพระชินาสพพะนั้น
แล้วไม่ติดด้วยโลกธรรมทั้งหลาย การถึงยอดแห่งอุเบกขาบารมี อันเป็นพุทธบารมี
ของบารมีทั้งปวง

เป็นสิ่งที่ไม่ง่าย ซึ่งต้องเป็นอุเบกขาบารมี เพราะว่าสามารถมีความเป็นกลาง
ในสรรพสัตว์ทั้งปวงได้

และสำหรับปัญญาบารมี คือ ขณะที่พิจารณาธรรมอันเป็นอุปการะแก่การ
รู้แจ้งอริยสัจธรรม และคิดถึงสภาวะธรรมอันไม่วิปริตตามความเป็นจริง ซึ่งก็เป็น
ชีวิตประจำวันที่ทุกคนจะพิจารณาเห็นได้ว่า ขณะใดที่สามารถเข้าใจพิจารณาเห็นว่า
การประพฤติดุชฎีเกลือกเลิกละจะเป็นการอุปการะแก่การสะสมปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม
ขณะนั้นก็เป็นปัญญาบารมี ซึ่งข้อความใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย
จริยาปิฎก สโมธานกถา ข้อ ๓๖** ได้แสดงว่า พระชาติใดเป็นบารมี ๓๐ คือ
เป็นบารมี ๑๐ เป็นอุปบารมี ๑๐ และเป็นปรมัตถบารมี ๑๐

ยาก แต่ค่อย ๆ ทำได้ เพราะว่าคำพูดหรือการกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ ของคนอื่น
ซึ่งท่านมีความอดทน มีความไม่หวั่นไหว นั่นก็เป็นอุเบกขาบารมี

ถ. อนัตตาไม่น่าจะแปลว่า ไม่มีตัวตน น่าจะแปลว่า ไม่มีความเก็บกด
โดยสมมติขึ้นเป็นตัวตน ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร

ส. มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน รูปเป็นรูป จิตเป็นจิต เจตสิกเป็นเจตสิก
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. เมื่อเราเก็บกदनาน ๆ เราจะสมมติขึ้นเป็นตัวตนขึ้นมา

ส. เพียงสมมติเท่านั้นเอง แต่ตามความเป็นจริงแล้วเป็นสภาพธรรม
ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป

ในบารมีทั้ง ๑๐ ท่านผู้ฟังที่จะสะสมบารมีต่อไปอีก ซึ่งไม่ทราบว่าจะนานเท่าไร
แต่ในชาติที่สามารถสะสมได้ ก็ควรสะสมแต่ละบารมีไปตามกำลังความสามารถ

สำหรับบารมีทั้ง ๑๐ มีโทษเป็นปฏิปักษ์ เพราะฉะนั้น ต้องไม่ลืมว่า
การที่ท่านจะเจริญบารมีนั้น ไม่ใช่เพราะต้องการผลของกุศล แต่ต้องเป็นเพราะ
เห็นโทษของอกุศลแต่ละประเภท ไม่ใช่ที่ท่านต้องการเจริญบารมีเพื่อผลคือ
สังสารวัฏฏ์ แต่บำเพ็ญบารมีเพื่อขัดเกลากิเลสจนกว่าจะดับสังสารวัฏฏ์ได้
เพราะการดับสังสารวัฏฏ์หมายความว่าความถึงการดับกิเลสทั้งหมด เมื่อไม่มีกิเลส
สังสารวัฏฏ์จึงจบได้ แต่ทราบไต่ที่ยังมีกิเลสอยู่ ก็ไม่ใช่หนทางที่จะสิ้นสังสารวัฏฏ์
เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ทำกุศลเพื่อหวังกุศลในสังสารวัฏฏ์

ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่เห็นโทษของความตระหนี่ จึงให้ท่าน บำเพ็ญทานบารมี

ผู้ที่เห็นโทษในความเป็นผู้ทุศีล จึงรักษาศีล เห็นว่าการไม่สำรวมกายวาจา
คือ การที่กายวาจาประพฤตินทางทุจริตย่อมนำโทษมาให้ แม้เพียงคำพูดซึ่งถ้า
ไม่สำรวมก็อาจจะไม่รู้เลยว่านำโทษมาให้แล้วกับผู้พูดและกับบุคคลอื่นด้วย
เพราะฉะนั้น ในเรื่องของกายและวาจา ถ้าเป็นผู้ที่เห็นโทษของความเป็นผู้ทุศีล
จึงรักษาศีล หรือสำรวมกายและวาจาขึ้น

เพราะเห็นโทษในกามและในการครองเรือน จึงมีอัธยาศัยในเนกขัมมะ

เพราะเห็นโทษในความไม่รู้และความสงสัย จึงมีอัธยาศัยในการรู้ตามความ
เป็นจริง คือ อบรมเจริญปัญญา

เพราะเห็นโทษในความเกียจคร้าน จึงมีความเพียร

เพราะเห็นโทษในความไม่อดทน จึงมีความอดทน

เพราะเห็นโทษในการพุดผิด จึงมีอัธยาศัยในสัจจะ

เพราะเห็นโทษในความไม่ตั้งใจมั่น จึงมีอัธยาศัยในความตั้งใจมั่น

เพราะเห็นโทษในพยาบาท จึงมีอัธยาศัยในเมตตา

เพราะเห็นโทษในโลกธรรม จึงมีอัธยาศัยในการวางเฉย

นี่ก็เป็นบารมีทั้ง ๑๐ ซึ่งจะต้องค่อย ๆ สะสมอบรมไป

สำหรับท่านที่สนใจในเรื่องของบารมี จะศึกษาด้วยตนเองได้ใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก** ซึ่งมีเรื่องของบารมีมาก ทั้งบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก แสดงทั้งลักษณะ ทั้งกิจ ทั้งอาการปรากฏ และเหตุใกล้ให้เกิด ของบารมี ๑๐ ทุกบารมี ว่า

ทานบารมี

มีการบริจาคเป็นลักษณะ

มีการกำจัดโลภะในไทยธรรมเป็นรส

มีความสามารถ (คือ การสละได้) เป็นปัจจุปัฏฐาน หรือมีภวสมบัติและ
วิภวสมบัติเป็นปัจจุปัฏฐาน

มีวัตถุอันควรบริจาคเป็นปทัฏฐาน

ศีลบารมี

มีการละเว้นเป็นลักษณะ

มีการกำจัดความเป็นผู้ทุศีลเป็นรส หรือมีความไม่มีโทษเป็นรส

มีความสะอาดเป็นปัจจุปัฏฐาน

มีหิริโอตตปปะเป็นปทัฏฐาน

เนกขัมมบารมี

มีการออกจากกามและการออกจากภพเป็นลักษณะ

มีการประกาศโทษของกามนั้นเป็นรส

มีการหันหลังจากโทษนั้นเป็นปัจจุปัฏฐาน

มีความสังเวชเป็นปทัฏฐาน

ปัญญาบารมี

มีการรู้แจ้งแทงตลอดตามสภาวธรรมเป็นลักษณะ หรือการรู้แจ้งแทงตลอด
ไม่พลาดเป็นลักษณะ ดูการขัดขันธ์และยังด้วยลูกศรของคนฉลาด

มีแสงสว่างตามวิสัยเป็นรส ดูประทีป

มีความไม่หลงเป็นปัจจุภูฐาน ดูคนนำทางไปในป่า

มีสมาธิเป็นปทัฏฐาน หรือมีอริยสัจ ๔ เป็นปทัฏฐาน

วิริยะบารมี

มีอุตสาหะเป็นลักษณะ

มีการอุปถัมภ์เป็นรส

มีการไม่จมเป็นปัจจุภูฐาน

มีวิตุอุปารภความเพียรเป็นปทัฏฐาน หรือมีความสังเวชเป็นปทัฏฐาน

ขันติบารมี

มีความอดทนเป็นลักษณะ

มีความอดกลั้นสิ่งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาเป็นรส

มีความอดกลั้นเป็นปัจจุภูฐาน หรือมีความไม่โกรธเป็นปัจจุภูฐาน

มีเห็นตามความจริงเป็นปทัฏฐาน

สัจจบารมี

มีการไม่พูดผิดเป็นลักษณะ

มีการประกาศตามความเป็นจริงเป็นรส

มีความชื่นใจเป็นปัจจุภูฐาน

มีความสงบเสงี่ยมเป็นปทัฏฐาน

อธิษฐานบารมี

มีความตั้งใจในโพธิสมภารเป็นลักษณะ

มีการครอบงำสิ่งเป็นปฏิบัติของโพธิสมภารเหล่านั้นเป็นรส

มีความไม่หวั่นไหวในการครอบงำสิ่งเป็นปฏิภาณเป็นปัจจุภูฐาน

มีโพธิสมภารเป็นปทัฏฐาน

เมตตาบารมี

มีความเป็นไปแห่งอาการเป็นประโยชน์เป็นลักษณะ

มีการนำประโยชน์เข้าไปเป็นรส หรือมีอาการกำจัดความอาฆาตเป็นรส

มีความอ่อนโยนเป็นปัจจุภูฐาน

มีการเห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นที่น่าพอใจเป็นปทัฏฐาน

อุเบกขาบารมี

มีความเป็นไปโดยอาการที่เป็นกลางเป็นลักษณะ

มีเห็นความเสมอกันเป็นรส

มีการสงบความเคียดแค้นและความเสื่อมเป็นปัจจุภูฐาน

มีการพิจารณาความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตนเป็นปทัฏฐาน

นอกจากนั้นยังมีข้อความโดยละเอียดอีกหลายประการใน **ขุททกนิกาย จริยาปิฎก** ซึ่งเป็นเรื่องของบารมี และในแต่ละชาติเมื่อได้ทราบบารมี ๑๐ แล้ว ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล การเห็นประโยชน์ และการพิจารณา สภาพธรรมซึ่งไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เพราะว่าทุกคนก็อยากมีบารมีครบพร้อม ทั้ง ๑๐ อย่างมาก แต่กว่าจะถึงได้ ก็จะต้องค่อย ๆ สะสมอบรมไปที่ละเล็กทีละน้อย

มีท่านผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาธรรม ก่อนที่ท่านจะสิ้นชีวิต ท่านปรารภกับเพื่อนของท่านว่า ท่านอยากให้มานะของท่านลดลง อยากให้ความเจ้าอารมณ์ของท่านลดลงในชาตินี้ ซึ่งท่านก็รู้ว่าแสนยาก เพราะท่านเองท่านก็ไม่ทราบว่าท่านจะสิ้นชีวิตลงในวัยที่ไม่สมควร แต่แม้กระนั้นก็ยังดีที่ท่านยังเห็นโทษของตนเองที่สะสมในสิ่งที่ไม่อยากจะมีเลย เช่น ความมานะ หรือความเจ้าอารมณ์ต่าง ๆ แต่ก็เห็นได้ว่า ความคิดกับการทำ อย่างไหนยากกว่ากัน เพราะบางคนถ้าสะสมเพียงความคิดที่จะละอกุศล แต่ยังไม่ละ หรือยังไม่ทำ การละนั้นก็ยังต้องยากอยู่ แต่ถ้าสามารถกระทำได้ทันที และเห็นผลทันที ผู้นั้นจะมีกำลังใจขึ้นและรู้ว่าเป็นสิ่งที่

ทำได้โดยไม่ยาก โดยการที่เมื่อเห็นอกุศลใด ๆ ของตนเองที่คิดจะละ ก็ละในขณะนั้น เพราะถ้าไม่ละชาตินี้ จะคอยไปถึงชาติหน้า อกุศลนั้นก็เพิ่มขึ้น และจะติดตามไป ไม่ใช่แต่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว จะติดตามไปอีก อาจจะเป็นแสนโกฏิกัปก็ได้ เพราะคงไม่ลืมว่า อดีตแสนโกฏิกัปผ่านมาจนถึงเดี๋ยวนี้ได้ เพราะฉะนั้น เดี่ยวนี้ที่กำลังผ่านไปทีละขณะ ก็จะถึงแสนโกฏิกัปข้างหน้าได้ อีกไม่นาน ค่อย ๆ ไป ทีละขณะ

บางท่านก็กล่าวว่า ช่วยท่านหน่อย เพราะท่านเป็นคนที่เป็นคนขี้เกียจกับการที่ไม่ทำอะไรคนก็ชมว่าดี ว่าถูก ซึ่งทำให้ท่านรู้สึกตัวว่ามีมานะมากเหลือเกิน และไม่มีใครที่จะเอามานะของท่านออกไปหรือช่วยทำให้ท่านละลายมานะนี้ได้ ท่านก็ขอว่า อย่าทิ้งท่าน ให้ช่วยท่านละลายการที่มีคนชื่นชมในตัวท่านอย่างมาก ๆ ซึ่งดิฉันก็ได้เรียนให้ทราบว่า พระธรรมท่านนั้นที่เจาะลึก คนอื่นไม่สามารถทำอะไรได้เลย ต้องเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาแสดงโดยละเอียด ทุกประการเพื่อให้ผู้ฟังพิจารณา และสามารถคลายความยึดมั่นในตัวตนและในมานะลงได้

อีกท่านหนึ่ง ท่านไม่ชอบศึกษาพระอภิธรรม เพราะว่าตัวเลขมากเหลือเกิน และท่านก็เห็นว่าเพียงแต่รู้ตัวเลข ไม่เป็นการขัดเกลากิเลส ไม่ได้พิจารณาสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ท่านจึงมีความเห็นว่า เมื่อท่านยังไม่สามารถรู้ทั่วธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ท่านจะไปรู้เรื่องจำนวนของสภาพธรรมอื่น ๆ ทำไม เช่น เจตสิกต่าง ๆ หรือรูปอื่น ๆ ที่ไม่ปรากฏ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

แต่ไม่ควรประมาท ถ้าคิดอย่างนั้น ไม่มีทางที่จะพิจารณาให้เข้าถึงลักษณะที่เป็นอนัตตาของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้เห็นประโยชน์ของการรู้ความละเอียดของปรมัตถธรรม ซึ่งไม่ใช่เป็นผู้ที่มุ่งจำตัวเลขเท่านั้น แต่ต้องรู้ประโยชน์ว่า การศึกษาตัวเลขที่ละเอียด ก็เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่ปรากฏว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ คือ เพื่อเห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนสามารถประจักษ์แจ้งได้จริง ๆ ว่า เป็นเพียงสภาพนามธรรมหรือรูปธรรม เพราะถ้าไม่มีการฟัง ไม่มีการพิจารณาเรื่องของธรรมโดยละเอียดวันหนึ่ง ๆ ทุกคนก็คิดเรื่องอื่น มีเรื่องอื่นที่จะให้คิดมาก แต่ถ้ามีใจที่ผูกไว้กับความละเอียดของธรรมที่จะทำให้คิดถึงบ่อย ๆ และพิจารณาเนื่อง ๆ จะทำให้ปัญญาค่อย ๆ อบรมเจริญขึ้น เพราะรู้ว่าจิตคิดนึกไม่มีใครสามารถที่จะห้ามได้ และวันหนึ่ง ๆ คิดตามเรื่องอื่นก็มาก ทำไม่ไม่ให้ประโยชน์ คือ คิดตามเรื่องความละเอียดของสภาพธรรม เพื่อที่จะได้เข้าใจในความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม

ถ. คิดนึก มีคิดดี คิดไม่ดีก็ได้ เราสามารถจะเลือกคิดนึกได้ คิดนึกก็เป็นกรรมอย่างหนึ่งนี่

ส. ความคิดเป็นตัวตนหรือเปล่า

ถ. เป็นสมมติ

ส. ปรมัตถธรรมมีจริง ใช่ไหม เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป ฟังแล้วก็ต้องพิจารณาให้เข้าถึงว่า ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ก็คือจิต เจตสิก รูปเท่านั้นเอง แต่ถ้าไม่ได้ฟังธรรมบ่อย ๆ ก็จะไม่รู้ และจะไม่คิดเรื่องของสภาพธรรม

๒๐๘๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๕

ขอกล่าวทบทวนเรื่องเจตสิก ๕๒ ประเภท ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่งจิต และเกิดพร้อมจิตตลอดเวลา ไม่มีขณะใดที่ปราศจากเจตสิกเลย

เจตสิก ๕๒ ประเภท แบ่งเป็น

อัญญาสมานาเจตสิก ๑๓ ประเภท

อกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท

โสภณเจตสิก ๒๕ ประเภท

สำหรับอัญญาสมานาเจตสิก ๑๓ แบ่งเป็น

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวง เกิดกับจิตทุกประเภท

ปกิณณกเจตสิก ๖ ดวง เว้นไม่เกิดกับจิตบางประเภท

ที่กล่าวถึงสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาว่า ขณะนี้มีสภาพธรรม ท่านจะรู้หรือไม่รู้ เมื่อได้ฟัง พิจารณา และเข้าใจได้ว่า มีจริง ๆ แต่เมื่อยังไม่รู้ ก็ค่อย ๆ พิจารณาไป จนกว่าจะรู้ขึ้น

สำหรับสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวง ซึ่งเกิดกับจิตทุกประเภท ได้แก่

๑. ผัสสเจตสิก ๒. เวทนาเจตสิก ๓. สัญญาเจตสิก ๔. เจตนาเจตสิก ๕. เอกัคคตาเจตสิก ๖. ขีวิตินทริยเจตสิก ๗. มนสิการเจตสิก

มีสัตว์บุคคลตรงไหนบ้าง แม้แต่เจตนาเจตสิก ความตั้งใจ ความจงใจ ก็เป็นเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกับผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เอกัคคตาเจตสิก ขีวิตินทริยเจตสิก มนสิการเจตสิก ซึ่งในขณะนี้ไม่ปราศจากเจตสิกทั้ง ๗ สักขณะจิตเดียว

สำหรับปกิณณกเจตสิก ๖ ดวง ซึ่งเว้นไม่เกิดกับจิตบางประเภท ได้แก่

๑.วิตกเจตสิก ๒.วิจารณ์เจตสิก ๓.อธิโมกขเจตสิก ๔.วิริยเจตสิก
๕.ปิตีเจตสิก ๖.ฉันทเจตสิก

แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดจิตแต่ละขณะ ซึ่งถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงตรัสรู้ ไม่ทรงแสดง ก็ไม่มีผู้ใดสามารถเห็นความเป็นอนัตตาของจิตซึ่งเกิดดับว่าต้องอาศัยปัจจัย เป็นจิตแต่ละประเภทเพราะเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยมาน้อยแต่ละประเภทนั่นเอง

สำหรับอกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท หรือ ๑๔ ดวง คือ โมหเจตสิก ๑ อหิริกเจตสิก ๑ อโนตตปปเจตสิก ๑ อุทธัจจเจตสิก ๑ โลกเจตสิก ๑ ทิฏฐิเจตสิก ๑ มานเจตสิก ๑ โทสเจตสิก ๑ อัสสาเจตสิก ๑ มัจฉริยเจตสิก ๑ กุกกุจเจตสิก ๑ ถีนเจตสิก ๑ มิตถเจตสิก ๑ วิจิกิจฉาเจตสิก ๑

อกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท แบ่งเป็น ๕ จำพวก คือ

โมหตุกะ ๔ เกิดกับอกุศลจิตทุกดวง ได้แก่ โมหเจตสิก ๑ อหิริกเจตสิก ๑ อโนตตปปเจตสิก ๑ อุทธัจจเจตสิก ๑

โลติกะ ๓ เกิดร่วมกับโลภมูลจิต ได้แก่ โลกเจตสิก ๑ ทิฏฐิเจตสิก ๑ มานเจตสิก ๑

โทสตุกะ ๔ เกิดร่วมกับโทสมูลจิต ได้แก่ โทสเจตสิก ๑ อัสสาเจตสิก ๑ มัจฉริยเจตสิก ๑ กุกกุจเจตสิก ๑

ถีนุกะ ๒ ได้แก่ ถีนเจตสิก ๑ มิตถเจตสิก ๑

และเอกวิจิกิจฉา ๑ คือ วิจิกิจฉาเจตสิก ๑

รวมเป็นอกุศลเจตสิก ๑๔ ทุกคนมี ให้ทราบว่า มาน้อยประการใด ถ้าเป็นพวกของโลภะก็มีทิฏฐิเกิดร่วมด้วยบ้าง มานะเกิดร่วมด้วยบ้าง ถ้าเป็นพวกของโทสะก็มีอัสสาคือริษยาเกิดร่วมด้วยบ้าง มัจฉริยะคือความตระหนี่เกิดร่วมด้วยบ้าง กุกกุจจะคือความเดือดร้อนรำคาญใจเกิดร่วมด้วยบ้าง นอกจากนั้นก็มีถีนมิตถเจตสิกเกิดร่วมกับจิตที่มีกำลังอ่อน และวิจิกิจฉาเจตสิกคือความสงสัย

ในสภาพธรรมเกิดกับโมหมูลจิต ซึ่งนี่คือชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้ทบทวนว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย

สำหรับเจตสิกฝ่ายดีนาน ๆ จะเกิด ไม่ได้เกิดบ่อยเหมือนอย่างอกุศลเจตสิก ๑๔ ซึ่งอกุศลเจตสิกทั้ง ๑๔ ดวง ผู้ที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ยังมีอยู่ครบ และในบางกาล บางเวลา ก็จะเป็นขณะที่โสภณเจตสิกทั้งหลายที่สะสมมามีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น

สำหรับโสภณเจตสิกมี ๒๕ ดวง ได้แก่

๑. สัทธาเจตสิก ๒. สติเจตสิก ๓. หิริเจตสิก ๔. โอตตัปปเจตสิก ๕. อโลภเจตสิก ๖. อโทสเจตสิก ๗. ตัตตรัมขณัตตตาเจตสิก

นี่เป็นเรื่องทบทวน ท่านผู้ฟังก็ควรจะคั่นหู และทราบลักษณะของโสภณเจตสิก ว่า ชื่อต่าง ๆ เป็นสภาพธรรมที่เป็นโสภณอย่างไร

๘. กายปัสสัทธิเจตสิก	๙. จิตตปัสสัทธิเจตสิก
๑๐. กายลหุตาเจตสิก	๑๑. จิตตลหุตาเจตสิก
๑๒. กายมธุตาเจตสิก	๑๓. จิตตมธุตาเจตสิก
๑๔. กายกัมมัณฺญตาเจตสิก	๑๕. จิตตกัมมัณฺญตาเจตสิก
๑๖. กายปาคุณฺญตาเจตสิก	๑๗. จิตตปาคุณฺญตาเจตสิก
๑๘. กายชุกตาเจตสิก	๑๙. จิตตชุกตาเจตสิก

ขณะนี้ไม่ทราบ ใช่ไหม โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง กำลังเกิด ขณะที่มีศรัทธา มีการฟังพระธรรม ขณะนั้นมีสติ มีหิริ มีโอตตัปปะ มีอโลภะ มีอโทสะ มีตัตตรัมขณัตตตา และมีโสภณธรรม ๖ คู่ คือ

กายปัสสัทธิเจตสิก จิตตปัสสัทธิเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ระงับความกระวนกระวายของจิต

กายลหุตาเจตสิก จิตตลหุตาเจตสิก เป็นภาวะที่เบา เป็นไปเร็ว ระงับความหนักของกายและจิต ขณะนี้เอง

กายมุตตาเจตสิก จิตตมุตตาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่อ่อนโยน ไม่กระด้างของกายและจิต

กายกัมมัฏญตาเจตสิก จิตตกัมมัฏญตาเจตสิก เป็นสภาพของกายและจิตที่ควรแก่การงานที่เป็นกุศล

กายปาคุญญตาเจตสิก จิตตปาคุญญตาเจตสิก เป็นสภาพความคล่องแคล่วของกายและจิต ไม่อืดอาด ไม่ป่วยไข้

กายชุกตาเจตสิก จิตตชุกตาเจตสิก เป็นความตรงของกายและจิต ซึ่งอย่ามีความคดแห่งกายและจิต

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวงนี้ เป็นสภาพธรรมที่ขาดไม่ได้เลยทุกขณะที่กุศลจิตเกิด

กำลังมีเจตสิกเหล่านี้ แต่ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงโดยละเอียด จะไม่รู้ในสภาพธรรมเหล่านี้เลย

ขณะนี้สงบไหม ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่สามารถบอกได้เลย เพราะว่ากุศลกับอกุศลเกิดสลับเร็ว ถ้ามีความสงบมาก นาน จนปรากฏ เมื่อนั้นก็รู้ว่าเป็นความสงบ เวลาที่ฟังและเกิดปิติ เกิดโสมนัส ขณะนั้นจะปรากฏลักษณะสภาพของกุศลจิตได้ แต่ถ้าฟังไปและมีอกุศลจิตเกิดแทรกสลับ ลักษณะของโสภณสาธารณเจตสิกเหล่านี้ก็ไม่ปรากฏ เพราะว่าตามความเป็นจริงแล้ว อกุศลมากและมีกำลัง เพราะฉะนั้น สำหรับธรรมที่เป็นกุศลที่จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยโสภณสาธารณเจตสิกถึง ๑๙ ประเภท เช่น กายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิเกิดขณะใด ขณะนั้นกายปัสสัทธิจะรับความกระวนกระวายของเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย และจิตตปัสสัทธิจะรับความกระวนกระวายของจิต เพราะว่าขณะที่จิต ๑ ขณะเกิดขึ้น ต้องประกอบด้วยเจตสิกมากกว่า ๑ ประเภท

เพราะฉะนั้น จากอกุศลเจตสิก คือ โมหะ อหิริกะ อนินตตัปปะ อุทธัจจะ ซึ่งต้องเกิดกับอกุศลจิตทุกดวง ทางฝ่ายกุศลก็ต้องมีโสภณเจตสิกถึง ๑๙ ประเภท รวมทั้งกายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิ ซึ่งเป็นธรรมที่ตรงกันข้ามกับทางฝ่ายอกุศล คือ

อุทฺธัจจะ เป็นสภาพที่ไม่สงบ แต่กายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิเกิดกับกุศลจิตขณะใด ขณะนั้นสงบจากอกุศล แม้เพียงชั่วขณะสั้น ๆ ก็ให้เห็นความต่างกันได้ได้ทรงแสดงไว้ว่า สำหรับอุทฺธัจจะซึ่งเป็นสภาพที่ไม่สงบเปรียบเหมือนน้ำกระเพื่อมเมื่อลมพัด หรือเหมือนธงชายหรือธงแผ่นผ้าที่โบกพลิ้วเพราะลมพัด ซึ่งมีอาการพลุกพล่าน เป็นอาการปรากฏ หรือเหมือนเงาที่พุ่งเพราะหินทุ่มลง นั่นเป็นลักษณะของอุทฺธัจจะ มีอโยนิโสมนสิการเป็นเหตุใกล้ เพราะเมื่อพิจารณาโดยไม่แยกคายขณะใด ขณะนั้น จิตย่อมไม่สงบ แต่ก็ไม่รู้เลย ไซ้ไหม เวลาที่โลภะเกิด โทสะเกิด ถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ จะไม่เห็นสภาพความไม่สงบ แต่ถ้าสติปัฏฐานเกิดจะสามารถเห็นลักษณะที่ต่างกันว่า เวลาที่เป็นกุศล สงบจากความฟุ้งซ่าน สงบจากความที่เหมือนน้ำที่กระเพื่อม เพราะอกุศลต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ขณะใดที่กุศลจิตเกิด จะขาดกายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิไม่ได้ เช่นเดียวกับโสมณเจตสิกที่เป็นคู่ ๆ เช่น กายลหุตาเจตสิกและจิตตลหุตาเจตสิก

กายลหุตาเป็นภาวะที่บรรเทาความหนักของกายคือเจตสิก และจิตตลหุตา ก็เป็นเจตสิกที่บรรเทาความหนักของจิต ซึ่งทำให้จิตมีสภาพไม่เฉื่อยชา เป็นข้าศึกต่อ ถีนะมิทระซึ่งทำให้กายและจิตหนักเป็นอกุศล

เวลาที่อกุศลจิตเกิดขึ้น อกุศลนั้นหนักจริง ๆ เดือดร้อนมากจริง ๆ ขวนขวาย ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความพอใจ ด้วยความเพลิดเพลินก็จริง แต่แฝงไว้ด้วยทุกข์ มีใครบ้างที่ต้องการความสนุก และไม่เป็นทุกข์ในการจัดหาความสนุกนั้น ๆ แม้แต่ การปรุงอาหารให้อร่อย ก็ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อนในการทำอาหารนั้นให้มีรสชาติอย่างที่ต้องการ

แสดงให้เห็นถึงภาวะที่หนักของความต้องการสิ่งที่จะทำให้เพลิดเพลิน ไม่ว่าจะเป็นในศิลปะหรือในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้นที่กำลังขวนขวาย ในขณะนั้นต้องเป็นสภาพธรรม ที่หนัก แต่กายลหุตาและจิตตลหุตา เวลาที่กุศลจิตเกิดขึ้น ขณะนั้นจิตมีสภาพที่เบา และระงับความหนักของอกุศล ทำให้จิตไม่เฉื่อยชาเป็นกุศลในขณะนั้น

ขณะนี้ถ้าเป็นกุศล ก็ต้องมีกายลหุตาเจตสิก และจิตตลหุตาเจตสิกด้วย

สำหรับกายมุกตาเจตสิกและจิตตมุกตาเจตสิก กายมุกตาเจตสิกเป็นเจตสิกที่ทำให้เจตสิกอื่นที่เกิดกับจิตอ่อนโยน และจิตตมุกตาเจตสิกก็ทำให้จิตอ่อนโยน ซึ่งจะต้องคู่กันเสมอ ทั้งเจตสิกที่ทำให้เจตสิกอื่นที่เกิดร่วมกับจิตเป็นกุศล และเจตสิกที่เป็นจิตตมุกตาเจตสิกก็จะทำให้จิตนั้นเป็นสภาพที่อ่อนโยน ไม่กระด้าง

สังเกตได้ไหม กุศลจิตกับอกุศลจิต ถ้าเป็นกุศลจิตจะเป็นสภาพจิตที่อ่อนโยนเป็นกุศล แต่ถ้าเป็นอกุศลจะเป็นสภาพที่กระด้าง ด้วยเหตุนี้กายมุกตาและจิตตมุกตาเป็นสภาพที่ไม่กักขฬะ เป็นความสนิทเกลี้ยงเงลาไม่ขรุขระของกายและจิต คือของจิตและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกันในขณะที่เป็นกุศล

กายกัมมัฏญตาและจิตตกัมมัฏญตา เป็นเจตสิกที่ทำให้กายและจิตควรแก่การงานที่เป็นกุศล

ถ. เจตสิก ๖ คู่ มีคำว่า กาย มีคำว่า จิต เช่น กายลหุตา หมายถึงเป็นเจตสิกที่ทำให้เจตสิกอื่น ๆ เบา หรือทำให้กายเบา

ส. ไม่ใช่รูป ต้องหมายความว่าถึงเจตสิก เพราะเวลาที่อกุศลจิตเกิดประกอบด้วยเจตสิกหลายประเภทที่เป็นอกุศลที่ช่วยกันทำกิจการงานชนิด ...

ถ. กายลหุตาเป็นเจตสิกที่ทำให้เจตสิกอื่นที่เกิดร่วมด้วยเบา

ส. ถูกต้อง

ถ. และจิตตลหุตาเป็นเจตสิกที่ทำให้จิตอื่นที่เกิดร่วมด้วยเบา

ส. ไม่ใช่จิตอื่น ที่เจตสิกนั้นเกิดร่วมด้วยเบา

ถ. จิตตลหุตา

ส. จิตตลหุตาเจตสิก ทำให้จิตที่เกิดร่วมด้วยกับเจตสิกนั้นเป็นภาวะที่เบา

ถ. อันหนึ่งทำให้เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยเบา อีกอันหนึ่งทำให้จิตที่เกิดร่วมด้วยเบา

ส. ถูกต้อง คำว่า กาย ในที่นี้หมายความว่าถึงนามกาย คือ เจตสิก

สำหรับกายปาคุญญตาเจตสิกและจิตตปาคุญญตาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ทำให้กายและจิตคล่องแคล่วไม่อึดอาด เหมือนคนที่ไม่ป่วยไข้ เพราะคนที่ป่วยไข้

ทำอะไรก็ไม่คล่องแคล่ว ซึ่งเหมือนกับอกุศลจิต ยากที่จะปรับหรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นกุศลได้ จึงต้องอาศัยกายปาคูณญตาเจตสิก และจิตตปาคูณญตาเจตสิกด้วย

สำหรับคู่ที่ ๖ คือ กายชุกตาเจตสิกและจิตตชุกตาเจตสิก กายชุกตาเจตสิกเป็นเจตสิกที่ทำให้เจตสิกที่เกิดร่วมกันตรง ไม่คด และสำหรับจิตตชุกตาเจตสิกก็เป็นเจตสิกที่ทำให้จิตที่เกิดร่วมด้วยนั้นตรงต่อกุศล ย่ำยีความคดแห่งกายและจิต เพราะขณะใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นคด ไม่ตรง เป็นข้าศึกต่อกิเลสที่เป็นมายาและสาถะยะเป็นต้น เพราะว่ามายาและสาถะยะทำให้กายและจิตคดโกง

ข้อความใน **อภิสสาสนี จิตตูปปาตกัณท์** อธิบาย ชุกตา แสดงความที่สภาพธรรมเป็นอกุศล ไม่ตรง ตามลำดับขั้น คือ ถ้าไม่ตรงบ้างก็มีลักษณะเหมือนงอนไถ ถ้าไม่ตรงยิ่งกว่านั้นก็มีลักษณะโค้งเหมือนเสี้ยวพระจันทร์ ถ้าไม่ตรงมากกว่านั้นอีกก็มีลักษณะที่คดงอ เป็นภาวะที่คด ซึ่งข้อความมีว่า

ผู้ใดขณะที่ทำบาป แต่พูดว่า ใครจะไม่กลัวบาป ผู้นั้นชื่อว่างอนเหมือนงอนไถ เพราะไม่คดโกงเกินไป

ผู้ใดกำลังทำบาป พูดว่า กลัวบาป ผู้นั้นชื่อว่าโค้งเหมือนเสี้ยวดวงจันทร์ เพราะโดยมากเป็นคนโกง

ผู้ใดทำบาป แต่กลับพูดว่า ไม่ทำ ผู้นั้นชื่อว่าคด เพราะวอกวน ไม่ตรง

แสดงให้เห็นถึงกำลังของอกุศล ซึ่งทุกท่านจะสังเกตตนเองได้ว่า トラบใดที่ยังไม่หมดกิเลส จะมีบางกาลซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่คดบ้าง โกงบ้าง คดงอบ้าง เล็ก ๆ น้อย ๆ หรือโค้ง

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง ผู้ใดมีกรรมและทวารอย่างใดอย่างหนึ่งไม่บริสุทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่างอนเหมือนปลายงอนไถ

ผู้ใดมีกรรมและทวารสองไม่บริสุทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่าโค้งเหมือนเสี้ยววงจันทร์

ผู้ใดมีกรรมและทวารทั้ง ๓ ไม่บริสุทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่าคด

ซึ่งข้อความในอรรถกถาแสดงย่ำว่า

ความคดหรือความไม่คดนั้นเป็นสภาพของขันธ คือ นามธรรม

ถ้าเป็นความคดก็เป็นนามธรรมที่เป็นอกุศล ถ้าเป็นความไม่คดก็เป็นนามธรรมที่ไม่มียกเลศในขณะนั้น แสดงว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งปัญญาจะต้องอบรมจนกระทั่งสามารถเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

นี่ก็เป็นโสภณสาธาณเจตสิก ๑๙ ดวง

โสภณเจตสิกทั้งหมดมี ๒๕ ดวง เพราะฉะนั้น ยังเหลืออีก ๖ ดวง ที่เป็นโสภณเจตสิก ซึ่งไม่ได้เกิดทั่วไปเหมือนอย่างโสภณสาธาณเจตสิก ได้แก่ วิรติเจตสิก ๓ อปัมัญญาเจตสิก ๒ และปัญญินทรีย์ คือ ปัญญาเจตสิก ๑

วิรติเจตสิก ๓ ได้แก่ เจตสิกซึ่งทำกิจวิรติทุจริต มี ๓ ดวง หรือ ๓ ประเภท คือ สัมมาวาจาเจตสิก ๑ สัมมากัมมันตเจตสิก ๑ สัมมาอาชีวะเจตสิก ๑

สัมมาวาจาเป็นเจตสิกที่วิรติวจีทุจริต สัมมากัมมันตเจตสิกเป็นเจตสิกที่วิรติกายทุจริต และสัมมาอาชีวะเป็นเจตสิกที่วิรติทั้งกายทุจริตและวจีทุจริตในเรื่องของการอาชีพ ซึ่งต่างกับสัมมากัมมันตและสัมมาวาจา เพราะว่าเสพเป็นประจำ เป็นความเป็นอยู่ของการเลี้ยงชีพของชีวิต ขณะที่เว้นอาชีพที่ทุจริต ขณะนั้นเป็นสัมมาอาชีวะ

ลักษณะของวิรติเจตสิกทั้ง ๓ คือ

มีการไม่ล่วงละเมิดวัตถุแห่งกายทุจริตเป็นต้น เป็นลักษณะ

มีการเบือนหน้าจากวัตถุแห่งกายทุจริตเป็นต้น เป็นรส

มีการไม่กระทำวัตถุแห่งกายทุจริตเป็นต้น เป็นปัจจุภูฐาน

มีคุณธรรม คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ และอัปปิณฑตา คือความเป็นผู้มีปรารถนาน้อย เป็นต้น เป็นปทัฏฐาน

วิรติเจตสิกนั้นพึงเห็นว่า มีภาวะที่ทำให้จิตให้เบือนหน้าแม้จากการทำบาป

๒๐๘๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๕

สำหรับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ ดวง ได้แก่ กรุณาเจตสิก และมูทิตาเจตสิก
ซึ่งไม่ได้เกิดทุกครั้งที่เป็นกุศลจิตหรือโสภณจิต

โสภณเจตสิกดวงสุดท้าย คือ ปัญญาเจตสิก หรือปัญญินทรีย์

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ดวงแรก คือ ผัสสเจตสิก ที่เป็นอัญญาสมานาเจตสิก
เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก เกิดกับจิตทุกดวง และทางฝ่ายอกุศลดวงแรก คือ
โมหเจตสิก แต่ดวงสุดท้ายของโสภณเจตสิก คือ ปัญญา หรือปัญญินทรีย์
เป็นเจตสิกที่ยากที่จะเกิด ซึ่งควรจะอบรมให้มี เพราะว่าเป็นธรรมที่สามารถรู้แจ้ง
ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และไม่ใช่วรรณที่เกิดง่ายเหมือนอย่าง
ผัสสเจตสิก หรือธรรมฝ่ายอกุศลซึ่งได้แก่ โมหเจตสิก อหิริกเจตสิก อนัตตปปเจตสิก
อุทธัจจเจตสิก โลกเจตสิก โทสเจตสิกเหล่านั้น แต่ปัญญาเป็นสิ่งที่จะต้องอบรม
และปัญญามีระดับขั้นต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ขั้นเล็ก ๆ น้อย ๆ จนถึงขั้นที่สามารถดับกิเลส
เป็นสมุจเฉท

อภฺรฺสุสาลินี จิตตูปปาทกัณฑ์ มีข้อความว่า

ที่ชื่อว่าปัญญา เพราะรู้ทั่ว

ถามว่า รู้ทั่วซึ่งอะไร

ตอบว่า รู้ทั่วซึ่งอริยสัจจ์ ๔ โดยนัยว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ
นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา รู้ทั่วสภาพธรรมซึ่งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ
สภาพของพระนิพพานซึ่งเป็นธรรมที่ดับทุกข์

กับปัญญานั้น ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ เพราะอรรถว่าเป็นใหญ่ในการครอบงำอวิชชา
เสียได้

คิดดู อยู่ในสังสารวัฏมานานถึงแสนโกฏิกัป แต่สามารถจะออกจากสังสารวัฏได้ด้วยโสภณเจตสิกดวงสุดท้าย คือ ปัญฺณินทรียฺ หรือปัญญาเจตสิก

หรือชื่อว่าอินทรียฺ เพราะครอบคลุมความเป็นใหญ่ในการเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ปัญฺณานั้นแหละเป็นอินทรียฺ จึงชื่อว่าปัญฺณินทรียฺ

ก็ปัญฺณานั้น มีความส่องสว่างเป็นลักษณะ และมีการรู้ทั่วเป็นลักษณะ

แสดงให้เห็นว่า ก่อนนี้ไม่ได้มีปัญฺญาคือความสว่างเลย ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมและไม่ได้อบรมจนกระทั่งรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ลักษณะของปัญฺณานั้น มีความส่องสว่างเป็นลักษณะ และมีการรู้ทั่วเป็นลักษณะ

ที่ว่าปัญฺญามีความส่องสว่างเป็นลักษณะ ข้อความในอรรถกถามีว่า

เหมือนอย่างว่า เมื่อเขาตามประทีปไว้ในตอนกลางคืนในบ้านที่มีฝา ๔ ด้านความมืดย่อมหมดไป แสงสว่างย่อมปรากฏขึ้นได้ ปัญฺญามีการส่องสว่างดังนี้เหมือนกัน ธรรมดาแสงสว่างที่เสมอด้วยแสงสว่างคือปัญฺณานั้นไม่มี เมื่อปัญฺญาเกิดขึ้นย่อมขจัดความมืดคืออวิชชาเสียได้ ย่อมยังแสงสว่างคือวิขาให้เกิดขึ้น ย่อมยังแสงสว่างคือญาณให้สว่างแจ้ง และย่อมกระทำอริยสัจจะทั้งหลายให้ปรากฏ ปัญฺญามีความส่องสว่างเป็นลักษณะอย่างนี้แล

ห้องนี้สว่าง แต่ถ้าปัญฺญาไม่เกิดก็อยู่ในความมืด เพราะว่าไม่เห็นนามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดดับตามปกติ ตามความเป็นจริง จนกว่าเมื่อใดปัญฺญาเกิดเมื่อนั้นจะเป็นความสว่างที่สามารถรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ที่ว่าปัญฺญามีการรู้ทั่วเป็นลักษณะ ข้อความในอรรถกถามีว่า

ปัญฺญาเมื่อเกิดขึ้นย่อมรู้ทั่วซึ่งธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ทั้งที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ทั้งเลวและประณีต ทั้งดำและขาว ทั้งที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้ เช่นเดียวกับหมอผู้ฉลาดย่อมรู้จักเภสัชเป็นต้น ฉะนั้น เพราะรู้ทั่วถึง จึงเรียกว่า ปัญฺญา

ถามว่า รู้ทั่วถึงซึ่งอะไร

ตอบว่า รู้ทั่วว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

ถ้ายังไม่รู้อย่างนี้ ชื่อว่าไม่รู้ทั่วไม่ได้ เพราะว่าปัญญายังไม่สมบูรณ์ แต่ปัญญาที่ค่อย ๆ สะสมไปที่ละเล็กทีละน้อย จะถึงความสมบูรณ์อย่างพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่านถึงความสมบูรณ์แล้ว

ชื่อต่าง ๆ ของปัญญา ตามภาวะต่าง ๆ ของปัญญา ข้อความใน **อัญญสาลินี จิตตูปปาทกถัมม** มีว่า

ที่ชื่อว่าปัญญา เพราะความหมายว่าทำให้ปรากฏ คือ ทำอรรถลักษณะนั้น ๆ ให้กระจ่างแจ้ง

สภาพธรรมในขณะนี้เป็นอย่างใด ปัญญาเท่านั้นที่สามารถรู้ความเป็นจริงของสภาวะที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้

อีกอย่างหนึ่งที่ชื่อว่าปัญญา เพราะรู้ธรรมทั้งหลายโดยประการนั้น ๆ มีสภาวะที่ไม่เที่ยงเป็นต้น อาการที่รู้ทั้งชื่อว่าปชานนา สภาวะที่ค้นคว้าอนิจจลักษณะเป็นต้นชื่อว่าวิจยะ

บางแห่งจะใช้คำว่า ปวิจยะ

สภาวะที่ค้นคว้าจตุสัจจธรรมชื่อว่าธัมมวิจยะ สภาวะที่พิจารณารู้อนิจจลักษณะได้ชื่อว่าสลลक्षणนา

บางแห่งจะเติมคำเป็นอุปลักขณบบ้าง ปัจจุปลักขณบบ้าง

ความเป็นบัณฑิตชื่อว่าบัณฑิตจจะ ความเป็นผู้ฉลาดชื่อว่าโกศลละ ความเป็นผู้ละเอียดลออชื่อว่าเนปญญะ ภาวะที่ประกาศคือรู้แจ้งอนิจจลักษณะเป็นต้นชื่อว่าเวกัพพะยา ภาวะที่คิดอนิจจลักษณะเป็นต้นชื่อว่าจินตา อีกอย่างหนึ่งที่ชื่อว่าจินตา เพราะเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ทำให้ผู้นั้นคิดอนิจจลักษณะเป็นต้น ภาวะที่ใคร่ครวญอนิจจลักษณะเป็นต้นชื่อว่าอุปปริกขา

ปัญญาชื่อว่าภูริ เพราะเป็นดุจแผ่นดิน แผ่นดินเรียกว่า ภูริ บุคคลชื่อว่า มีปัญญาดุจแผ่นดิน เพราะปัญญานั้นกว้างและไพศาลเสมอด้วยแผ่นดิน

อนึ่ง ปัญญาชื่อว่าภูริ เพราะยินดีอรรถที่เป็นจริง

ท่านทั้งหลายที่ประสงค์จะรู้แจ้งความจริง เป็นผู้ที่จะสมปัญญา เพราะว่า เป็นผู้ที่ยินดีในสภาพธรรมที่เป็นจริง

ปัญญา ชื่อว่าเมธา เพราะทำลาย คือ หำหั้นกิเลสเหมือนสายฟ้าผ่าภูเขาหิน อีกอย่างหนึ่งที่ชื่อว่าเมธา เพราะเรียนและจำไว้ได้ฉับพลัน

ปัญญา ชื่อว่าปริณายิกา เพราะเกิดแก่ผู้ใด นำผู้นั้นไปในการปฏิบัติที่ถูกต้อง และนำสัมปยุตตรวมไปในการแทงตลอดลักษณะตามเป็นจริง

ปัญญา ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะเห็นแจ้งธรรมทั้งหลายโดยไม่เพียงเป็นต้น

ปัญญา ชื่อว่าสัมปชัญญะ เพราะรู้แจ้งลักษณะเป็นต้นโดยชอบ โดยทั่วถึง

ปัญญา ชื่อว่าปโตทะ เพราะแทงจิตที่คดโกงซึ่งวิ่งไปนอกทางให้วิ่งไปตรงทาง

ปัญญา ชื่อว่าอินทริย์ เพราะครองความเป็นใหญ่ในลักษณะที่เห็น อินทริย์ คือ ปัญญา ชื่อว่าปัญญินทริย์

ปัญญา ที่ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอวิชชา

ศาสตรา คือ ปัญญา ชื่อว่าปัญญาสตัดะ โดยความหมายว่า ตัดกิเลส

ปราสาท คือ ปัญญา ชื่อว่าปัญญาปาสาทะ โดยความหมายว่า ตั้งสูงขึ้นไป

แสงสว่าง คือ ปัญญา ชื่อว่าปัญญาอาโลกะ โดยความหมายว่า สว่าง

โอกาส คือ ปัญญา ชื่อว่าปัญญาโอกาสะ โดยอรรถว่า ส่อง

ปัญญา คือ ประทีป ชื่อว่าปัญญาปชโชตะ โดยอรรถว่า โชติช่วง

รัตนะ คือ ปัญญา ชื่อว่าปัญญารัตนะ โดยความหมายว่า นำมาซึ่ง ความพอใจ ให้ความพอใจ ให้เกิดความพอใจ นำมาซึ่งความปลื้มใจ ปรากฏว่า หาได้ยาก ไม่มีสิ่งเปรียบ สำหรับผู้ไม่ดำทราบบริโศก

ปัญญา ที่ชื่อว่าอโมหะ เพราะเป็นเหตุให้สัตว์ไม่ลุ่มหลง หรือตัวปัญญาเอง ย่อมไม่ลุ่มหลงไปในอารมณ์ หรือเป็นเพียงความไม่ลุ่มหลงนั่นเอง

บทว่า รัมมวิจยะ มีเนื้อความดังได้อธิบายมาแล้ว คือ สภาวะที่ค้นคว้า จตุสัจธรรม

ถามว่า ก็เพราะเหตุไรจึงตรัสคำว่า รัมมวิจยะไว้อีก

ตอบว่า เพื่อแสดงว่า อโมหะเป็นปฏิปักษ์ต่อโมหะ ดังนั้นจึงทรงแสดงคำนี้ไว้
อโมหะนั้นไม่ใช่เป็นธรรมแยกไปจากโมหะอย่างเดียว แต่เป็นปฏิปักษ์ต่อโมหะด้วย
อโมหะ คือ ัมมวิจยะ ทรงประสงค์ในที่นี้

ทิวฏฐิที่เป็นจริง เป็นเครื่องนำออกจากภพและเป็นกุศล ชื่อว่าสัมมาทิวฏฐิ

นี่เป็นชื่อต่าง ๆ ตามภาวะต่าง ๆ ของปัญญา ซึ่งแต่ละท่านที่กำลังสะสม
ปัญญาบารมีก็จะมีอาการภาวะต่าง ๆ ของปัญญาเหล่านี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า
เริ่มจากเจตสิกที่เป็นปกิณณกะคือผัสสะ มาจนตลอดถึงปัญญาที่จะต้องอบรม
จนกว่าจะถึงความสมบูรณ์ที่เป็นสัมมาทิวฏฐิ ความเห็นถูกในลักษณะของ
สภาพธรรมที่เป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ จนกระทั่งถึงความสมบูรณ์ของปัญญาที่เป็น
ปัญญินทรีย์ ๓ ขั้น คือ อนัญญาตัญญูสสามิตินทรีย์ ได้แก่ โสตาปัตติมรรคจิต
๑ ขณะ เป็นปัญญินทรีย์ขั้นที่ ๑ ที่เป็นโลกุตตระ ปัญญินทรีย์ขั้นที่ ๒ ที่เป็น
โลกุตตระ คือ อัญญินทรีย์ ได้แก่ โสตาปัตติผลจิต ๑ สกทาคามิมรรคจิต ๑
สกทาคามีผลจิต ๑ อนาคามิมรรคจิต ๑ อนาคามีผลจิต ๑ และอรหัตตมรรคจิต ๑
และปัญญาสุดท้ายที่เป็นอินทรีย์ที่เป็นโลกุตตระ คือ อัญญาตาวินทรีย์ ได้แก่
อรหัตตผล ซึ่งเป็นจิรกาลภาวนาที่ทุกคนอบรมไปก็ต้องถึงอัญญาตาวินทรีย์
แต่ไม่ทราบว่ามันไหน จนกว่าเมื่อมีเหตุที่สมควร ผลก็ต้องเกิดขึ้นตามลำดับ

สำหรับปัญญินทรีย์ ๓ ขั้น โสตาปัตติมรรคจิต ๑ ขณะ เป็นอนัญญาตัญญูส-
สามิตินทรีย์ และปัญญินทรีย์สุดท้าย คือ อัญญาตาวินทรีย์ ได้แก่ อรหัตตผลจิต
ส่วนตรงกลางที่เหลือ ได้แก่ โสตาปัตติผลจิต สกทาคามิมรรคจิต สกทาคามีผลจิต
อนาคามิมรรคจิต อนาคามีผลจิต และอรหัตตมรรคจิต เป็นอัญญินทรีย์ เพราะว่า
อนัญญาตัญญูสสามิตินทรีย์เป็นปัญญินทรีย์ที่เกิดขึ้นเป็นขณะแรกที่เป็นโลกุตตระ
ในสังสารวัฏฏ์ คือ โสตาปัตติมรรคจิต รู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่ปัญญินทรีย์ต่อไป คือ
โสตาปัตติผลจิต สกทาคามิมรรคจิต สกทาคามีผลจิต อนาคามิมรรคจิต
อนาคามีผลจิต และอรหัตตมรรคจิตนั้น รู้ตามที่เคยรู้ จึงเป็นอัญญินทรีย์

ยังไม่ได้หมดกิเลส ต่อเมื่อดับกิเลสหมดจึงถึงความเป็นพระอรหันต์เป็น
อัญญาตาวินทริย์ ซึ่งก็เป็นจิรกาลภาวนา

ไม่ทราบว่ามันมาแล้วก็แสนโกฏิกัป และจะถึงอัญญาตาวินทริย์เมื่อไร
อาจจะไม่ถึงแสนโกฏิกัปก็ได้ แล้วแต่การสะสมของแต่ละท่าน

ถ. ผู้ที่เริ่มต้นเข้ามาศึกษาพระธรรม และเริ่มมีศรัทธา มีหนทางที่แนวทาง
ที่จะศึกษาพระธรรมได้อย่างถูกต้อง

ส. ฟัง อ่าน คิด

ถ. การฟัง การอ่าน การคิด จากทั่ว ๆ ไป เราก็ไม่แน่ใจว่า พระธรรมที่
แสดงนั้นถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เพราะแสดงตามปัญญาของผู้ที่แสดง

ส. ถ้าเขาพูดเรื่องจริง เราเข้าใจได้ก็ถูก

ถ. แต่เราก็ไม่รู้ เพราะปัญญายังไม่ถึง

ส. พูดเรื่องจริง ถ้าเข้าใจได้ก็ถูก ถ้าไม่ได้พูดเรื่องจริง ไปเห็นวงกลม
ตรงโน้นตรงนี้ จะเป็นไปได้อย่างไร

ถ. คือ ฟังให้เข้าใจก่อน ถ้าไม่เข้าใจก็เลิกกัน

ส. ไม่เข้าใจ ก็ต้องคิดพิจารณาหาสิ่งที่เข้าใจได้ที่เป็นความจริง

ถ. ถ้าคนที่ไม่เข้าใจ แล้วไปทำสมาธิ

ส. เรื่องของเขา เราไม่เกี่ยว

ถ. เราต้องดูตัวของเราเป็นหลัก

ส. แน่نون ใครเขาจะทำอะไร เราจะไปทำอะไรได้

ถ. หมายถึงว่าเราศึกษาโดยทั่ว ๆ ไป วิธีการ ...

ส. แต่ถ้าใครจะทำอะไร เราจะไปทำอะไรเขาได้ไหม

ถ. โดยทั่ว ๆ ไปที่เขาศึกษาพระธรรม มีการสอนวิธีการนั่งสมาธิ
เราควรจะไปนั่งตามเขาก่อน หรือว่าทำอย่างไรดี

ส. ก็แล้วแต่จุดประสงค์ของเราว่า เราทำเพื่ออะไร ถ้าเราจะทำอะไร
โดยไม่มีจุดประสงค์เลย ใครเขาทำอะไร เราก็ทำด้วย นั่นก็แปลก

ถ. ถ้ามานให้เพื่อนรุ่นน้อง ชื่อน้องเล็ก เป็นพยาบาล คือ ชีวิตของเขา
ราบเรียบมากจนไม่มีปัญหาอะไร เขาเลยไม่รู้ว่าจะเจริญสติอย่างไร

ส. ถ้าไม่เข้าใจธรรม ก็ไม่ต้องเจริญสติ

ถ. ที่จริงเขาเพิ่งเริ่ม

ส. เพิ่งเริ่ม จะเจริญสติได้อย่างไร ต้องเข้าใจก่อน

ถ. เข้าใจอะไรบ้าง

ส. เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเพิ่มขึ้น อยู่ๆ จะ
เจริญสติ ไม่ได้

ถ. อาชีพของหนูต้องกระทบกับคน และคนนั้นทำให้เราโกรธ เรารู้แค่ว่า
เราโกรธ อยู่แค่นี้ และลักษณะที่เราจะเห็นความโกรธเป็นอย่างไร แต่เราทราบนะว่า
ตอนนี้เราโกรธ อยู่แค่นี้

ส. ก็อยู่แค่นี้ ถ้าไม่มีความเข้าใจเพิ่มขึ้นก็อยู่แค่นี้ ขณะนี้ไม่ใคร่พอใจที่จับ
แข็งไหม

ถ. แข็ง

ส. รู้แค่นี้ ก็อยู่แค่นี้ โกรธเกิด รู้ว่าโกรธ รู้ที่อยู่แค่นั้น ก็แค่นั้น เพราะ
ไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น ต้องเป็นความเข้าใจ เพราะว่าส่วนมาก
คนจะทำสติ แต่ไม่ได้รู้ว่าต้องเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เคยคิดอย่างนี้ใหม่ว่า
กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ จะเข้าใจลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ไปคิดว่า
จะเจริญสติ จะทำสติ

ถ. มีคำถามจากท่านผู้หนึ่ง ท่านถามว่า สิ่งที่กำลังปรากฏ เช่น สีเป็นรูป
เสียงเป็นรูป การรู้สีกี่ดี รู้เสียงก็ดี เป็นนามธรรม เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว จะให้ทำอย่างไร
ต่อไปในการพิจารณาธรรม

ส. หมายความว่า คนนั้นไม่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปฏิฐาน

ถ. ความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพิจารณาต่อไป ควรจะได้รับคำแนะนำ
อย่างไรบ้าง

ส. ต้องเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ไม่ใช่ทำอะไรต่อไป นั่นคือไม่เข้าใจ
สติปัฏฐาน

ถ. เมื่อพูดถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏว่า ทางตา เห็นเป็นรูป รู้เป็นนาม

ส. ท่อง แต่ไม่ได้รู้

ถ. แต่เวลาที่เรารู้ได้อย่างนี้

ส. จำ ไม่ใช่เข้าใจ

ถ. แล้วเวลาเห็น จะช่วยให้เราเกิดการ ...

ส. ไม่มีทาง ก็ท่องเฉย ๆ ถ้ามุขทุกคนเวลานี้ตอบได้ เห็นเป็นนาม สีเป็นรูป
มีใครบ้างในที่นี้ที่ตอบไม่ได้ แต่มีใครรู้ลักษณะของเห็นซึ่งเป็นสภาพรู้

ถ. เพราะฉะนั้น ควรจะเป็นการคิดต่อ ไซ้ใหม่

ส. ไม่ใช่ ไม่ได้มีข้อแนะนำให้ทำอย่างนี้ หรือให้ทำอย่างนั้น ข้อแนะนำ
จะมีไม่ได้เลย แต่หมายความว่าคนนั้นจะต้องมีความเข้าใจ เพราะฉะนั้น ที่ถามว่า
จะเจริญสติปัฏฐานให้ทำอย่างไร ทางตา เห็นเป็นนาม สีเป็นรูป จะให้ทำอย่างไร
นั้นไม่ใช่ความเข้าใจเลย ไซ้ไม่ได้เลยทั้งหมด

ต้องมีความเข้าใจขั้นการฟัง สติระลึกอะไร ระลึกทำไม ระลึกเพื่ออะไร
อย่างทางตาที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ทุกคนเห็น ไซ้ใหม่ หลงลืมสติ ทุกคนก็รู้ว่าเป็นอกุศล
ขณะใดที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็รู้ว่าขณะนั้นเป็นอวิชชา และ
มีโลภะ มีอกุศลมากมาย ซึ่งทุกคนก็ไม่ชอบ คือ ไม่ชอบอกุศล แต่ชักจะชอบกุศล
จริงหรือเปล่า แต่ไม่ได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น คนที่ชักจะชอบ
ก็พยายามหาทางที่จะให้เป็นกุศล จะเจริญสติอย่างไร จะทำอย่างไร ต้องการแต่
จะเจริญสติปัฏฐาน ไม่ได้คิดเลยว่า เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้หรือเปล่า
นี่ไม่ได้คิด แต่จะเจริญสติปัฏฐาน คือ เขารู้ว่าถ้าสติไม่เกิดเป็นอกุศล เมื่อรู้อย่างนี้
เขาชักจะชอบกุศล แต่ไม่ใช่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

นี่ต่างกันหรือเปล่า มีสภาพธรรมในขณะนี้กำลังปรากฏแต่ไม่เข้าใจว่า
เป็นรูปธรรม ต่างกับความคิดนึก ต่างกับเห็นอย่างไร นี่ไม่เข้าใจ

แค่นี้ แล้วจะอย่างไร คำถามนี้แสดงว่า ไม่เข้าใจเรื่องลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ หรือที่ถามว่า เห็นเป็นนาม สีเป็นรูป แล้วอย่างไรต่อไป คือ ไม่เข้าใจเลยว่า จะต้องเข้าใจสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา ซึ่งนานนักหนาเรื่องเห็นเป็นนามธรรม และยังขยายความออกไปอีกว่า ที่เป็นนามธรรม คือ เป็นสภาพรู้เป็นลักษณะรู้ เป็นอาการรู้ เพื่อให้รู้จริง ๆ ว่า กำลังเห็นเป็นสภาพรู้ แต่เขาไม่เข้าใจคำเหล่านี้เลย เขาเข้าใจแต่ภาษา คือ คำนี้พูดอย่างนี้ แปลว่าอย่างนี้ แต่ไม่เข้าใจอรรถว่า ลักษณะรู้จริง ๆ คืออย่างไร เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังเห็น ไม่พยายามที่จะเข้าใจว่า เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ แต่ถามว่า แล้วอย่างไรต่อไป

จะมีอย่างไรต่อไปได้อย่างไร ในเมื่อจะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นสภาพรู้เท่านั้น เป็นอาการรู้เท่านั้น และเมื่อเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน ก็ต้องเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ กำลังคิดนึกก็เป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ และมีหรือที่จะถามว่า แล้วอย่างไรต่อไป ในเมื่อเป็นนามธรรมเป็นรูปธรรมแต่ละอย่างตลอดไปหมด ไม่ต้องถามเลยว่า แล้วอย่างไรต่อไป ในเมื่อจะต้องรู้สิ่งอื่น ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นสลับต่ออยู่เรื่อย ๆ พอดคิดนึก ไม่ใช่แล้วอย่างไรต่อไป คิดนึกก็เป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ ขณะที่จำเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ พวกนี้ไม่เข้าใจเลย แต่ แล้วจะอย่างไรต่อไป แสดงว่าไม่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ท่านอาจารย์พูดถึงว่า จะต้องเข้าใจสภาพหรือลักษณะ

ส. อย่างเวลานี้เป็นต้น

ถ. เวลาที่ สมมติมีการพิจารณาทางตา จะให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่าเป็นเพียงการเห็น หรือเป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ จะต้องอาศัยอะไร

ส. ไม่ใช่ใครจะไปบอกให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ และเราก็จะรู้เพราะเขาบอก แต่จะต้องรู้ว่า ที่ไม่รู้เพราะอะไร ทั้ง ๆ ที่ผู้รู้แล้วสามารถรู้ทันทีที่เห็นว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ นี่คือผู้รู้แล้ว กว่าผู้รู้แล้วจะรู้แล้ว ท่านเจริญอย่างไร ท่านก็ค่อย ๆ ระวัง ค่อย ๆ เข้าใจ ค่อย ๆ ระวัง ไม่ระวัง จนกว่าจะรู้จริง ๆ แต่ไม่ใช่ทำอย่างไรให้บอก และคนนั้นก็ทำได้ ไม่ใช่อย่างนั้น เป็นเรื่องของตัวเองที่จะรู้ว่า รู้ขึ้นบ้าง

หรือยัง ขณะนี้ที่กำลังเห็น กำลังมีความเพียรที่จะรู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ
หรือยัง ต้องเป็นปัญญาของตัวเอง

ถ. ถ้าเป็นลักษณะอย่างนี้ ท่านอาจารย์หมายถึงสติเกิดกับหลงลืมสติ
ใช่ไหม

ส. ขณะที่กำลังค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ขณะนั้นเป็นการอบรมเจริญปัญญา
สติไม่ต้องพูดถึง ขณะนั้นต้องมีแน่ ถ้าไม่มีจะกำลังค่อย ๆ เข้าใจได้อย่างไร

ถ. ถ้าสติไม่เกิด คงไม่มีสิทธิที่จะพูดถึงลักษณะของสภาพธรรม

ส. ขณะนี้ที่ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ต้องมีสติแน่นอน ถ้าไม่มีสติ จะค่อย ๆ
เข้าใจขึ้นได้อย่างไร

